

172
—
12

MILITAIRE SPECTATOR

**11 Air Manoeuvre Brigade
operationeel gereed**
(zie blz. 629)

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris:
luitenant-kolonel drs. I.M. de Jong
Telefoon 0318 - 68 32 30

REDACTIE

brigade-generaal cav prof.
J.M.J. Bosch (hoofdreducteur)
Telefoon 076 - 527 32 09
of 015 - 284 42 58
Fax 076 - 527 32 23
of 015 - 284 47 21

mw. drs. A. Kool (bureauredacteur)
Instituut Defensie Leergangen
Telefoon 015 - 284 47 20

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel KLu J.F.W. van Angeren MA
drs. P. Donker
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar mr. M.Th.J.
Messerschmidt
kolonel MPSD drs. F. Matser
kolonel TS ir. R.G. Tieskens
commodore KLu J.S. Willemse

SECRETARIAAT

Kopij zenden aan:
Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep MOW
MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.gurp.brouwers@mindef.nl

Tevens: ledenadministratie KVVK

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

ADVERTENTIES

CET Reclame & Publiciteit
Telefoon 0497 - 53 15 31

DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: TS Media
ISSN 0026-3869

NADRUK VERBODEN

Coverfoto: Een Chinook-helikopter
pikt tandem-load op tijdens oefening
Gainful Sword (Bron: Bureau Externe
Ladingen van SGLs)

MILITAIRE SPECTATOR

- 626** Editoriaal:
Betrouwbaar leiderschap
- 628** Mededelingen
- 629** M.J.H.M. Bastin, W.C.G.J. Gerdson, C.J. Matthijssen:
11 Air Manoeuvre Brigade operationeel gereed
Een 'joint' eenheid bij uitstek
- 642** W.J.A. Gelissen, W.C.G.J. Gerdson, C.J. Matthijssen:
Air Manoeuvre Doctrine
Introductie van een 'joint' leidraad
- 653** J. Terpstra:
Elf jaargangen Militaire Spectator (1992-2002)
- 661** G.L. Coolen:
De ontwikkeling van de militaire strafrechtspraak
sinds het begin van de negentiende eeuw
- 672** P.H. de Vries
1000 woorden over: lezen
- 674** Meningingen van anderen
- 676** Boeken
- 679** Samenvattingen/Summaries

BETROUWBAAR LEIDERSCHAP

Rechtspositie beschermt het individu tegen willekeur van de overheid en draagt zoals artikel 1 van onze Grondwet aangeeft er in belangrijke mate toe bij dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden. Bovendien regelt het de rechten waarop burgers en dus ook militairen aanspraak kunnen maken. Slechts als het strikt noodzakelijk is voor het functioneren van de militair worden extra rechtspositionele eisen aan de militair gesteld. Dit is in elk geval daar waar relaties gelegd kunnen worden met het uitoefenen van macht in het algemeen en het militair geweldsmonopolie in het bijzonder. Hierbij kan gedacht worden aan het staatsnoodrecht ten tijden van staat van oorlog en staat van beleg.

Daarnaast bestaan er afgeleide rechtspositionele regelingen, zoals het Algemeen Militair Ambtenaren Reglement (AMAR). Deze regelingen worden centraal vastgelegd en zijn mede daardoor al beperkend voor de speelruimte die chefs hebben. Dit is normaal in een rechtsstaat. Wel enigszins afwijkend is, dat ondanks goede voornemens en reeds ontwikkeld decentraliseringsbeleid er in de praktijk van de militaire bureaucratie veelal het tegendeel valt waar te nemen. Er kan soms zelfs worden gesproken van een ongebreidelde regelingszucht. Als voorbeelden mogen gelden: aanwijzingen voortvloeiend uit ARBO- en/of milieuwetgeving, arbeidstijdenwet, compensatieregelingen voor overwerk en extra beslaglegging op het personeel, decentralisering van de personeelsfunctie, et cetera. Deze regelgeving is functioneel waar het gaat om de effectiviteit van de krijgsmacht. Zonder dienstvoorschriften, administratieve regelingen, vaste orders, procedures en beleidsstukken is effectief samenwerken binnen Defensie namelijk niet goed mogelijk.

De omvang van dergelijke regelgeving lijkt na een aanvankelijke daling wederom te zijn toegenomen, zodat van een hernieuwde bureaucratiseringsringtendens zou kunnen worden gesproken. Met name de detailleringgraad van regelgevingen is toegenomen, tot grote ergernis van chefs en personeel. Het benadrukt het knellende karakter van een bureaucratische organisatie in vredetijd. Militairen bedoelen dit soort regelgeving wanneer zij schelden op de bureaucratie, terwijl ze bureaucratisme¹ bedoelen.

Een andere nadeel van regelingszucht is het verschijnsel van 'het zich indekken' en het streven naar perfectionisme. De nog steeds zeer omvangrijke regelgeving dwingt leiders ertoe tijdens

een besluitvormingsproces deze regels ook grondig te bestuderen. Het gevaar bestaat dat leiders zich tegen eventuele risico's indekken door bijvoorbeeld de regels en voorschriften pijnlijk nauwkeurig op te volgen. Bij dit soort risicomijdend gedrag kan natuurlijk geen sprake zijn van initiatiefrijk optreden en zelfstandig handelen. Belangrijker vinden dit soort leiders het blijkbaar hun gehoorzaamheidsplicht gedaan te hebben. Zij kunnen hierbij ook rekening houden met mogelijk te verwachten 'winst' voor hun carrière. Faalangst of negatieve consequenties voor hun carrière schrikt hen af binnen de regelgeving hun eigen beleid te ontwikkelen, daarvoor hun verantwoordelijkheid te nemen en de risico's die daar nu eenmaal bijhoren op de koop toe te nemen. Dit soort leiders geeft in de praktijk dan ook nog zeer gedetailleerde opdrachten, die naast het gewenste eindresultaat ook nog eens dwingend omschrijven hoe dat resultaat behaald dient te worden. Dit heeft meestal tot gevolg dat de ondergeschikte zich oriënteert aan het reeds beproefde concept en zijn opdrachten routinematig uitvoert, zonder zich nog af te vragen of er mogelijkere betere oplossingen te vinden zijn binnen het vigerend beleid. Men voelt zich het zekerst bij het zich sterk richten naar regels en voorschriften. Daarbij komt dat dit soort optreden tevens leidt tot onpersoonlijke, zakelijke relaties, die wederom nauwelijks bijdragen aan het tot stand komen van vertrouwen. Er ontstaat zo gemakkelijk een stereotiep beeld van een gevoelloze 'technocraat in uniform' of een 'defensieambtenaar'. Het taakgericht leiderschap wint het in dit soort gevallen van het relatiegericht leiderschap.

Een derde gevaar schuilt in taakuitbreiding en de talloze reorganisaties van Defensie. Deze taakuitbreiding op het gebied van vredesondersteunende operaties en humanitaire hulpverlening en de daaruit volgende uitbreiding van de werklust is gepaard gegaan met gelijktijdige reorganisatie- en bezuinigingsmaatregelen, waarvan het eind nog steeds niet in zicht lijkt. De hieruit voortvloeiende 'strijd om het geld' tussen de krijgsmacht-delen bergt het gevaar in zich van ongebreidelde bureaupolitiek. Taakverschuiving gecombineerd met taakverzwaring zonder ook tegelijkertijd meer (financiële en of personele) middelen leidt bovendien tot een overmaat aan organisatie en coördinatie. Om de hierbij behorende officiële hiërarchie te vermijden, zoeken moderne, verantwoordelijkheidbewuste leiders die wél bereid zijn bepaalde risico's te nemen steeds naar manieren om deze bureaucra(tis)tische weg kort te sluiten. Eenvou-

¹ Een ontaarde vorm van bureaucratie.

dig is dit echter niet: het vereist vaak meer werk en coördinatie.

Regelingszucht of starre interpretatie van de regelgeving, competentiestrijd als gevolg van bureaupolitiek, veelvuldige coördinatie met specialisten en/of hogere hiërarchische niveaus, (re)centralisatie en dergelijke duiden aan in welk spanningsveld militaire leiders vaak moeten functioneren. Het bemoeilijkt de vrijheid van handelen, het tot stand komen van wederzijds vertrouwen, het eigen initiatief, het verantwoordelijkheidsgevoel en de noodzakelijke flexibiliteit. De moedeloosheid en de frustratie steeds weer tégen in plaats van mét de bureaucratische organisatie te moeten vechten leidt soms tot gelatenheid, suboptimalisatie en/of doelverschuiving (zogenaamd *satisficing*). Het daardoor haast ongemerkt afglijden in cynisme, onverschilligheid, demotivatie, selectieve gehoorzaamheid en dergelijke is al lang niet meer denkbeeldig.

Ondanks alle goede bedoelingen van de in het verleden van bovenaf aangekondigde cultuuromslag blijkt de bureaucratie binnen Defensie taaier en stroperiger dan eerder verwacht en minder speelruimte te bieden voor concepten als sturen op hoofdlijnen, verbeterde bedrijfsvoering, opdrachtgericht leidinggeven en meer bestuurlijke transparantie. Dat dit wel ten koste moet gaan van militaire effectiviteit wordt inmiddels algemeen erkend, in ieder geval door personeel uit de operationele praktijk. Welke invloed dit heeft op het optreden te velde is dan ook een belangrijke vraag, die weliswaar het bestek van dit editoriaal te buiten gaat, maar waarover hier toch iets gezegd kan en moet worden.

De omgeving van Defensie is de laatste jaren sterk veranderd. Ten minste drie omstandigheden zijn hierbij aan te geven die van grote invloed zijn op het leiderschap binnen deze organisatie. Ten eerste kan het optreden gepaard gaan met onzekerheid. Zo wisselen vaak de omstandigheden waarin de leider besluiten moet nemen snel. Het is daarbij vaak onduidelijk wat de 'tegenpartij' zal doen. Ook ligt vooral onder operationele omstandigheden de verantwoordelijkheid vaak bij het laagste niveau van leidinggeven. Ten tweede brengt het werk bij Defensie met zich mee dat het personeel bereid moet zijn zich in situaties te begeven waarin sprake is van grote risico's voor de leider of voor de geleiden. Ten slotte kunnen situaties ontstaan waarin sprake is van oplopende frustraties, onbegrip en gevoelens van machteloosheid. Deze omstandigheden kunnen leiden tot normvervaging. De leider heeft in dit soort situaties een belangrijke voorbeeldfunctie.

Onder verwijzing naar de door Bekke genoemde 'betrouwbare bureaucratie' dient ook in onze tijd meer aandacht besteed te worden aan de positieve aspecten van deze organisatievorm: legalisering en rationalisering van het staatsbestuur.² Hierbij dient men zich echter eveneens bewust te zijn van de beperkingen die de bureaucratie in dit kader haar personeel oplegt. Dat de leiderschapsstijl hierop dient te worden afgestemd, hoeft hier geen betoog. Een (situationeel gehanteerde) participatieve leiderschapsstijl als opdrachtgerichte commandovoering verdient hierbij de voorkeur, met garanties voor effectief leidinggeven in crisis- en oorlogstijd alsmede effectief en doelmatig leidinggeven in vreedstijd. Hierin dienen wederzijds vertrouwen, zelfstandig handelen en wederzijds respect centraal te staan.

Vertrouwen betekent betrouwbaar achten. Dit is een nuance minder dan alles zeker weten. Men bouwt dus op iets dat men niet helemaal in de hand heeft, maar dat wel voorspelbaar dient te zijn. Het ontwikkelen van vertrouwen is een voortdurend en zich in twee richtingen afspelend proces, dat tijdens en na de opleiding moet plaatsvinden. Als leider moet men een voorschot durven geven door vertrouwen te schenken totdat eventueel het tegendeel wordt bewezen. Zo kan er worden gewerkt aan een gemeenschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel, dat op zichzelf weer motiverend werkt. Als blijkt dat men naast het organisatiebelang ook maatwerk en het individuele belang zwaar laat wegen, zal men waardering krijgen voor de leider, maar ook voor de organisatie. Deze diepte-investering betaalt zich terug in situaties waarin minder tijd is voor overleg. Dan blijkt dat als men vertrouwen geeft, men ook vertrouwen terugkrijgt: het is wederzijds geworden. Dit alles resulteert in zelfvertrouwen op alle organisatieniveaus, in alle denkbare situaties, zowel nationaal als internationaal. Dit zelfvertrouwen kan weer gemakkelijker leiden tot zelfstandig handelen, waar – binnen de gestelde randvoorwaarden – mensen worden opgeleid tot zelfstandige, actieve, creatieve en verantwoordelijkheidsbewuste individuen met wederzijds respect voor elkaar.

Deze stijl van leiderschap is – met een knipoog naar Bekke³ – te karakteriseren als transparant, rechtschapen maar vooral *betrouwbaar* leiderschap! Ons *uitzonderlijk* loyale personeel heeft daar – zeker in economisch ongunstige tijden – recht op!

² Bekke, A. *De betrouwbare bureaucratie. Over veranderingen van bureaucratische organisaties en ontwikkelingen in het maatschappelijk bestel*. Alphen aan den Rijn, 1990, p. 9 en 10.

³ Bekke, A. 'Trends en breukpunten in overheidsmanagement' in: *Bestuurskunde*, nr. 1, 1997, p. 25.

KEN UW PROFESSIONIE!

OF SPREKEN DE KRIJGSMACHT EN VEILIGHEIDSBELEID U AAN...

...WORD LID VAN DE KV BK!

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl

Waarom lid worden?

Sinds het einde van de Koude Oorlog is de veiligheidssituatie in de wereld voortdurend in verandering en is het spectrum waarin de krijgsmacht slagvaardig moet kunnen optreden veel breder geworden. De militair kan tegenwoordig worden ingezet in een grote diversiteit aan operaties, van grootschalig conflict tot vredesoperaties en (inter-)nationale hulpverlening. De KV BK wil voor militairen, academici, beleidsmakers en andere geïnteresseerden een platform zijn, waarop deze complexe ontwikkelingen op veiligheidsgebied besproken kunnen worden.

Doelstelling

De KV BK stelt zich ten doel de krijgswetenschap in de ruimtest zin te bevorderen. Dat betekent aandacht schenken aan krijgsverrichtingen in het verleden, aan actuele (vredes-)operaties en aan militair-technische ontwikkelingen met het oog op de toekomst. Voor het verwezenlijken van deze doelstelling worden bijeenkomsten georganiseerd waar over deze onderwerpen inleidingen worden verzorgd door deskundigen uit binnen- en buitenland. Teksten van voordrachten worden gepubliceerd in een jaarboek. Daarnaast geeft de vereniging het maandblad 'Militaire Spectator' uit. Voor de verwezenlijking van zijn doelstelling werkt de vereniging samen met andere organisaties op veiligheidsgebied.

Historie

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap werd opgericht op 6 mei 1865. De Militaire Spectator, tegenwoordig uitgegeven door de KV BK, verscheen zelfs al in 1832.

Wat biedt de KV BK?

- Voordrachten door (inter-) nationale deskundigen, militairen, politici en wetenschappers, met gelegenheid voor discussie. Soms is hierbij de voertaal Engels. Vaak wordt bij het organiseren van lezingen samenwerking gezocht met stichtingen en verenigingen die ook actief zijn op het veiligheidssterrein.
- De Militaire Spectator, een kwaliteitsvakblad op het gebied van (inter-)nationale veiligheid, al meer dan 170 jaar. In dit maandblad wordt ook geregeld in het Engels gepubliceerd.
- Een jaarboek, met daarin opgenomen teksten van door de vereniging georganiseerde lezingen, aangevuld met artikelen en bijdragen uit de Militaire Spectator en andere publicaties op het gebied van internationale veiligheid.
- Een jaarlijkse battlefielddtour naar militair-historische locaties zoals de Grebbeberg.

- Een website met informatie over verenigingsactiviteiten en de Militaire Spectator.
- Een prijs voor de beste scriptie van officiercursisten aan de Koninklijke Militaire Academie en het Koninklijk Instituut voor de Marine, die jaarlijks wordt toegekend.
- De Militaire Spectator legpenning, waarmee publicisten worden beloond die zich hebben onderscheiden met artikelen of andere publicaties op het gebied van de krijgswetenschap in brede zin.

Thema's van recente bijeenkomsten

'Nederlandse defensie en de Europese toets', 'Samenwerking leger en politie bij vredesoperaties', 'Strategische Mobiliteit', 'National Missile Defence', 'Europees Veiligheids- en Defensiebeleid', 'De rol van de OVSE in Kosovo', 'Geniehulpbataljon in KFOR', '1 (GE/NL) Legerkorps', 'The US and the Comprehensive Test Ban Treaty', 'Air Power boven de Balkan', 'Het Air Manoeuvre Concept', 'NAVO's Strategisch Concept 1999', '50 jaar NAVO en Nederland', 'Spanningen in het Midden-Oosten'.

Ledenadministratie:

KV BK
Koninklijke Militaire Academie - Vakgroep MOW
Postbus 90002 - 4800 PA Breda
E-mail: info@kvbk.nl

Hoe wordt u lid?

Vul onderstaande antwoordkaart in of meldt u aan via het bovenstaande e-mail adres.
Het lidmaatschap bedraagt € 22,50 per jaar, voor studenten € 15, buitenland € 27,50.

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

AANMELDING NIEUW LID

Ondergetekende meldt zich hiermee aan als lid.

Naam en voorletters: _____ m/v

Registratienummer/Collegekaartnummer: _____

Opleidingsinstituut: _____

Straat: _____

Postcode: _____ Plaatsnaam: _____

E-mailadres: _____

(plaats): _____ (datum): _____

Handtekening: _____

*) Doorhalen wat niet van toepassing is.

11 Air Manoeuvre Brigade operationeel gereed

Een 'joint' eenheid bij uitstek

M.J.H.M. Bastin - luitenant-kolonel der infanterie*
W.C.G.J. Gerdse - luitenant-kolonel van de Koninklijke Luchtmacht
C.J. Matthijssen - luitenant-kolonel der infanterie

Inleiding

Op 15 april 2002 bood de staatssecretaris van Defensie het evaluatierapport 'groot project Oprichting Luchtmobiele Brigade' aan de Tweede Kamer aan. De Tweede Kamer heeft het rapport toen nog niet goedgekeurd. De 11 Air Manoeuvre Brigade (11AMB) zou – zo luidde de verwachting – eind 2003 de Operationele Gereedheidsstatus (OGS) verkrijgen.

In oktober jongstleden is de OGS daadwerkelijk vastgesteld. Daarmee is invulling gegeven aan de ambitie van Defensie om 11AMB eind 2003 operationeel gereed te stellen. Tijdens de in oktober gehouden oefening *Gainful Sword* in Polen is dit resultaat bereikt. 11AMB vormt hiermee een

unieke *Initial Entry Capability* binnen Europa

Aansluiting bij de NAVO-bondgenoten

De plannen van Defensie voor de komende jaren houden niet alleen rekening met de ontwikkelingen in de internationale veiligheidssituatie, maar ook met veranderingen van militair-operationele aard. Er is behoefte aan een kleinere maar kwalitatief hoogwaardige en volledig inzetbare krijgsmacht, die tevens aansluiting mogelijk maakt bij onze belangrijkste bondgenoten.

De NAVO heeft zich immers tot doel gesteld om de bondgenootschappelijke strijdkrachten te hervormen, vooral die van de Europese landen, opdat snel kan worden opgetreden, ook over grote afstanden en in hoge delen van het geweldsspectrum.

De vorming van een snelle reactiemacht, de *NATO Response Force* (NRF)¹, is hiervan een uitvloeisel. Ook de EU hecht overigens steeds meer belang aan verdergaande vormen van internationale samenwerking opdat tekorten aan specifieke militaire capaciteiten kunnen worden opgeheven.

Specifieke capaciteiten

In al dit soort plannen zijn ook de specifieke capaciteiten en kwaliteiten vereist waarin 11AMB kan voorzien.

Met het bereiken van de OGS van 11AMB beschikt de Nederlandse krijgsmacht dan ook over een unieke flexibele en snel inzetbare 'joint' capaciteit die bij uitstek geschikt is voor vele inzetopties, inclusief *Initial Entry*, in het gehele crisisbeheersingsspectrum.

In dit artikel gaan wij achtereenvolgens in op de geschiedenis van de brigade, waarin we onder meer de naamgeving van 11AMB aan de orde stellen. Vervolgens staan wij stil bij het traject om de OGS te bewerkstelligen en bij datgene wat Nederland met deze *air manoeuvre* capaciteit momenteel in huis heeft. Tot slot belichten wij een aantal (inter)nationale aspecten met betrekking tot de toekomst van 11AMB.

Geschiedenis

De oprichting van 11AMB

Door de revolutionaire omwentelingen in Oost-Europa en de Sovjet-Unie eind jaren tachtig alsmede het uiteenvallen van het Warschaupact was er van een onmiddellijke bedreiging van West-Europa geen sprake meer. De aandacht verschoof van het grootschalige conflict naar vredesoperaties. Deze verschuiving noopte tot een nieuwe NAVO-strategie en, in samenhang daarmee, tot een kleinere, mobiele en flexibele Nederlandse

* Lkol Bastin is werkzaam als hoofd Project Organisatie Operationele Gereedheidsstatus 11 Air Manoeuvre Brigade 2003. Daarvoor was hij commandant 13 Infbat Lumbl RS. Lkol Gerdse was tot voor kort chef staf van de THGKLu, maar werkt inmiddels als hoofd sectie Gevechts- en Utility Helikopters bij de afdeling Helikopteroperaties, Tactische Luchtmobiele Strijdkrachten. Op dit moment is hij uitgezonden naar SFIR als commandant van het helikopterdetachement. Lkol Matthijssen was hoofd van de sectie G3 van 11 Air Manoeuvre Brigade, maar is sinds 3 december j.l. commandant 13 Infbat Lumbl RSPB.

¹ Momenteel is dit concept onderwerp van politieke besluitvorming.

'Skills' en 'drills' op groepsniveau zijn belangrijk bij het optreden van de grondcomponent in de uitvoering van het grondtactisch plan (Bron: Sectie Communicatie 11LMB)

krijgsmacht. Daarin paste de oprichting van de Luchtmobiele Brigade van de Koninklijke Landmacht.

Eind 1991 heeft de toenmalige minister van Defensie A.L ter Beek de Tweede Kamer geïnformeerd² over de oprichting van 11 Luchtmobiele Brigade (11LMB). Deze brigade moest in een multifunctioneel concept:

snel en goed inzetbaar zijn en

eventueel over grote afstanden verplaatst kunnen worden, voor crisisbeheersing, vredesoperaties, verlening van humanitaire noodhulp, alsook voor inzet in het kader van een groot conflict.

Bovendien moest:

snelle aanpassing van de gevechtskracht bij escalatie en de-escalatie van conflicten mogelijk zijn.

De brigade zou bestaan uit een:

hecht verband van transporthelikopters, bewapende helikopters en een grondcomponent.

De luchtcomponent van de luchtmobiele brigade zou bestaan uit helikoptersquadrons, te leveren door de Groep Lichte Vliegtuigen (GPLV). Het betreft twee squadrons bewapende helikopters en een squadron transporthelikopters met voldoende transportvermogen om het operationele deel van een luchtmobiel infanteriebataljon in één slag te verplaatsen.³

Ook in internationaal verband had de fundamenteel veranderde veiligheids-situatie gevolgen. De voorwaartse verdediging paste niet meer in dit beeld. Met een minimum aan middelen moest in een veel groter gebied

² Op 1 oktober 1991 heeft de minister van Defensie de Tweede Kamer middels een brief geïnformeerd over de oprichting van de Luchtmobiele Brigade (Kamerstuk 22 327 nummer 1). Op 20 november 1991 heeft de minister van Defensie vervolgens met een notitie de Tweede Kamer geïnformeerd over de inhoudelijke aspecten van de oprichting van de brigade, overeenkomstig de procedure 'controle grote projecten' (Kamerstuk 22 327 nummer 2).

³ Bij de verplaatsing van de eerste slag vanuit het afwachtingsgebied moet rekening worden gehouden met het uitbreken van gevechtshandelingen. Om zich te kunnen handhaven, moeten bij de eerste slag minimaal twee infanteriecompagnieën, een zekere logistieke capaciteit, verbindingen en een geneeskundige eenheid worden meegevoerd. Dit alles omvat ongeveer 400 man met hun uitrusting en wordt aangeduid als 'het operationele deel van een luchtmobiel infanteriebataljon'.

met wisselende zwaartepunten kunnen worden opgetreden.

Daartoe moesten de in te zetten eenheden over voldoende flexibiliteit, mobiliteit en multifunctionaliteit beschikken. Er ontstond een noodzaak aan snel inzetbare eenheden, *rapid reaction forces*. Nederland ging deel uitmaken, onder andere met een luchtmobiele brigade, van deze *rapid reaction forces*.

De realisatiefase

De eenheden van de brigade, van oorsprong gemechaniseerde eenheden, werden in de periode van 1992 tot en met 1995 omgevormd. 11LMB werd op 8 september 1995 operationeel gesteld voor het bataljonsniveau en lager. Hiermee werd de oprichting van de grondcomponent als deel van het project 'Oprichting Luchtmobiele Brigade' binnen het geplande tijdschema uitgevoerd.

De GPLV werd omgevormd tot Groep Helikopters en vervolgens in 1995 tot Tactische Helikoptergroep Koninklijke Luchtmacht (THGKLU). In verband met de nieuwe taakstelling van de THGKLU⁴ en met name als luchtcomponent van 11LMB, moesten vanaf oktober 1995 tot het begin van de jaren 2000 een groot aantal helikopters bij de KLu instromen. Nadat de opleidingen op de verschillende types waren vastgesteld, kon worden bepaald wanneer voor een bepaalde eenheid een bepaalde operationele status zou zijn bereikt.⁵

De eenheden van 11LMB en de THGKLU zijn sinds de oprichting meerdere malen ingezet voor vredesoperaties. Bij de *United Nations Protection Force* en later als *Stabilisation Force*

in Bosnië-Herzegovina zijn de infanteriebataljons ingezet als een gemechaniseerde eenheid en hebben daarvoor een speciaal omscholings- en opwerktraject uitgevoerd. De inzet heeft dan ook in beperkte mate bijgedragen aan het opwerken naar een operationele brigade.

Ook zijn delen van de brigade ingezet in Cambodja, Cyprus, Kosovo, Macedonië, Albanië, Eritrea, Ethiopië, Afghanistan en momenteel in Bosnië en Irak. De operationele inzet van helikopters heeft bijgedragen aan het opleidings- en trainingsniveau op vluchtniveau. In het merendeel van

de organisatie te ondersteunen, hebben de (NL) *Senior National Officer 1(GE/NL) Corps* en Commandant Tactische Luchtstrijdkrachten eind 2000 besloten de Project Organisatie Operationele Gereedheidsstatus 11AMB 2003 (PO-OGS 11AMB 2003) op te richten. Deze projectorganisatie werd belast met het invullen en coördineren van alle noodzakelijke, deels beleidsmatige, activiteiten om de OGS eind 2003 te kunnen vaststellen.

Ontwikkelingen in het operationele concept

Teneinde 11LMB te voorzien van de benodigde vuursteun-, verkenning-,

De transportvloot van de THG beschikt over voldoende vermogen om het operationele deel van een infanteriebataljon in één slag te verplaatsen

(Bron: Sectie Communicatie 11LMB)

genoemde missies heeft echter geen gezamenlijke inzet plaatsgevonden van een samengestelde eenheid bestaande uit delen van 11LMB en de THGKLU.

Defensie had de ambitie om eind 2003 de operationele gereedheidsstatus van 11AMB vast te stellen. Naast het halfjaarlijks rapporteren van de voortgang van de oprichting van 11LMB is deze ambitie ook aan de Tweede Kamer gemeld. Om een en ander mogelijk te maken en de staan-

beveiligings- en escortcapaciteit was de aanschaf van een gevechtshelikopter noodzakelijk. Uiteindelijk is in 1995 om budgettaire redenen besloten geen 33 maar 30 gevechtshelikopters van het type AH64-D aan te schaffen. Tussen 1997 en 2001 heeft de THGKLU reeds ervaring opgedaan met 12 AH64-A modellen om zodoende een voorsprong te realiseren op operationeel en logistiek gebied vóórdat de AH64-D modellen instroomden. De laatste AH64-D is in 2002 afgeleverd. De invoering gaf een krachtige

⁴ Bron: Brief Directeur Operatiën van de Koninklijke Luchtmacht, nummer DOP95. 071.849/1525 d.d. 22 november 1995.

⁵ De KLu hanteert hierbij de begrippen 'Initial Operational Capability' (IOC), 'Limited Initial Operational Capability' (LIOC) en 'Fully Operational Capability' (FOC).

impuls en een nieuwe dimensie aan de operationele capaciteiten van de brigade. De ervaringen met de AH64-D Apache hebben internationaal aangetoond dat de inzet en het optreden van deze helikopter steeds beter is ingebed in het operationele concept van de brigade.

In het luchtmobiele concept werd de geavanceerde Apache-gevechtshelikopter aanvankelijk vooral als ondersteunend middel ingezet, maar in het huidige operationele optreden heeft de gevechtshelikopter tevens een hoofdrol als manoeuvreermiddel.

Voor de transporthelikopter capaciteit van 11AMB werd gekozen voor de *Medium Transport Helicopter* (MTH) CH47D Chinook en de *Light Transport Helicopter* (LTH) AS-532 Cougar.

Mede door veelvuldig gezamenlijk optreden van land- en luchtmacht zijn de opvattingen over luchtmobiel optreden veranderd. Ervaringen tijdens (inter-)nationale oefeningen en operationele inzet van de brigade alsmede van vergelijkbare buitenlandse eenheden van de Verenigde Staten (*101 Airborne Division (Air Assault)*) en het Verenigd Koninkrijk (*16 (Air Assault) Brigade*) hebben uiteindelijk geleid tot een verdere ontwikkeling

van het operationele concept van de luchtmobiele brigade.

In het huidige concept is sprake van een volledig geïntegreerd optreden van helikopters en speciaal daartoe uitgeruste grondeenheden. Dit wordt internationaal aangeduid met de term 'air manoeuvre optreden'. Deze doctrinaire ontwikkeling is vastgelegd in de 'Operationele grondslagen *11 Air Manoeuvre Brigade*' en is goedgekeurd door de BLS (in 1999) en de BDL (in 2001). Uiteindelijk heeft dit zijn beslag gekregen in de Leidraad Air Manoeuvre, die op 28 oktober jl. aan de BLS en de BDL is aangeboden.

Naamgeving

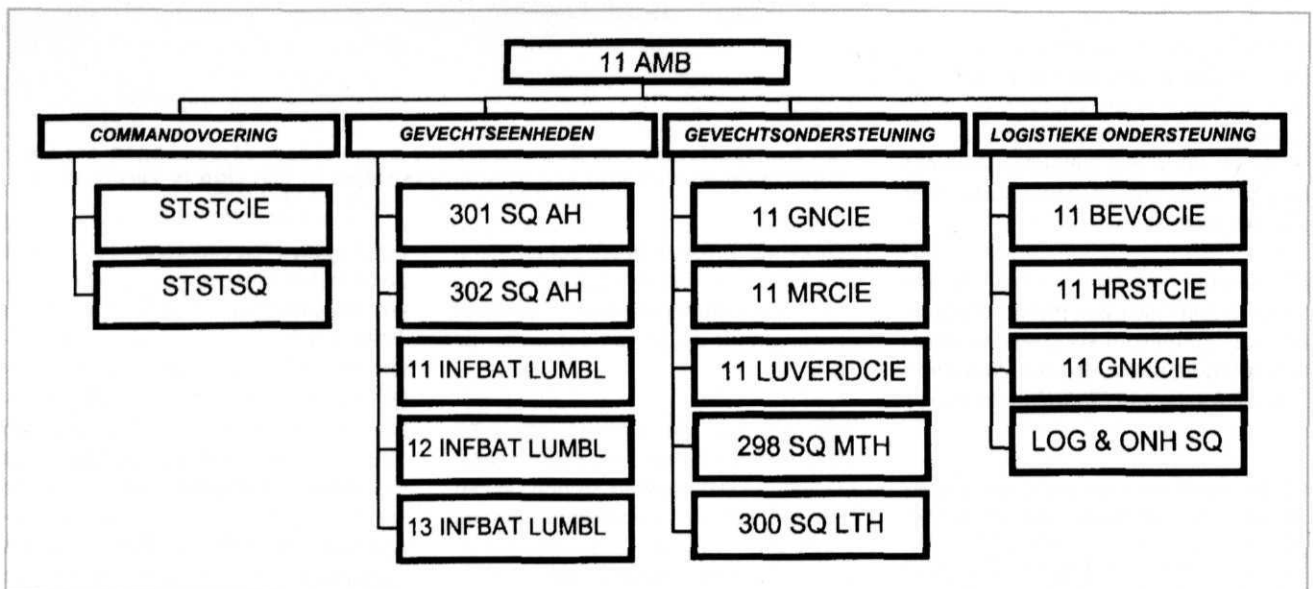
Om het air manoeuvre-karakter te benadrukken is de benaming van het operationeel geïntegreerde verband van de Luchtmobiele Brigade en de THGKLU inmiddels gewijzigd in 11 Air Manoeuvre Brigade. 11AMB is de volledig geïntegreerde joint eenheid die in geval van operationele inzet bestaat uit de samenvoeging van de 11LMB van de Koninklijke Landmacht en de THGKLU.

De grond- en de luchtcomponent worden bij oefeningen en inzet daadwerkelijk samengevoegd tot het operationele verband 11AMB. De commandant

van 11 Luchtmobiele Brigade is tijdens oefeningen en bij operaties de commandant 11AMB, terwijl de commandant van de THGKLU de plaatsvervangend brigadecommandant is.

De integratie bij 11AMB komt onder meer tot uiting in de commandopost van de brigade. Bij operationele inzet en bij oefeningen worden de staven van 11LMB en THGKLU samengevoegd tot een geïntegreerde Staf-11AMB. Vanuit de zogenaamde *Joint Command Post* (JCP) worden door landmacht- en luchtmacht personeel gezamenlijk plannen gemaakt en leiding gegeven aan de inzet van de brigade. Bij de bataljons en de squadrons komt de integratie tot uitdrukking in de wederzijdse uitwisseling van officieren van de krijgsmachtdelen in de staven en het gezamenlijk plannen en uitvoeren van acties. Om recht te doen aan de brigade op grond van de vigerende air manoeuvre-doctrine, waarover later in dit artikel meer, en de daarbij behorende begrippen is de naam van de KL-component van 11AMB na de oefening Gainful Sword aangepast. 11LMB draagt in de toekomst de naam: 11 Luchtmobiele Brigade (*Air Assault*).

De operationele organisatie van 11AMB is schematisch weergegeven.

Organogram 11AMB

Aan Gainful Sword namen ook Poolse militairen en helikopters deel. Hier de FALCON-transporthelikopter
(Bron: Sectie Communicatie 11AMB)

Traject operationele gereedheidsstatus

Operationeel concept

Alvorens in te gaan op het operationele concept van de brigade is het van belang om kort het begrip 'air manoeuvre' toe te lichten. Een uitgebreidere begripsbepaling treft u in het artikel over de 'Leidraad Air Manoeuvre', elders in dit nummer. 'Air manoeuvre' is:

the use of aviation and air assets as a manoeuvre element integrated with all armed forces and other combat elements for joint and multinational operations.

Bij air manoeuvre-optreden wordt de inzet van grondtroepen, gevechtshelikopters, transporthelikopters, gevechtssteun en het gebruik van het elektromagnetisch spectrum gecombineerd en geïntegreerd tot een optreden van verbonden wapens.

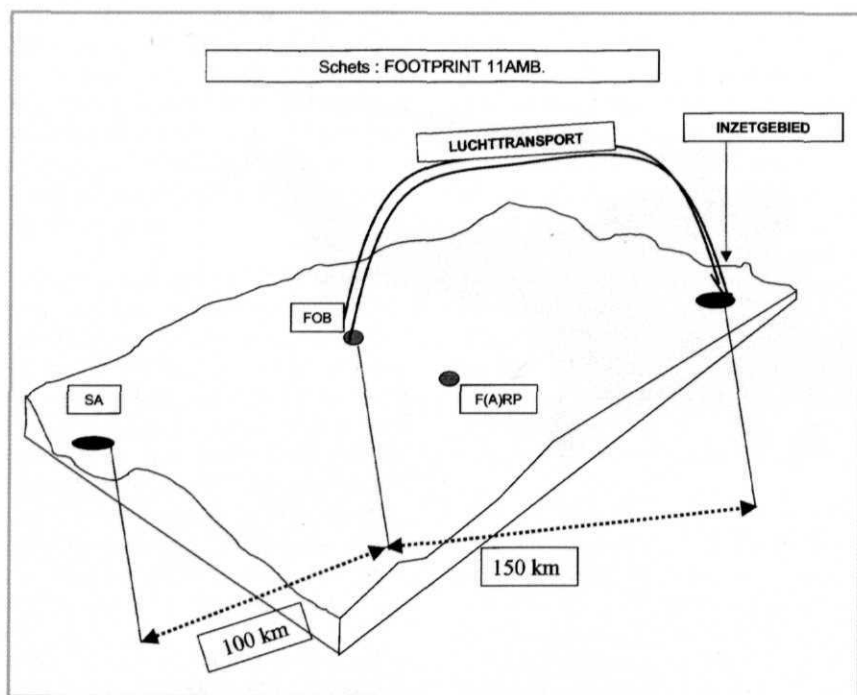
Het begrip 'air manoeuvre' is een containerbegrip, dat alle vormen van geïntegreerd en gezamenlijk optreden door grond- en helikoptereenheden omvat. Binnen dit begrip wordt een aantal vormen onderscheiden, te weten: *air assault*, *air mechanised*, *air mobile* en *airborne*. Het kenmerkende verschil tussen de diverse wijzen van air manoeuvre-optreden is dat bij air assault optreden de nadruk ligt op de geïntegreerde inzet van daartoe toegeruste gevechtshelikopters, transporthelikopters en grondcomponent tot en met de uitvoering van het grondtactisch plan.

Het optreden van 11AMB bijvoorbeeld is een typisch voorbeeld van air assault optreden. Een air mechanised optreden is een inzet die in principe alleen door de gevechtshelikopters wordt uitgevoerd, maar waarbij grondeenheden randvoorwaarden kunnen scheppen. Bij air mobile optreden ten slotte wordt het helikoptertransport

gebruikt als transportmiddel. Airborne optreden wordt uitgevoerd door een speciaal opgeleide eenheid met parachutes of na een landing vanuit vliegtuigen. De brigade heeft capaciteiten tot het, zowel bij dag als bij nacht, uitvoeren van air assault, air mechanised en (met delen) airborne operaties. Natuurlijk kan de eenheid ook air mobile optreden.

11AMB is in staat om aanvallende, verdedigende en vertragende operaties uit te voeren. De capaciteiten zijn primair geschikt voor offensief optreden over een grote diepte. De brigade opereert vanuit een *Staging Area* (SA) alwaar de voorbereiding voor uit te voeren operaties plaatsvindt. Aansturing aldaar, alsmede planning van operaties vindt plaats in de JCP.

In deze JCP heeft de geïntegreerde staf capaciteit voor aansturing van operaties en gelijktijdige planning van meerdere *contingencies*. De SA bevindt

Weergave van de inzet van 11AMB bij de uitvoering van 'air assault' operaties

zich zo mogelijk circa 100 kilometer in eigen gebied, ver buiten bereik van artillerie van strijdende partijen.

De brigade kan bij dag en nacht air assault operaties uitvoeren over een afstand van zo'n 150 kilometer. Deze afstand is afgeleid van de mogelijkheden van de helikopters gerelateerd aan capaciteit voor brandstof en uitvoering van *multi-ship* en *multi-type* operaties, hetgeen wil zeggen: luchtverplaatsingen van een formatie van meerdere helikopters en van verschillende typen. Het is mogelijk de afstand te vergroten door het inrichten van een *Forward Operating Base* (FOB) van waaruit eenheden kunnen worden ingevlogen en waar helikopters kunnen worden gestationeerd. De brigade is nog niet in staat om een FOB in een *non-permissive* omgeving in te richten, omdat bepaalde logistieke middelen niet door de lucht verplaatsbaar zijn. De brigade kan wel een FOB inrichten in een *semi-permissive* omgeving. Daartoe kan zij bijvoorbeeld door middel van een air assault operatie het benodigde terrein vermeesteren en zekerstellen, waarna de

noodzakelijke logistieke middelen over de weg kunnen bijtrekken. In een FOB kan de brigade de alleen voor een uit te voeren operatie noodzakelijke middelen ontplooiën onder het achterlaten van de overige middelen in de SA.

Naast een FOB kan de brigade haar flexibiliteit verder vergroten door gebruik te maken van *Forward (Arming and) Refuelling Points* (F(A)RP) voor het aftanken en/of bewapenen van helikopters. Vooral voor hedendaagse en toekomstige operaties waarin doorgaans geen sprake is van een duidelijke voorste lijn eigen troepen, maar waarin sprake is van verschillende permissive, semi-permissive en non-permissive gebieden beschikt de brigade over een flexibel concept om over grote afstanden te kunnen optreden. Met een flexibel CP-concept is de brigade in staat om adequate aansturing te realiseren.

Trainingsconcept

Het trainingsconcept van de brigade is vastgelegd in het Specifiek Beleid

Opleiding & Training (SBOT), deel B. Dit beleid beschrijft de methodiek van het opleidings- en trainingsproces dat borg staat voor het handhaven van het juiste niveau van getraindheid. Bovendien beschrijft het document onderwerpen en eisen voor eenheden en subeenheden van 11AMB.

Het SBOT-B is een joint document waarin voor zowel KL- als KLU-eenheden een en ander is beschreven. Voor de KL zijn alle niveaus⁶ in het SBOT beschreven; voor de THGKLU alleen vanaf niveau IV. Niveau V en VI is een verantwoordelijkheid van C-THGKLU onder verantwoordelijkheid en bevoegd gezag van (NL) SNO-1(GE/NL) Corps, en niveau IV en lager van de Commandant Tactische Luchtstrijdkrachten. Het accentmodel 11AMB is een model waarin generieke afstemming tussen 11LMB en THGKLU is gerealiseerd en vormt de basis voor generieke jaarplanning.

Niveaus van getraindheid

11AMB moet als *High Readiness Force* te allen tijde in zijn geheel binnen twintig dagen verplaatsingsgereed zijn, mede voor inzet als IEF. Dientengevolge dienen alle eenheden steeds ten minste op niveau IV/V getraind te zijn. Het is immers niet mogelijk om binnen deze reactietijden nog op te werken naar een hoger niveau. Er is alleen gelegenheid voor missiegerichte opleiding en training (O&T) en gereedstelling. Om inhoud te geven aan de gereedheidstermijnen en om handhaving van het juiste trainingsniveau te waarborgen, hanteert 11AMB een eigen accentmodel. Dit is een kort cyclisch O&T-model van negen maanden, gebaseerd op de cycli van de drie Infanterieba-

⁶ Bij opleiding en training kennen we niveaus van training gekoppeld aan eenheidsniveau. In het SBOT-B zijn de bestaande KL-niveaus gesynchroniseerd met de niveaus binnen de THGKLU. Niveau VI is het brigadeniveau, niveau V is het bataljons- en squadronniveau, niveau IV is het compagnies- en vluchtniveau, niveau III is het pelotons- en sectie-niveau, niveau II is het niveau groep en enkele bemanning (*crew*) en niveau I betreft het individu.

taljons (Infbats). In negen maanden werkt een bataljon een trainingstraject af in de drie fasen – wit, blauw en rood. In elk van deze fasen verschilt het trainingsaccent. In de witte fase ligt de nadruk op het niveau I; in de blauwe fase op II en III en in de rode fase op niveau IV en V.

De vliegende squadrons van de THGKLU volgen een twaalf maanden cyclus. Deze cyclus is afgestemd op de twee grote brigadegeleide FTX'n die 11AMB jaarlijks uitvoert en het nachtvliegprogramma dat in hoofdzaak plaatsvindt tussen 1 oktober en 1 april. In de voorjaars-FTX ligt de nadruk op het nachtoptreden vanwege

moeten kunnen ondersteunen met een eenheid van pelotonsgrootte. Het model heeft de flexibiliteit om uitzendingen in te passen en na uitzendingen snel over te gaan op de generieke ritmiek.

Grootschalige oefeningen

11AMB is een IEF met een hoge graad van gereedheid, in beginsel ten behoeve van I(GE/NL) Corps. Dit dwingt tot het nastreven en handhaven van een hoge opleidingsgraad en een hoog niveau van getraindheid. Dit noodzaakt ook tot het regelmatig houden van grootschalige oefeningen als *Field Training Exercises* (FTX'n) in brigadeverband. Operationeel optre-

vinden met multi-ship en multi-type operaties, staat centraal bij brigadeoefeningen. Trainingen op onderliggende niveaus vinden plaats in de tussenliggende periodes en zijn een voorwaarde voor het optreden in brigadeverband.

Internationale samenwerking

Aangezien 11AMB de enige air manoeuvre eenheid in Nederland is, is het noodzakelijk om internationaal kennis, ervaring en informatie op te doen en uit te wisselen bij en met air manoeuvre eenheden. Alleen op die manier is het mogelijk ervaringen, procedures en werkwijzes te toetsen en te verbeteren.

Een vlucht Apaches (vier toestellen) genereert slagkracht vergelijkbaar met een tankbataljon

(Bron: Sectie Communicatie 11LMB)

het einde van de jaarlijkse cyclus van het nachtvliegprogramma. Tijdens de najaars-FTX ligt de nadruk op dagoptreden, vooruitlopend op de start van de cyclus van het nachtvliegprogramma.

De *Combat Support* (CS) en de *Combat Service Support* (CSS) eenheden van 11AMB volgen niet één op één het kort cyclisch model door de specifieke samenstelling en taakstelling van elke eenheid afzonderlijk. Voor de KLeenheden geldt dat zij in het algemeen niveau IV moeten handhaven, maar daarbij in voorkomend geval een binnen tien dagen uit te zenden Infbat

den in brigadeverband is het zwaartepunt in de brigadegeleide FTX'n. Een frequentie van tweemaal per jaar is noodzakelijk om borg te staan voor een trainingsniveau van voldoende kwaliteit op grond waarvan de brigade berekend is voor haar taken binnen de gestelde reactietijden.

Gerelateerd aan de oefendoelstellingen wordt vastgesteld welke eenheden en aantallen helikopters hieraan deelnemen. Vooral het uitvoeren van operaties bij dag en bij nacht in brigadeverband, met meerdere eenheden, waarbij vliegoperaties plaats-

De brigade heeft hiertoe bijvoorbeeld uitwisselingsofficieren (*exchange*) in diverse landen. Zo heeft de THGKLU uitwisselingen van een Apache-vlieger met de Verenigde Staten en een Chinook-vlieger met het Verenigd Koninkrijk. 11LMB heeft uitwisselingen met de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk (*16(UK) Air Assault Brigade*) en mogelijk in de toekomst met de Duitse *Division Luftbewegliche Operationen* (DLO). Voorts heeft de brigade met een aantal eenheden in andere landen een vorm van samenwerking, waarover hierna meer.

**101 (us) Airborne Division
(Air Assault)**

De ontwikkeling van air manoeuvre is historisch het meest verankerd in deze Amerikaanse divisie. Daarnaast heeft deze divisie een zeer indrukwekkende geschiedenis en dientengevolge veel operationele ervaring. De divisie is operationeel ingezet in onder meer de Tweede Wereldoorlog, Vietnam, Afghanistan en Irak, zowel tijdens *Desert Storm*, als recent tijdens *Iraqi Freedom*. Op dit moment zijn delen van de divisie nog ontplooid in Irak.

11AMB heeft een samenwerkingsprogramma met *101 (us) Airborne Division (Air Assault)* waarin op jaarbasis een aantal kleinschalige activiteiten wordt ontplooid. Jaarlijks vindt een *Reciprocal Unit Exchange (RUE)*

plaats waarbij een infanteriecompagnie wordt uitgewisseld tijdens een oefening. In het kader van doelmatigheid vindt deze uitwisseling gelijktijdig plaats. Deze activiteit biedt mogelijkheden om ervaring op te doen op het gebied van air assault operaties in Amerika.

Voorts vindt deelname plaats van *observers* tijdens oefeningen, maar ook van functionarissen die als lid in een Amerikaanse staf functioneren tijdens oefeningen. Op het gebied van air manoeuvre optreden zijn er weinig verschillen met 11AMB. Het grote verschil is vooral de schaal waarop operaties plaatsvinden. De Amerikaanse divisie beschikt over drie brigades en dientengevolge over grote aantallen helikopters.

**(GE) Division Luftbewegliche
Operationen (DLO)**

In juni 2002 is door de Duitse en Nederlandse minister van Defensie een intentieverklaring getekend waarin afgesproken is dat DLO en 11AMB gaan samenwerken. Het doel van de samenwerking is gericht op het versterken van de capaciteit van Duitsland en Nederland opdat er snel eenheden kunnen worden ontplooid in crisisbeheersingsoperaties. De belangrijkste doelstelling daarbij is het voorzien van 1 (GE/NL) Corps van een robuuste *Initial Entry Capability*. In 2002 vonden de eerste besprekingen plaats tussen DLO en 11AMB, waarbij de mogelijkheden om deze samenwerking vorm te geven zijn geïnventariseerd. In het voorjaar 2003 is een eerste gezamenlijke stafoefe-

Geïntegreerd optreden van de land- en luchtmachtcomponent van 11AMB (Bron: Sectie Communicatie 11LMB)

ning gehouden. In november van dit jaar is een tweede gezamenlijke oefening gehouden.

In 2004 en 2005 zal de samenwerking verder worden uitgebreid, mede gereleerd aan de Duits-Nederlandse samenwerking en inbreng in het *NATO Response Force* (NRF)-concept. Zowel 11AMB als DLO zullen delen van hun eenheid inbrengen in de Land Component.

16 (UK) Air Assault Brigade

De samenwerking met Groot-Brittannië begon in 1998 toen de toenmalige ministers van beide landen in een *Exchange of Letters* hun intenties tot nauwere samenwerking hebben vastgelegd. In juni van dit jaar is door de Britse en Nederlandse ministers van Defensie een *Memorandum of Understanding* getekend waarin afspraken zijn gemaakt over samenwerking op gebied van air manoeuvre.

Het doel van de samenwerking is het voorzien in een gemeenschappelijke basis voor Brits-Nederlandse samenwerking op gebied van air manoeuvre. Hierin is concreet samenwerking op de onderliggende aspecten beoogd:

- doctrinaire, operationele, organisatorische, trainings-, veiligheids- en logistieke aspecten van air manoeuvre;
- toekomstige gezamenlijke aankoop of deling van reservedelen, voorraden en uitrusting op gebied van air manoeuvre;
- uitwisseling van personeel.

Deze samenwerking is georganiseerd in een Brits-Nederlandse *Executive Working Group* op het niveau (NL) Landmachtstaf (LAS)/Hoofdkwartier KLU (HKLU) en (UK) *Joint Helicopter Command* met een aantal onderliggende *Sub Working Groups* op het gebied van doctrine, uitrusting, training en instandhouding.

Tweemaal per jaar vindt overleg plaats. Tot op heden heeft regelmatig

uitwisseling van informatie plaatsgevonden. Gezamenlijke trainingsactiviteiten hebben echter nog niet plaatsgevonden, vooral vanwege de inzet van 16 (UK) *Air Assault Brigade* in Macedonië, Afghanistan en Irak de afgelopen twee jaar, alsmede de inzet van delen van 11AMB in Afghanistan, Bosnië en Irak.

25 (PL) Air Cavalry Brigade

De KL hecht grote waarde aan samenwerking met Polen, mede op grond van de rol van de Poolse strijdkrachten in de bevrijding van Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hieruit is ook de samenwerking tot stand gekomen tussen 11AMB en 25 (PL) *Air Cavalry Brigade*.

Deze Poolse brigade is te vergelijken met 11AMB, aangezien deze ook optreedt volgens het air manoeuvre concept. De brigade heeft taken als *rapid reaction force* binnen II (PL) Corps met een High Readiness status. De brigade is in Polen een speerpunt-eenheid, hetgeen onder meer blijkt uit de modernisering van het materiaal.

De samenwerking begon in 2000 en heeft in toenemende mate vorm gekregen door deelname van Poolse eenheden aan oefeningen van 11AMB. Tijdens de oefening *Gainful Sword* heeft een volledig bataljon van 25 *Air Cavalry Brigade* onder bevel bij 11AMB deelgenomen.

Opwerktraject

In 2000 is het eerste SBOT-B uitgegeven. Daarin is het generieke opleidings- en trainingsmodel voor 11AMB beschreven. Met ingang van 2001 heeft de brigade volgens dit model haar jaarplan ingevuld.

Begin 2001 is in overleg tussen (NL) Senior National Officer (SNO) 1 (GE/NL) Corps en Commandant Tactische Luchtmacht (C-TIL) het door de brigade uit te voeren scenario gedefinieerd zoals de brigade dat in het najaar 2003 zou moeten uitvoeren om daarmee de operationele gereedheidsstatus te behalen.

De beschrijving van het scenario, alsmede het trainingsmodel van de brigade, vormden de basis voor *backwardplanning* voor de jaren 2001 tot en met 2003. De belangrijkste trainingsmomenten op brigadeniveau waren in die jaren de brigadegeleide FTX'n die ingevolge het SBOT-B telkens in april en oktober plaatsvonden.

De eerste in deze reeks was de oefening *Falcon-Hradiste* in Tsjechië in oktober 2001, een halfjaar later dan gepland door de mond- en klauwzeer-crisis in Nederland dat jaar. Deze oefening was voor de brigade de eerste in deze omvang sinds de oefening *Cold-Grouse* (Denemarken) in 1998. De oefening was derhalve te beschouwen als een nulmeting voor de brigade als geheel.

De ervaringen en het rendement van deze oefening droegen bij aan de grote stappen in de richting van 2003. Zowel op het gebied van operationeel optreden als organisatie van een dergelijke joint oefening is op de ervaringen voortgeborduurd. Daarna zijn achtereenvolgens de oefeningen *Falcon-Spring 2002* (voormalig Oost-Duitsland), *Dutch-Falcon 2002* (Nederland) en *Polish-Falcon 2003* (Polen) gehouden.

Telkens is bij de opzet en ambitie van de oefeningen de lat hoger gelegd en was het rendement dienovereenkomstig. Vele lessen zijn geleerd waarmee het operationele concept van 11AMB alsmede het optreden verder konden worden verbeterd.

Stafr trainingen

Naast de brigadegeleide FTX'n heeft het trainen op eenheidsniveau plaatsgevonden en heeft vooral de brigadestaf veelvuldig stafr trainingen gehouden. Deze trainingen varieerden van training van het operationeel besluitvormingsproces (OBP) door alleen planners, tot volwaardige *Command Post Exercises* (CPX) met een volledig ontplooiende, geïntegreerde staf. In de staf is ook intensief gewerkt aan het implementeren van het *Integrated Staff Information System* (ISIS). Dit is

een systeem ter ondersteuning van de commandovoering waarmee de snelheid in besluitvorming toeneemt, de 'situational awareness' in de gehele staf verbetert en de informatie-uitwisseling sneller kan verlopen. Gaandeweg de trainingen verbeterde het rendement in toepassing van het systeem.

Tijdens de oefening Gainful Sword is ISIS ook gebruikt in de schakel tussen staf 11AMB en staf 1(GE/NL) Corps. Doordat staf 1(GE/NL) Corps niet de

een neutrale staat die was aangevallen door een agressor. In de eerste fase vormde 11AMB als IEF de hoofdmacht van LCC waarbij een *forced entry* moest worden uitgevoerd, gevolgd door een eerste operatie waarbij bedreigde internationale waarnemers moesten worden bevrijd.

In het vervolg van de operatie, na aankomst van drie multinationale divisies van LCC, kreeg de brigade opdracht tot het inrichten van een FOB om van daaruit belangrijke gebieden

deze door C-LCC geleide operatie. Deze FTX was een grootschalige, internationale oefening waarbij joint en combined werd opgetreden. Ze was daarmee een goed voorbeeld van internationale samenwerking zoals verankerd in de NAVO-strategie.

Wat is bereikt met ogs?

Met het vaststellen van de operationele gereedheid voldoet 11AMB aan de hoogste operationele eisen van getraindheid en geïntegreerde inzetbaarheid. De brigade heeft aange-

Bundeling van grond- en luchtgebonden gevechtskracht (Bron: Sectie Communicatie 11AMB)

beschikking heeft over ISIS, is voor de oefening een *interface* constructie toegepast.

Het tijdens de oefening uitgevoerde scenario was een *crisis response* operatie waarbij 1 (GE/NL) Corps optrad als *Land Component Command* (LCC). De doelstelling van de operatie was het herstellen van de integriteit van

en chemische wapens, in het kader van de diepe operatie van LCC, te vermeesteren om de voortgang van de divisies te begunstigen. De operatie werd ook ondersteund door luchtoperaties waarbij daadwerkelijke inzet door NL F-16 vliegtuigen heeft plaatsgevonden. 11AMB speelde een cruciale rol in het succesvolle verloop van

toond het optreden in het air manoeuvre concept te beheersen en daarmee tevens in haar totaliteit inzetbaar te zijn. Om de operationele gereedheid vast te stellen, is gebruik gemaakt van de *Joint Air Manoeuvre Evaluation* (JAMEVAL) *Manual*. Dit is een door de PO-OGS 11AMB 2003 ontworpen evaluatiesystematiek die speciaal voor de

OGS van 11AMB is ontwikkeld, maar die toepasbaar is voor air manoeuvre eenheden in zijn algemeenheid.⁷

De evaluatie richtte zich vooral op het brigadeniveau en het squadron- en bataljonsniveau. Een organisatie bestaande uit zowel nationale als internationale functionarissen heeft de evaluatie uitgevoerd.

Mijlpaal

De OGS is een mijlpaal in de ontwikkeling van de brigade. Het is echter niet zozeer een eindstreep, maar veel eerder een startpunt. Met het aantonen van deze operationele gereedheid is vastgesteld dat de brigade daadwerkelijk beschikt over de vereiste capaciteiten en kwaliteiten voor daadwerkelijke geïntegreerde inzet. De Nederlandse krijgsmacht beschikt hiermee over een unieke flexibele en snel inzetbare joint capaciteit die geschikt is voor vele inzetopties in het gehele crisisbeheersingsspectrum.

De bereikte status betekent voor de brigade geenszins gelegenheid tot rust. De aangetoonde graad van inzetbaarheid schept verplichtingen. Een voortdurend besef van de status en de eisen die dat stelt, dient geborgd te zijn. Het is zaak om het behaalde niveau van geïntegreerde getraindheid vast te houden en zo mogelijk verder te ontwikkelen. Frequente, kwalitatief goede training is hiervoor een belangrijke randvoorwaarde. De Nederlandse krijgsmacht en de betrokken krijgsmacht delen in het bijzonder moeten de brigade hiertoe in staat stellen en de juiste randvoorwaarden invullen.

'Verbeterpunten'

De evaluatie tijdens Gainful Sword heeft ook 'verbeterpunten' opgeleverd. Zo ontbeert het geneeskundig systeem van de brigade nog altijd een speciaal toegeruste *medevac* helikopter. Voorts beschikt 11AMB nog niet over een toegeruste *command and control* (C2) helikopter voor bevelvoering tijdens vliegoperaties. Daartoe is tijdens de oefening nog gebruik gemaakt van de BO-105. De oefening was echter het laatste operationele

C-11AMB, bgen Van Uhm, en C-THGKLU, tevens plv-c-11AMB, kol Hagemeijer, met de zojuist van de BLS en BDL ontvangen dagorder
(Bron: Staf 1{GE/NL}Corps)

optreden⁸ van deze *Light Utility Helicopter* die vooral dienst deed als C2 helikopter, maar ook ingezet werd voor verkenningen en bijvoorbeeld transport van kleine elementen.

Een belangrijk punt voor verbetering is ook de herkenning van de eigen troepen. Het geïntegreerd optreden maakt het bij dag maar vooral bij nacht van wezenlijk belang dat de eigen troepen herkenbaar zijn voor de eigen gevechtshelikopters. Een zaklamp met filter of een gekleurde *breaklight* voldoen dan niet.

⁷ Dit boekwerk zal door NL eind dit jaar aan SHAPE worden aangeboden. SHAPE kent namelijk nog geen uitgewerkte evaluatiesystematiek voor helikopter- en/of air manoeuvre eenheden. De ervaringen van FTX GAINFUL SWORD zullen door zorg van PO-OGS 11AMB 2003 in het definitieve document zijn verwerkt.

⁸ Als gevolg van de vastgestelde 'einde levensduur' is reeds eerder besloten om de BO-105 uit de vaart te nemen. Medio 2003 is 299 Squadron opgeheven. Voor de oefening Gainful Sword zijn een beperkt aantal helikopters van dit type inzetbaar gehouden.

De toekomst van 11AMB

Internationaal

De NAVO heeft de uitdrukkelijke wens te kennen gegeven dat kwaliteit voorrang heeft boven kwantiteit. Met het bereiken van de OGS heeft 11AMB haar kwaliteiten aangetoond. Het realiseren van deze nationale ambitie heeft ook internationaal waardering geoogst. Nederland beschikt nu over een volwaardige, snel inzetbare, joint air manoeuvre capaciteit en is hiermee volledig internationaal operabel met Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Nederland beschikt hiermee over een – voor Europa – unieke Initial Entry Capability.

In 2004 zullen delen van 11AMB deel uit (blijven) maken van uitzendingen in het kader van de Stabilisation Force in Bosnië Herzegovina (SFOR) en de Stabilisation Force in Irak (SFIR). De eerste helft van 2005 is gepland dat in het kader van de *NATO Response Force* een *air manoeuvre*

*taskforce*⁹ van bataljonsgrootte deel zal uitmaken van een brigadetaakgroep in het *Land Component Command* onder leiding van HRF(L)HQ-1(GE/NL) Corps.

Deze internationale toezeggingen scheppen verplichtingen. Zo zal deze brigadetaakgroep in haar volledige omvang in 2004 moeten trainen, ten einde gedurende het eerste halfjaar van 2005 daadwerkelijk *stand-by* te zijn voor inzet binnen vijf dagen.

Nationaal

Ook in de toekomst zal de Nederlandse krijgsmacht taken in nationaal verband uitvoeren. Op verzoek kan de

krijgsmacht met de haar ter beschikking staande middelen militaire bijstand en steun verlenen aan civiele autoriteiten. Het belang van deze taken is de afgelopen jaren duidelijk aangetoond. Zo heeft ook 11AMB een belangrijke bijdrage geleverd in het kader van nationale crises: tijdens de dreigende watersnoodramp (1999) en bij de bestrijding van mond- en klauwzeer (2002), de varkenspest (2001), de vogelpest (2003) en bosbranden (onder meer in 2003).

De dreiging van het internationale terrorisme heeft de nationale bijstandstaken van de krijgsmacht in een nieuw daglicht geplaatst. Er moet meer dan ooit rekening mee worden gehouden dat de overheid een beroep doet op de krijgsmacht om terroristische activiteiten te voorkomen of de gevolgen ervan te beperken.

De toenemende samenhang tussen interne en externe veiligheid maakt het noodzakelijk om civiele en militaire procedures meer dan voorheen op elkaar af te stemmen. Meer gemeenschappelijke civiel-militaire oefeningen zijn het overwegen waard. De ervaringen van de inzet van delen van 11AMB kunnen hier zeker aan bijdragen.

Ontwikkelingen

De Apache-gevechtshelikopter voorziet in de slagkracht van 11AMB. Daarnaast werden met de invoering van deze helikopter ook de mogelijkheden voor doelopsparing en informatievoorziening vergroot. Vanuit het eerder geformuleerde uitgangspunt dat kwaliteit belangrijker is dan kwantiteit zal ook de modernisering van de Nederlandse Apache-gevechtshelikopter plaatsvinden.

⁹ De kern wordt gevormd door een luchtmobiel infanteriebataljon, aangevuld met een transporthelikopter- en gevechtshelikoptercomponent en voorts met gevechts- en logistieke ondersteuning.

11AMB is inzetgereed (Bron: 1(GE/NL) Corps)

De invoering van het *Modernized Target and Designation System* (MTADS) leidt tot het verhogen van de inzetbaarheid en het verbeteren van de effectiviteit. Doelopsparing, doelidentificatie en de eigen veiligheid worden hiermee sterk verbeterd. De zelfbescherming van de Apache tegen geavanceerde dreigingen wordt verder verbeterd met het project *Aircraft Survivability Equipment* (ASE).

Voorts kan op termijn de hoogwaardige *Longbow*-radar worden aangeschaft. Om een en ander financieel mogelijk te maken en een kwalitatief hoogwaardige vloot gevechtshelikopters in stand te kunnen houden, worden in 2004 zes Apache gevechtshelikopters afgestoten. Hoewel dit leidt tot een geringer aantal gevechtshelikopters blijft de operationele inzetbaarheid van 11AMB, zij het krap, gewaarborgd.

Voor de Apache wordt verder voorzien aan de (Europese) taakstelling van *Combat Search And Rescue* (CSAR) deel te kunnen nemen. Bij de transporthelikopters is de invoering van het *Integrated Self Protection Suite* (ISPS) voorzien. Dit zal bijdragen aan een vergroting van de veiligheid van het vliegend personeel.

Het komende jaar vindt de vervanging van het anti-tanksysteem TOW-plaats door de *Medium Range Anti-Tank* (MRAT) GILL. De MRAT is een draagbaar pantserbestrijdingssysteem, waardoor het luchtmobiel voertuig nog slechts transportmiddel is. De MRAT kan doelen tot 2500 meter bestrijden en werkt volgens het *fire and forget* principe.

De TOW is een voertuiggebonden systeem met een dracht tot 3700 meter, waarbij de raket draadgeleid is. De verschillen tussen TOW en MRAT en vooral het feit dat de MRAT draagbaar is, betekent dat het operationeel optreden met het systeem aanpassing vergt. Het *fire and forget* principe en de mogelijkheid het systeem draagbaar mee te voeren, vormen verbeteringen ten opzichte van het TOW systeem, en daarmee het pantserbestrijdungsvermogen van 11AMB.

Toekomstige samenwerking

Bij de uitwerking van het Integraal Defensie Plan 2004-2013 (IDP 04-13) is besloten een studie uit te voeren waarin wordt bezien in hoeverre de samenwerking tussen 11LMB, het Korps Mariniers en de THGKLU verder kan worden geïntensiveerd. Bij operaties in het lage deel van het geweldsspectrum, zoals stabilisatieoperaties, nationale- en koninkrijkstaken, voeren 11AMB en de operationele marinierseenheden overeenkomstige taken uit. Een verbetering van de samenwerking zou zich dan ook moeten richten op deze taken. Voor operaties in hoge delen van het geweldsspectrum dient evenwel de specifieke deskundigheid van 11AMB als uitgangspunt overeind te blijven.

In het kader van het IDP 04-13 is eveneens besloten een studie 'Integrale militaire helikoptercapaciteit' uit te voeren. Hierbij wordt de krijgsmachtbrede concentratie op minder typen helikopters onderzocht, waarbij tevens de versterking van de Europese transportcapaciteit, de invulling van de LUH-taken, de luchtmobiele en maritieme transportbehoefte en de oprichting van een defensiebreed helikoptercommando in beschouwing worden genomen. De resultaten van de studie worden in 2004 verwacht.

Afsluiting

In de toekomstige Nederlandse militaire gereedschapskist ('toolbox') moet het vermogen aanwezig zijn om geïntegreerde modules samen te stellen voor een grote verscheidenheid aan taken in (grotere) joint en combined verbanden. De bijdrage van brigade-omvang aan een operatie in hogere delen van het geweldsspectrum zal niet altijd een (organieke) gemechaniseerde brigade of 11AMB zijn. Een inzet van 11AMB als entiteit wordt hiermee echter geenszins uitgesloten.

Vanwege de noodzakelijke onderlinge samenhang van wapensystemen is daarbij 11AMB het noodzakelijke niveau dat voor inzet, maar ook voor

opleiding en training vereist is. In veel gevallen zal het gaan om een taakgroep waarvan de kern grotendeels Nederlands is en die kan worden aangevuld met buitenlandse eenheden.

Het optreden van 11AMB tijdens de oefening *Gainful Sword* was hiervan een typerend voorbeeld. De omvang en samenstelling van een dergelijke brigadetaakgroep is afhankelijk van onder meer de missie, de beschikbare reactietijd en de benodigde voorbereidingstijd. Zo kan het Nederlandse aandeel in de taakgroep worden aangevuld met bijdragen van het Korps Commandotroepen en Korps Mariniers.

Daarnaast is 11AMB internationaal ingebed. Sinds november 2002 is het hoofdkwartier 1(GE/NL) Corps in het kader van het NAVO concept van *High Readiness Forces (Land) Headquarters* één van deze snel inzetbare hoofdkwartieren. Hieruit vloeit voort de noodzaak snel inzetbare eenheden beschikbaar te hebben als IEC van een dergelijk hoofdkwartier.

11AMB vormt de kern van deze IEC van HRF(L)HQ-1(GE/NL) Corps. Momenteel wordt de samenwerking met (GE) DLO nader uitgewerkt. Nu de operationele gereedheidsstatus van 11AMB is vastgesteld, vormt 11AMB een unieke IEC binnen Europa.

Het is duidelijk dat er in de (inter)nationale politiek-militaire omgeving ontwikkelingen gaande zijn die het nut en de noodzaak van snel inzetbare eenheden als 11AMB doen toenemen. 11AMB is namelijk in staat om in het gehele spectrum van crisisbeheersingsoperaties op te kunnen treden en voor de meest uiteenlopende taken. Daarmee voorziet 11AMB de Nederlandse politieke en militaire top van een eenheid die voldoet aan de internationale eisen en de Nederlandse politieke ambitie om te kunnen beschikken over een professionele en snel inzetbare geïntegreerde joint eenheid. Ook kunnen taskforces geformeerd worden voor inzet. Daarmee is 11AMB inderdaad een joint eenheid bij uitstek!

Air Manoeuvre Doctrine

Introductie van een 'joint' leidraad

W.J.A. Gelissen - luitenant-kolonel der infanterie
W.C.G.J. Gerdse - luitenant-kolonel van de Koninklijke Luchtmacht
C.J. Matthijssen - luitenant-kolonel der infanterie*

Inleiding

Onlangs vond oefening *Gainful Sword* plaats, waarbij de operationele gereedheidsstatus is vastgesteld voor 11 Air Manoeuvre Brigade. Het succes van het geïntegreerd optreden van 11 Luchtmobiele Brigade (11LMB) KL en de Tactische Helikopter Groep (THG) KLU valt voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de gezamenlijke doctrine.

Toen eind jaren negentig het operationele concept van de brigade evolueerde naar *air manoeuvre* optreden vormde dat voor KL en KLU aanleiding gezamenlijk de Operationele Grondslagen 11AMB te schrijven. Dit document uit 1999 diende vervolgens als uitgangspunt voor de verdere beleids- en doctrineontwikkeling voor 11AMB. Het document vormde tevens het startpunt voor het opwerken naar de operationele gereedheidsstatus (OGS) in 2003.

De Operationele Grondslagen waren een goede basis. Er bestond echter behoefte aan een meer uitgebreide air manoeuvre doctrine, zowel voor opleidingen als voor het ontwikkelen van operationeel beleid. De KL Doctrinepublicaties en de KLU Air Power doctrine boden slechts beperkt aanknopingspunten. In 2002 startte men daarom met de ontwikkeling van de Leidraad Air Manoeuvre.

Dit artikel beoogt inzicht te geven in het ontstaan van deze leidraad. Allereerst beschrijven we hoe de leidraad tot stand is gekomen. Vervolgens behandelen we in het kort de belangrijkste onderwerpen ervan.

De totstandkoming

Onder leiding van het Opleidings- en Trainingscentrum Manoeuvre (OTCMAN) is een schrijversgroep geformeerd uit zowel functionarissen

van de KL als de KLU. 11LMB en THG hebben hierin een groot aandeel gehad. Diverse kenniscentra binnen de KL en functionarissen binnen de KLU hebben de nodige functionele inbreng gehad. Gaande het traject hebben opleidingscentra als KMA en IDL als klankbord gefungeerd. Tijdens cursussen Stafdienst en Voortgezette Militaire Vorming is zelfs al gebruik gemaakt van een aantal concepten.

Uitgangspunten

Bij de start is een aantal uitgangspunten geformuleerd. Ten eerste moest de leidraad enerzijds in algemene zin de air manoeuvre doctrine beschrijven en anderzijds de Nederlandse air manoeuvre capaciteit, zijnde 11AMB. Daarbij moest een juiste balans in kwaliteit en kwantiteit worden gevonden, en worden voorkomen dat dubbelingen in de tekst het geheel zouden vertroebelen. Uiteindelijk is gekozen voor een leidraad die bestaat uit vier delen. De eerste drie beschrijven het generieke air manoeuvre optreden. Het laatste deel van het document beschrijft 11AMB.

In de tweede plaats was het van belang om in de leidraad een juiste balans te vinden tussen gevechtsoperaties en vredesoperaties. Het onderscheid moet voorkomen dat verschil tussen deze vormen van militair optreden vervaagt. Bovendien wordt de krijgsmacht voortdurend voor

* Luitenant-kolonel Gelissen was voorzitter van de werkgroep Leidraad Air Manoeuvre. Hij is werkzaam op het Opleidings- en Trainingscentrum Manoeuvre (OTCMAN) binnen de Gevechtstrainingsschool (GTS) als hoofd Air Manoeuvre. Daarvoor was hij werkzaam als stafofficier Planning bij Staf 11 Luchtmobiele Brigade (LMB). Luitenant-kolonel Gerdse en luitenant-kolonel Matthijssen hebben namens 11 AMB een belangrijk aandeel gehad in de ontwikkeling van de Leidraad Air Manoeuvre. Luitenant-kolonel

Gerdse is thans hoofd Sectie Utility & Gevechtshelikopters bij de afdeling Helikopter Operaties/Staf TL, maar was tot voor kort chef-staf van de Tactische Helikopter Groep en tevens 'Deputy Assistant Chief of Staff (DACOS) G3 11 AMB'. Luitenant-kolonel Matthijssen was hoofd Sectie S3 11 Luchtmobiele Brigade en tevens 'Assistant Chief of Staff' (ACOS) G3 11 AMB, maar is sinds kort commandant van 13 Infanteriebataljon Luchtmobiel RSPB.

laatstgenoemde operaties ingezet. Air manoeuvre capaciteiten zijn breed inzetbaar in het gehele geweldsspectrum en in vele soorten operaties.

Andere doctrines

Als derde punt lag het voor de hand om gebruik te maken van bestaande of in ontwikkeling zijnde doctrines van andere landen. Hierbij is vooral gekeken naar de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Voorts is dankbaar gebruik gemaakt van operationele ervaringen in recente operaties waarbij inzet van air manoeuvre heeft plaatsgevonden. Hierbij valt te denken aan de operaties van (delen

van) 101 (US) *Airborne Division (Air Assault)* in Afghanistan en Irak (*Desert Storm* en *Iraqi Freedom*), als ook aan de operaties van (delen van) 16 (UK) *Air Assault Brigade* in Macedonië, Afghanistan en Irak. De leidraad is op diverse plaatsen geïllustreerd met krijgshistorische voorbeelden.

Begripsbepaling

In de Landmacht Doctrine Publicatie (LDP) 2 (Gevechtsoperaties) komen luchtmobile, luchtgemechaniseerde en luchtlandingsoperaties aan de orde. Het begrip 'air manoeuvre' ech-

ter niet. Voor de Nederlandse krijgsmacht is dat een nieuw begrip. De gevechtshelikopter en de transport-helikopter maken het thans mogelijk om een nieuwe combinatie van grond-manoeuve en air manoeuvre toe te passen. Grond-manoeuve en air manoeuvre zijn daarbij complementair en leiden gezamenlijk tot een beoogd effect.

Internationaal wordt air manoeuvre omschreven als:

the use of aviation and air assets as a manoeuvre element integrated with all armed forces and other

Medio maart 2003 slaagde de VN Veiligheidsraad er niet in overeenstemming te bereiken over een uitspraak over de mate van medewerking van Saddam Hoessein aan resolutie 1441. Deze unaniem aanvaarde resolutie stelde dat Irak zijn ontwapeningsverplichtingen had geschonden, maar een laatste kans zou krijgen alsnog tot ontwapening over te gaan.

Internationale verdeeldheid leidde uiteindelijk tot een eenzijdig besluit van de Verenigde Staten om Irak militair aan te grijpen. Op 20 maart 2003 begon een coalitie onder leiding van de Verenigde Staten – na het verlopen van een ultimatum van 48 uur – met een militair offensief tegen Irak om de naleving van resolutie 1441 af te dwingen. De operatie kreeg de naam 'Iraqi Freedom'.

Tijdens de militaire operaties zijn ook *air manoeuvre* eenheden ingezet. De Amerikaanse 101 *Airborne Division (Air Assault)* is volledig ontplooid en ingezet tijdens de operatie 'Iraqi Freedom'. Eenheden van deze divisie hebben geopereerd op diverse plaatsen in Irak. In Zuid-Irak is de eenheid betrokken geweest bij operaties in *An Najaf*, *Karbala* en *Al Hillah*. In West-Irak heeft een deel van de divisie geopereerd nabij *Hadithah* en in Noord-Irak heeft de divisie geopereerd in onder meer de plaatsen: *Mosul*, *Tall Afar* en *Qaiyara*. Na het einde van de gevechtsacties was de divisie nagenoeg in zijn geheel ingezet in Noord-Irak alwaar in de *Nineveh* provincie werd zorg gedragen voor het handhaven van een veilige omgeving.

De commandant 101 *Airborne Division (Air Assault)*, Major General David H. Petraeus, beschreef in een *live briefing* vanuit *Mosul* de inzet van zijn eenheid op dat moment als volgt: *'This is perfect country – this area – for an air assault division. We have 250 helicopters. Our distances range probably well over 200 kilometres in width and about 100 kilometres from south to north.'*

Veelvuldig zijn tijdens *Iraqi Freedom* gevechtshelikopters op verschillende wijzen ingezet. Zo voerden Apache gevechtshelikopters van 101 *Airborne Division (Air Assault)* onder andere op 28 maart 2003 in de buurt van *Karbala* een *deep attack* uit op de Irakese *Medina Divisie* van de Republikeinse Garde. Grote aantallen tanks, pantservoertuigen en een luchtverdedigingssysteem zijn hierbij vernietigd. Deze *deep attack* was een diepe operatie om de opmars van de 3de Infanterie Divisie (3rd Infdiv) naar Bagdad te begunstigen.

De capaciteit en flexibiliteit van 101 *Airborne Division (Air Assault)* is ook benut om het momentum in de opmars te handhaven. Zo heeft de divisie opdrachten gehad om belangrijke steden dan wel objecten te bezetten en/of verzetshaarden te elimineren in de periferie van de opmars. Om de snelheid in de opmars te behouden, passeerde de voordivisie belangrijke steden. Een voorbeeld daarvan was *An Najaf*, een stad met 250.000 inwoners, welke ongeveer 75 km zuid van Bagdad ligt. Omdat de stad vanuit politiek en strategisch oogpunt belangrijk was, moest 101 *Airborne Division (Air Assault)* de stad isoleren voor Irakese strijdkrachten.

(Bron: LD-6 Leidraad Air Manoeuvre)

Een 'Forward Arming and Refuelling Point' (FARP) is een logistieke installatie voor het aftanken en bewapenen van gevechtshelikopters. Een Apache-helikopter vertrekt na herbevoorrading tijdens de oefening 'Dutch Falcon' 2002 (Foto: ©Peter Wieszorek)

combat elements for joint and multinational operations.

Bij air manoeuvre optreden wordt de inzet van grondtroepen, gevechtshelikopters, transporthelikopters, gevechtssteun en het gebruik van het elektromagnetisch spectrum gecombineerd en geïntegreerd tot een optreden van verbonden wapens. Het begrip 'air manoeuvre' is een containerbegrip. We onderscheiden de volgende vormen: air assault, air mechanised, airmobile, airborne.

Een 'air assault' operatie

Een 'air assault' operatie is:

an operation in which integrated

helicopter, ground, combat support, and combat service support forces, manoeuvre and carry out combat, in and from the air.

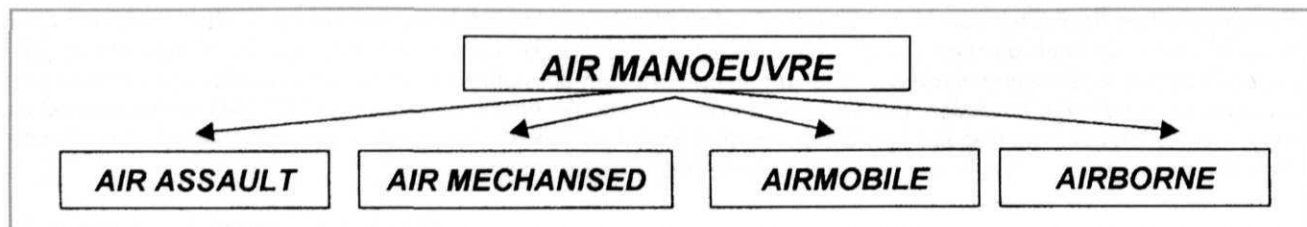
Deze definitie benadrukt het geïntegreerde karakter van het optreden van een land- en een luchtcomponent waarbij het gaat om operaties in en vanuit de lucht. Air assault operaties zijn binnen air manoeuvre de meest vergaande vorm van geïntegreerd optreden. Het feit dat sprake is van 'integrated forces' impliceert dat eenheden hiertoe speciaal zijn toegerust. De nadruk ligt op de geïntegreerde inzet van gevechtshelikopters, transporthelikopters en de grondcomponent tot en met de uitvoering van het

grondtactisch plan. Het optreden van 11AMB bijvoorbeeld is een typisch voorbeeld van air assault optreden. Bij Amerikaanse strijdkrachten wordt air assault vaak uitgelegd als een aanval door een grondcomponent vanuit de lucht, hetgeen ook doorgaans het geval is. De definitie beoogt echter meer. Air assault is een wijze van optreden, de gevechtsvorm is ondergeschikt.

Een 'air mechanised' operatie

Een 'air mechanised' operatie is:

an operation in which an aviation force, heavy in armed/attack helicopters, conducts independent combat and attacks from the air.

De vier vormen van 'air manoeuvre'

Hierin komt tot uiting dat de gevechtshelikopters zelfstandig optreden. Inzet van grondeenheden is hierbij mogelijk voor het scheppen van randvoorwaarden. De slagkracht van de gevechtshelikopter komt het best tot zijn recht met inzet bij voorkeur massaal in één golf, in het jargon een 'wave'. Hiermee kan een tegenstander beslissend worden aangegrepen.

Een 'airmobile' operatie

Een 'airmobile' operatie is:

an operation in which combat forces and their equipment manoeuvre about the battlefield by aircraft to engage in ground combat.

Deze definitie impliceert een volgtijdelijkheid. Het gaat hier om het verplaatsen over het operatiegebied door de lucht om vervolgens op de grond het gevecht aan te gaan. Anders dan bij air assault optreden is hier géén sprake van geïntegreerd optreden met toegeruste eenheden. De helikopters

worden gebruikt als transportmiddel en niet geïntegreerd in het grondtactisch plan.

Een 'airborne' operatie

Een 'airborne' operatie is:

an operation involving the movement of combat forces and their logistic support into an objective area by air.

Een airborne operatie wordt uitgevoerd door:

troops specially trained to carry out operations, either by paratroop or air landing, following an air movement.

Het gaat hier dus duidelijk om inzet van speciaal opgeleide en getrainde eenheden via paratropping of luchtlanding met een vliegtuig. Niet elke eenheid is tot elke vorm van air manoeuvre in staat. Dit is sterk afhankelijk van de uitrusting en opleiding.

Zo zijn 101 (US) Airborne Division (Air Assault) en 16 (UK) Air Assault Brigade in staat tot air assault, air mechanised en airborne optreden.

De (BE) Paracommandobrigade en 82 (US) Airborne Division zijn vooral in staat tot airborne optreden. 11 (NL) Air Manoeuvre Brigade is in staat tot air assault, air mechanised en (deels) airborne optreden. Alle (infanterie-) eenheden buiten 11AMB zijn na een korte, aanvullende opleiding tot airmobile optreden in staat.

Het hogere verband

De inzet van air manoeuvre eenheden komt het beste tot zijn recht in de diepe operatie van de 'Combined Joint Forces Land Component Commander' (CJFLCC). Met de inzet van air manoeuvre eenheden heeft deze de mogelijkheid het toegewezen operatiegebied te vergroten zonder al te veel beperkingen door invloed van

Pickup-zone operaties tijdens de oefening 'Gainful Sword' (Bron: 1 (GE/NL) Corps)

Militairen van 13 Infbat Lumbl in actie tijdens de oefening 'Polish Falcon' (april 2003) (Bron: Sectie Communicatie 11LMB)

het terrein. De tijd- en/of ruimtefactoren voor air manoeuvre eenheden komen het meest tot hun recht op dat niveau. Inzet op een ander niveau is echter ook mogelijk.

In het hogere verband hebben air manoeuvre eenheden de potentie om als 'Initial Entry Force' (IEF) te opereren. Dit zijn troepen met een hoge graad van gereedheid die per missie worden samengesteld en met een korte reactietijd worden ingezet. Zij zijn in staat randvoorwaarden te scheppen voor de inzet van de opvolgende troepen voor de duur van de gehele operatie. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan het veiligstellen van een gebied om de ontplooiing van een opvolgende troepenmacht mogelijk te maken of het veiligstellen van 'lines of communication' (LOCs), belangrijke gebieden en punten ('key terrain/points') en 'entry points' inclusief 'air en sea ports of debarkation' (APOD/SPOD).

Air Manoeuvre in het operationeel raamwerk

Air manoeuvre inzet heeft een offensief karakter. Zij is immers veelal gericht op het vermeesteren en vervolgens beheersen van gebied dan wel het buiten gevecht stellen van een tegenstander of een voor hem essentiële installatie. Zij kan worden uitgevoerd in het gebied van de tegenstander, in door eigen troepen beheerst gebied of in gebied dat in het geheel niet wordt beheerst.

Doordat een air manoeuvre eenheid nagenoeg geen hinder ondervindt van terreinomstandigheden en hindernissen op de grond tijdens verplaatsingen is ze in staat snel en verrassend gevechtskracht tot gelding te brengen op een voor de tegenstander ongunstige en/of verrassende plaats of richting.

Een air manoeuvre inzet wordt op de beste wijze gebruikt wanneer deze

een verrassend effect moet bereiken over een grote afstand. Inzet gericht op de meest kwetsbare, gebrekkig beschermde elementen van het militair vermogen van de tegenstander kan bijzonder effectief zijn. Initiatief nemen of zelfs het forceren van een beslissing is hierdoor mogelijk. Op deze wijze kan de hogere commandant inhoud geven aan zijn diepe operatie. Hij schept immers de voorwaarden voor zijn eigen nabije operatie. De air manoeuvre inzet wordt vanwege de capaciteiten dus bij voorkeur als (deel van de) diepe operatie uitgevoerd. Dat neemt overigens niet weg dat inzet in de nabije en achtergebiedsoperatie ook mogelijk is. De leidraad gaat daar ook uitgebreid op in.

Functies van militair optreden

De LDP 1 (Militaire Doctrine) beschrijft de functies van militair optre-

den. Deze functies, conceptuele hulpmiddelen voor commandant en staf, gelden voor gevechts- en vredesoperaties. Air manoeuvre geeft op een aantal aspecten een andere of extra dimensie aan de functies van militair optreden.

Commandovoering

Bij de functie commandovoering is de integratie van de grond- en luchtcomponent van belang. De grond-/lucht-

coördinatie neemt een centrale plaats in binnen het besluitvormingsproces. Wederzijds begrip voor elkaars mogelijkheden en beperkingen vormt hierbij de basis. In de bevelvoering zijn de tijd-/ruimtefactoren bij inzet relevant. De commandant geeft leiding aan de operatie op de grond, maar ook aan de vliegoperatie tijdens het luchttransport naar het inzetgebied. Daarbij is bovendien doorgaans inzet over grote afstanden aan de orde.

Een loadmaster in actie tijdens de oefening 'Falcon Spring' 2002

(Bron: Sectie Communicatie 11LMB)

Inlichtingen

Voor wat betreft inlichtingen heeft een air manoeuvre eenheid een groot gebied van belangstelling. Gebieden van mogelijke inzet kunnen op grote afstand liggen. De inlichtingenbehoefte gaat uit naar die gebieden, maar ook naar de route(s) daarheen. Afhankelijk van de (mogelijke) opdrachten in het hogere verband is er een inlichtingenbehoefte in het hele gebied van verantwoordelijkheid van dat hogere verband.

Een ander aspect voor een air manoeuvre inzet is de behoefte aan tijdige en nauwkeurige doelinformatie. Gevechtshelikopters zijn het effectiefst en het minst kwetsbaar als zij direct doelen kunnen aangrijpen op basis van nauwkeurige ('near-real-time') informatie.

Vuursteun

Op gebied van vuursteun kan een air manoeuvre eenheid bij inzet over grote afstand geen gebruik maken van grondgebonden vuursteunmiddelen van het hogere niveau. Over het algemeen beschikken air manoeuvre eenheden wel over eigen grondgebonden vuursteunmiddelen. Dit zijn doorgaans helitransportabele mortieren of lichte artillerie.

Vanwege het transport in (of onder) de helikopter is het noodzakelijk het gewicht zo laag mogelijk te houden, waardoor uitrustingsstukken doorgaans licht zijn. Vermijden van problemen van grondgebonden vuursteun en gevechtshelikopters, maar ook met 'close air support' is een belangrijk punt van coördinatie. Deze zogenaamde 'deconflicte' kan in hoogte, tijd, ruimte of een combinatie daarvan plaatsvinden.

Bescherming

Het is van belang te beseffen dat air manoeuvre middelen voor een tegenstander een 'high value target' zijn. Dit besef noodzaakt tot een hoge graad van bescherming. Derhalve zullen eenheden doorgaans ver in het achtergebied gestationeerd worden. Het 'lichte' karakter van eenheden betekent dat zij doorgaans niet beschikken over bepantsering. →

Bij inzet moeten actieve beschermingsmaatregelen als inzet van gevechtskracht en tactische mobiliteit worden toegepast om toch adequate bescherming te hebben. Op de lagere niveaus gaat het vooral om toepassen van tactieken en drills. Daarbij zijn improvisatie en het optimaal gebruiken van het terrein van levensbelang.

Planning

Planning for air assault operations requires time – time to plan, time to prepare and time to brief.

(US Field Manual 90-4, Air Assault Operations)

Air manoeuvre operaties zijn te onderscheiden in verschillende fases, te weten de gereedstellingsfase, de beladingsfase, de luchttransportfase, de landingsfase en de grondtactische fase. Bij de planning van air manoeuvre operaties is het noodzakelijk voor de verschillende fases deelplannen te ontwikkelen. Kenmerkend in de plan-

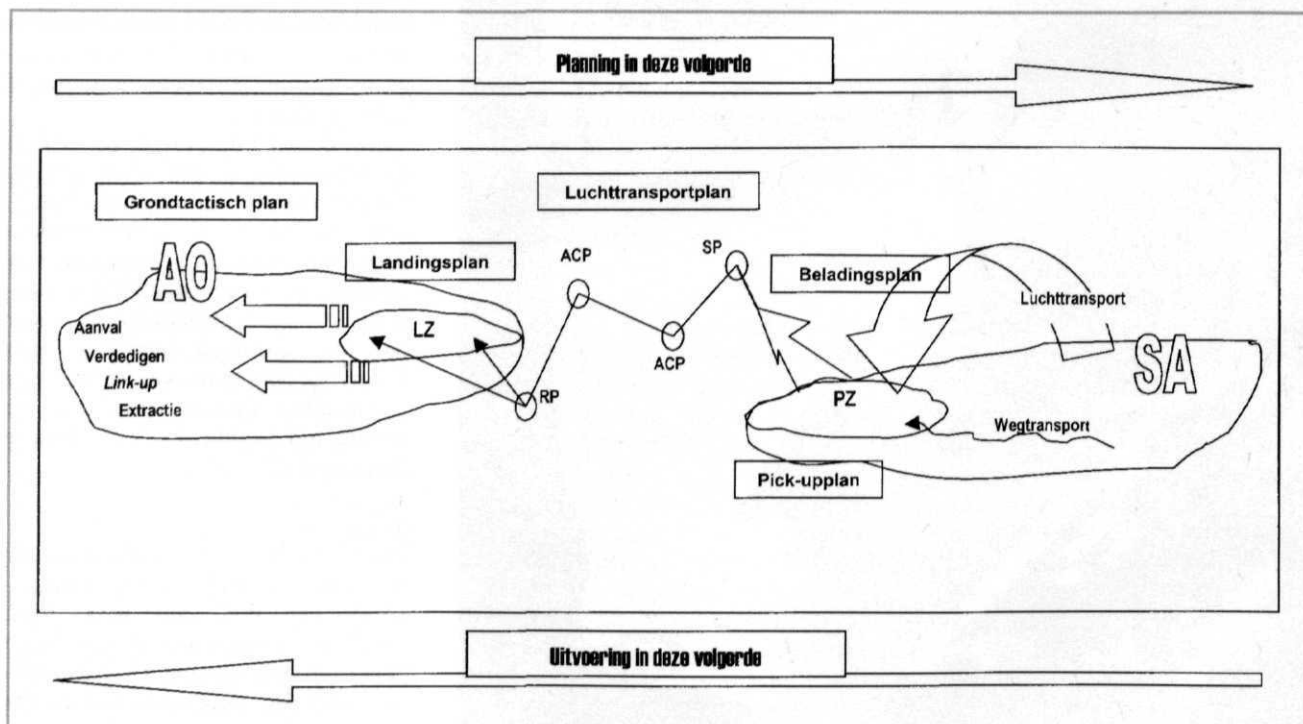
Militairen van 11 LMB zijn onder meer ingezet in de missie UNFICYP op Cyprus (Bron: IMG/KL)

ning van air manoeuvre operaties is het beginsel van 'backward planning'.

De grondtactische commandant ontwikkelt als eerste zijn grondtactisch plan. Het grondtactisch plan is lei-

dend, immers, dit moet uiteindelijk leiden tot het behalen van de beoogde doelstelling. De overige plannen, zoals het landingsplan, het luchttransportplan, het beladingsplan en het pick-upplan, moeten zodanig worden afgestemd dat daarmee optimale randvoorwaarden gecreëerd zijn voor uitvoering van het grondtactisch plan. Voor alle deelplannen geldt dat afzonderlijke functionele plannen gemaakt moeten worden, zoals bijvoorbeeld C2, luchtverdediging, logistiek, enzovoort.

In toekomstig militair optreden zal als gevolg van het grote inzetgebied en het uitgedunde gevechtsveld steeds minder sprake zijn van een duidelijke 'Forward Line Own Troops' (FLOT). Omdat het voor militaire operaties nog immer relevant is, besteedt de leidraad aandacht aan dit begrip. 'Cross-FLOT' inzet betekent in deze leidraad:

Schematische weergave van de backward planning voor air manoeuvre operaties.

AO = Area of operations, LZ = Landing Zone, RP = Release point, ACP = Air Control Point, SP = Starting Point, PZ = Pickup Zone, SA = Staging Area

het optreden in het gebied van de tegenstander, in een vijandige ('non-permissive') omgeving.

Dit is voor een air manoeuvre eenheid de meest risicovolle en complexe inzet, waar een groot aantal randvoorwaarden bijhoren. Zo dient voor een 'cross-FLOT' inzet onder meer het 'Combined Air Operations Centre' (CAOC) de juiste informatie over routes en tijden 72 uur van tevoren in bezit te hebben om de gegevens tijdig in de 'Air Tasking Order' (ATO) te kunnen verwerken. Bijlage A ('Air Operations') van de leidraad gaat hierop nader in en verschaft daarmee inzicht in de relevante aspecten van luchtoperaties.

Parallele planning met het hogere niveau is vereist om de voorbereidingstijd zo effectief mogelijk te benutten. Ook op het lagere niveau

wordt zoveel mogelijk parallelle planning toegepast, vooral omdat planningsgegevens en wensen van ondercommandanten van essentieel belang kunnen zijn bij het vaststellen van het definitieve plan.

Gevechtsoperaties

Air manoeuvre eenheden kunnen alle gevechtsvormen uitvoeren, te weten: het aanvallend, verdedigend, vertragend gevecht en het optreden in overgangssituaties. Dit optreden kan plaatsvinden binnen het gehele spectrum van gevechtsoperaties en vredesoperaties, binnen symmetrische en asymmetrische conflicten.

Air manoeuvre is primair geschikt voor offensief optreden vanwege de gevechtskracht van gevechtshelikopters en de flexibele organisatie die vereist is om diverse vormen van het

aanvallend gevecht uit te voeren. Uitvoering van deze operaties is mogelijk binnen of buiten het bereik van de overige grondstrijdkrachten.

Ondanks beperkingen is het wel mogelijk verdedigende gevechtsvormen uit te voeren. In tegenstelling tot gemechaniseerde eenheden, kan deze inzet slechts in plaats en tijd beperkt plaatsvinden. De beperkingen worden ingegeven door het nagenoeg ontbreken van grondmobiliteit, van bescherming door grondgebonden vuursteun en de mogelijkheid lokale tegenaanvallen uit te voeren zonder ondersteuning van gevechtshelikopters.

De gevechtshelikopter maakt air manoeuvre eenheden ook geschikt voor het uitvoeren van vertragende gevechtsacties. Gevechtshelikopters kunnen met een maximum effect gebied voor tijd ruilen en bovendien kunnen zij sneller dan welk ander

Polen, april 2003. Onder de naam Polish Falcon deden vierduizend militairen van land- en luchtmacht mee aan een oefening in het zuidwesten van Polen, ter voorbereiding op het examen voor de Operationele Gereedheidsstatus van 11AMB (Foto: ©Peter Wiezorek)

manoeuvremiddel dan ook ontplooiën diep in een gebied.

De vaak geringe beschermde mobiliteit maakt infanterie-eenheden van de grondcomponent minder geschikt voor uitvoering van vertragende gevechtsacties. Ze kunnen wel gevechtshelikopters ondersteunen, bijvoorbeeld als sensor.

Vredesoperaties

Het deel Vredesoperaties van de leidraad beschrijft de mogelijkheden voor inzet van air manoeuvre eenheden in vredesoperaties. Air manoeuvre eenheden beschikken over een aantal specifieke capaciteiten dat ze hiervoor geschikt maakt. De grond-

pen hindernissen vormen dan geen belemmering. Gevechtshelikopters zijn geschikt om het grondoptreden te steunen. Voorts is de gevechtshelikopter geschikt om verkenningstaken uit te voeren, 'air mechanised' operaties of het uitvoeren van 'showing the force'. Bij uitvoering van humanitaire operaties is de gevechtshelikopter ook geschikt om beveiligingstaken voor konvooien uit te voeren.

Escalatie-dominantie

Air manoeuvre eenheden kunnen van huis uit voorzien in hun eigen escalatie-dominantie. Daar waar de grondcomponent bijvoorbeeld is ingezet voor beveiligings-/bewakingstaken in een vredeshandhavende operatie, zijn gevechtshelikopters beschikbaar om

doende zijn om activiteiten van partijen te beïnvloeden. Anderzijds kan inzet van een grondcomponent hetzelfde effect bereiken, waarbij het tevens mogelijk is informatie te verzamelen door contacten met bevolking en partijen.

De capaciteit om niet gehinderd door het terrein eenheden te ontplooiën, verkleint de kans op inbreuken op de bewegingsvrijheid. Inzet van gevechtshelikopters kan in voorkomend geval weer heel snel leiden tot het bewerkstelligen van bewegingsvrijheid. Het vermogen een veelheid aan eventualiteiten te plannen vergroot de flexibiliteit in vredesoperaties.

In de initiële fase van een vredesoperatie zijn air manoeuvre eenheden geschikt als 'Initial Entry Capability'. Oprachten kunnen variëren van het waarborgen van de bewegingsvrijheid van eigen troepen bij de ontplooiing tot het ontzeggen van bewegingsvrijheid aan andere partijen of het creëren van faciliteiten die de voortgang van ontplooiing van 'follow-on forces' bespoedigen.

Strategische reserve

Air manoeuvre eenheden zijn in vredesoperaties bij uitstek geschikt als strategische of operationele reserve ('force reserve'). Ze beschikken over het vermogen om over grote afstanden snel ingezet te worden, zonder belemmeringen van terreinomstandigheden of door partijen betwiste of beheerste gebieden. De capaciteit om een veelheid aan opties voor te bereiden is ook hierbij een voordeel.

Optreden 11AMB

In het deel over 11AMB komen in algemene zin missies, rol en taken aan de orde. De brigade is toegerust voor en berekend op de uitvoering van air manoeuvre operaties in alle gevechtsvormen over grote afstand in het operatiegebied. 11AMB vormt in beginsel de 'Initial Entry Capability' van 'High Readiness Force' HQ

Tijdens operatie 'Essential Harvest' in Macedonië (2001) is gebruik gemaakt van helikopters voor het afvoeren van containers met ingenomen wapens (Bron: Sectie Communicatie 11AMB)

component is geschikt om fysiek op de grond taken uit te voeren. De doorgaans lichte voertuigen kunnen ook bij moeilijk terrein en bij een slechte infrastructuur goed uit de voeten.

Transporthelikopters zijn daarbij geschikt om grondeenheden in te zetten en te verplaatsen, ongeacht terreinomstandigheden. Natuurlijke hindernissen of door partijen opgewor-

daadkrachtig op te treden, partijen af te schrikken en de grondcomponent te steunen.

Air manoeuvre middelen beschikken over flexibiliteit, waardoor het beoogde effect op meerdere manieren te bereiken is. Inzet van gevechtshelikopters en 'showing the force' zonder daadwerkelijke gebruik van wapensystemen kan in vredesoperaties vol-

'Skills' en 'drills' op groepsniveau zijn belangrijk voor het optreden van de grondcomponent in de uitvoering van het grondtactisch plan (Bron: Sectie Communicatie 11AMB)

1(GE/NL) Corps maar is inzetbaar met elk ander samengesteld corps. Naast de inzetoptie als gehele brigade, zijn nog een aantal inzetopties voorzien voor delen van de brigade. In het kader van de 'NATO Response Force' bijvoorbeeld is voor de eerste helft 2005 een 'air manoeuvre task force' opgenomen in het GE/NL Land Component Command.

Zelfstandig optreden

De taakstelling van 11AMB impliceert dat de eenheid zelfstandig moet kunnen optreden op het hoogste geweldsniveau. Dit stelt hoge en specifieke eisen aan de militairen en aan hun uitrusting. Zij moeten in staat zijn om te overleven en te functioneren in moeilijke omstandigheden. Inzet kan plaatsvinden diep in het gebied van de tegenstander, waarbij eenheden zijn

aangewezen op hun persoonlijke uitrusting en de middelen die ter beschikking staan om de opdracht uit te voeren.

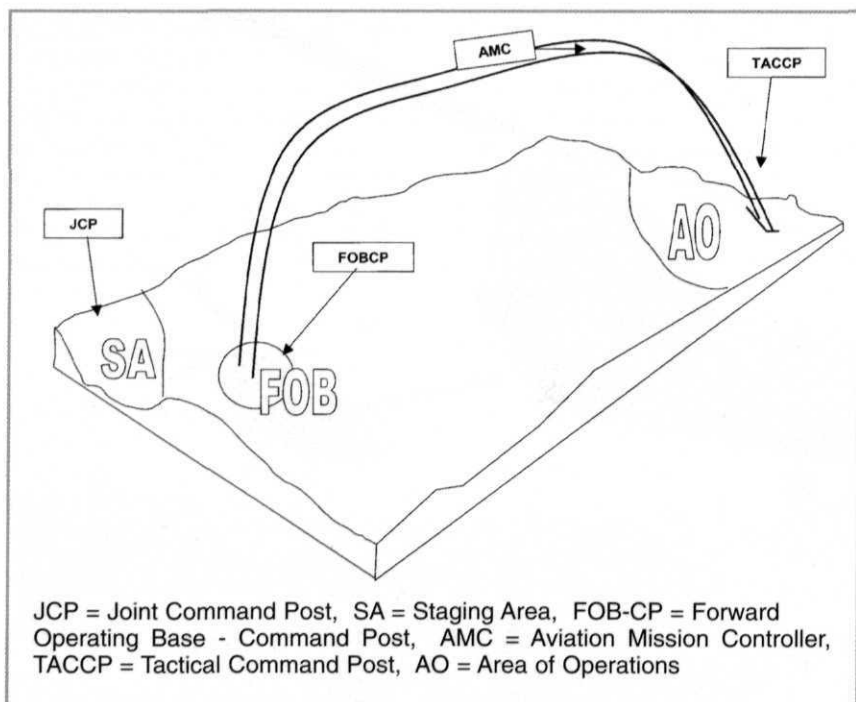
Voor hun bescherming zijn zij afhankelijk van de aangeleerde vaardigheden, de mogelijkheden in het terrein en de beperkt beschikbare middelen. Mentale hardheid, stressbestendigheid, zelfvertrouwen, doorzettingsvermogen, gevechtsbereidheid en de wil om te winnen zijn eigenschappen die hier onontbeerlijk zijn.

Het CP-concept

Het flexibele commandopost-concept (CP-concept) van de brigade kan alle mogelijke inzetopties ondersteunen. De geïntegreerde staf 11AMB werkt van huis uit in een 'joint command post' (JCP). Bij inzet vindt bevelvoering plaats vanuit de 'tactical com-

mand post' (TACCP). De brigadecommandant, met ondersteuning van een aantal staffunctionarissen, kan vanuit de TACCP direct leiding geven aan de operatie. Bij inzet van een forward operating base¹ (FOB) kan de brigade een vergelijkbare CP inzetten als FOB-CP. De JCP is te splitsen in een 'main CP' (MCP) en een 'rear CP' (RCP). Bij optreden in en vanuit een FOB voor

¹ Een FOB is een basis vanwaaruit de brigade operaties kan uitvoeren. Doorgaans zullen hierin vooral de daarvoor benodigde operationele delen van de brigade ontplooid worden. Het inrichten van een FOB stelt de brigade in staat om de afstand tot het inzetgebied te bekorten, waardoor het mogelijk is de benodigde tijd voor het invliegen te bekorten. Anderzijds stelt een FOB de brigade in staat om de 'footprint' te vergroten, waardoor in een groter gebied de gevechtskracht tot gelding kan worden gebracht.

Schematisch overzicht van het CP-concept van 11AMB

langere periode is het mogelijk om de FOB-CP uit te bouwen tot MCP. Met name operationele aansturing kan plaatsvinden vanuit de MCP, waarbij optioneel plancapaciteit kan zijn ingedeeld. De RCP blijft achter in de 'staging area' alwaar vooral logistieke capaciteit zal achterblijven. Tijdens luchtverplaatsingen leidt de 'Aviation Mission Controller'² (AMC) de helikopteroperaties vanuit een helikopter.

Unieke leidraad

In deze bijdrage hebben we de Leidraad Air Manoeuvre toegelicht. Met de Leidraad Air Manoeuvre beschikt de Nederlandse krijgsmacht over een uniek document. Dit geldt zowel nationaal als internationaal. Nationaal

² De 'Aviation Mission Controller' is de commandant die namens de brigadecommandant het commando voert over de gehele luchtverplaatsing. Hij voert het bevel over alle helikoptercomponenten die daarvan deel uitmaken. Hij is onder andere bevoegd om gevechtshelikopters aan te sturen tijdens de luchtverplaatsing, maar ook tijdens de landingsfase.

is de leidraad het eerste document dat 'joint' doctrine beschrijft. In internationaal perspectief geldt dat de Neder-

landse krijgsmacht voorop loopt met het beschrijven van air manoeuvre doctrine in een op zichzelf staand doctrine-document.

De waarde van het boekwerk is natuurlijk voor de operationele gebruiker, 11 Air Manoeuvre Brigade, maar dit niet alleen. Voor KL en KLU is de waarde gelegen in de verankering van deze doctrine waarvan tevens in opleidingen en bij verdere beleidsontwikkeling gebruik kan worden gemaakt. Voor de Nederlandse krijgsmacht ligt de waarde van de leidraad in het eerder geschetste nationaal en internationaal perspectief.

Doctrine is de formele uitdrukking van militair denken geldig voor een bepaalde tijd. De air manoeuvre doctrine is een voorbeeld van de ontwikkeling van militair denken in de afgelopen jaren, ook in Nederland. Wij hopen dat deze doctrinepublicatie het militair denken stimuleert en inspireert om militair-operationeel optreden nog verder te verbeteren

Geïntegreerd optreden komt onder meer tot uiting in gecoördineerde procedures en tactieken in de landingsfase, zoals hier tijdens de oefening 'Polish Falcon' 2003 (Bron: Sectie Communicatie 11LMB)

Elf jaargangen Militaire Spectator (1992-2002)

drs. J. Terpstra - kolonel b.d. MPSD*

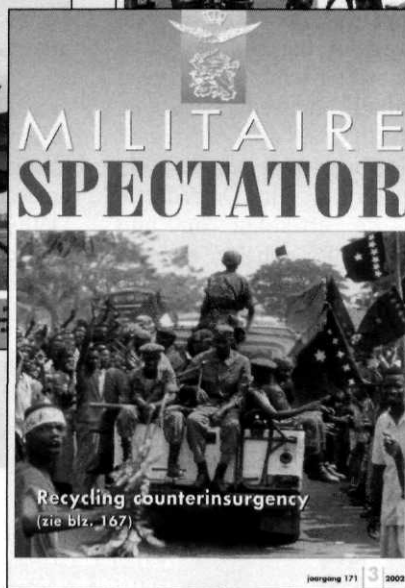
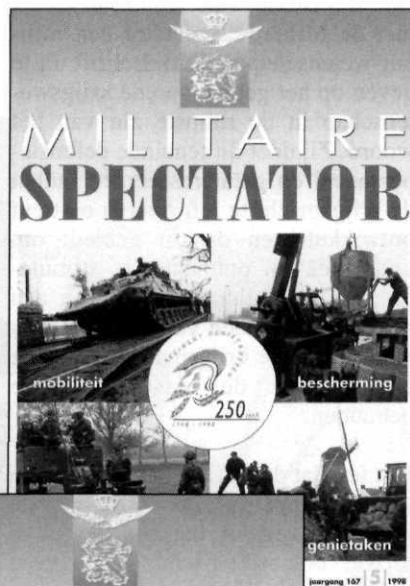
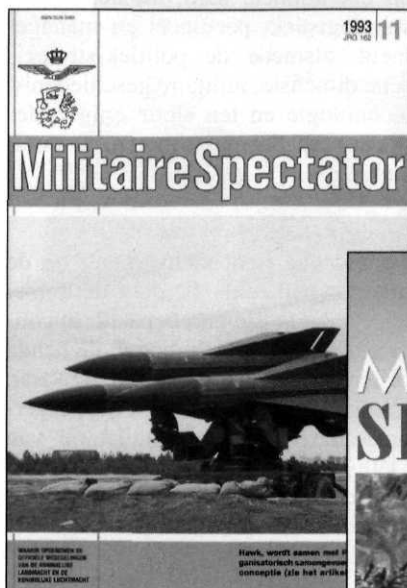
Inleiding

Af en toe kom ik een artikel tegen dat door de keuze van het onderwerp of door de originele behandeling van het onderwerp mijn speciale aandacht trekt. Zo een artikel verscheen in de zomer van 2001 in het tijdschrift *Armed Forces & Society*.

Morten G. Ender ontleedt op basis van een onderzoek in 'Authorship and Affiliation in *Armed Forces & Society*: Volumes 1 – 25' 25 jaargangen van dit tijdschrift. In het artikel wordt het voor historici vertrouwde adagium zichtbaar dat elk tijdschrift zijn eigen geschiedenis schrijft. Actuele vraagstukken geven vaak richting en kleur aan artikelen die geplaatst worden.

Geldt dat ook voor de *Militaire Spectator*? Immers, de afgelopen jaren behoren tot een periode die vermoedelijk tot één van de enerverendste voor de Nederlandse krijgsmacht in vredetijd kan worden. Nieuwe taken, nieuwe structuren, het vertrek van dienstplichtigen, de vorming van een beroepskrijgsmacht, de frequente inzet voor vredesoperaties, bezuinigingen, nieuwe economische beheerssystemen waren onderwerpen die onze aandacht vroegen. Redenen voldoende om het onderzoek van Ender te

* Kolonel b.d. Terpstra is van maart 1996 tot en met maart 2002 redacteur geweest van de *Militaire Spectator*.

repliceren voor de laatste jaargangen van de *Militaire Spectator*.

In dit artikel zullen allerlei vertrouwde zaken aan de orde komen, zoals auteurs, onderwerpen van artikelen, de rubrieken meningen van anderen en boekbesprekingen, maar ook minder vertrouwde zaken zoals de sekse van de auteurs, of ze burger dan wel militair zijn, het krijgsmachtdeel waartoe een auteur behoort, artikelen in een vreemde taal en de vraag uit welke landen buitenlandse auteurs afkomstig zijn.

Maar daarvoor is het eerst nodig kort aandacht te besteden aan het redactie-

statuut, de redactie en de toegepaste methode van onderzoek.

Redactiestatuut

De *Militaire Spectator*, opgericht in 1832, is eigendom van de Staat der Nederlanden, in dezen vertegenwoordigd door de minister van Defensie. Per 1 januari 1972 is het uitgeefrecht overgedragen aan de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (KVBK). Het Redactiestatuut (de laatste versie dateert van 20 oktober 2000) regelt de werkzaamheden van de door de KVBK ingestelde redactie en haar relatie tot het bestuur.

'Een wetenschappelijk tijdschrift'

Het ministerie van Defensie wenst met de Militaire Spectator een militair-wetenschappelijk tijdschrift uit te geven op het gebied van de krijgswetenschap in de ruimste zin van het woord. Zij doet dit teneinde defensiepersoneel en geïnteresseerden buiten de krijgsmacht te informeren omtrent ontwikkelingen op dit gebied; om onderzoek en publicatie te stimuleren; om een bijdrage te leveren aan het op peil houden van de professionaliteit van de krijgsmacht en om de dialoog met de maatschappij te behouden.

Het feit dat de Militaire Spectator een wetenschappelijk tijdschrift is, wil nog niet zeggen dat elk geplaatst artikel ook wetenschappelijk moet zijn. Informatie omtrent algemene ontwikkelingen over de krijgsmacht bijvoorbeeld, hoeft niet per definitie wetenschappelijk te zijn. De redactie beoordeelt de artikelen op hun 'wetenschappelijk' gehalte al naar gelang de auteur zijn of haar bijdrage als zodanig presenteert.

Rubrieken

De inhoud van ieder nummer bestaat idealiter uit een editoriaal, een aantal artikelen, eventuele discussie rond eerdere publicaties ('meningen van anderen'), boekbesprekingen, samenvattingen en mededelingen vanwege autoriteiten en/of de KVBK. De onderwerpen lopen uiteen van tactische en operationele aard, tot het gebied van logistiek, personeel en management, alsmede de politiek-strategische dimensie, militaire geschiedenis, technologie en ten slotte enig ander onderwerp dat past binnen de doelstelling.

Doelgroepen

De redactie richt zich primair op de doelgroepen zoals die door de minister van Defensie zijn bepaald. In concreto betreft het de actief dienende officieren van de KL, KLU en de KMar, alsmede – sinds 1999 – de burgerambtenaren van het ministerie van Defensie vanaf schaal 12. De omvang van de inhoud bedraagt, buiten de advertenties om, jaarlijks ongeveer 600 pagina's.

Redactie

Samenstelling

De redactie is in beginsel samengesteld uit officieren en één of meer daaraan gelijkgestelde burgermedewerkers van Defensie. Zij zijn afkomstig uit de KL, de KLU, de KMar of de Centrale Organisatie.

De redactie bestaat uit een hoofdredacteur, een adjunct-hoofdredacteur, minimaal vijf redacteurs en een bureauredacteur.

Verantwoordelijkheden

De op te nemen artikelen behoeven de goedkeuring van de redactie. De schrijver is verantwoordelijk voor de inhoud. De schrijver dient te bewaken dat hij of zij geen regels schendt met betrekking tot het openbaren van vertrouwelijke informatie.

De goedkeuring tot plaatsing houdt niet in dat de redactie inhoudelijk met het artikel instemt.

Tijdens redactievergaderingen vormt dit aspect vaak een bron van discussie. Het Editoriaal verwoordt de gedachten van de redactie, en wordt om en om door één van de redacteurs geschreven. Editorialen worden door de redactie besproken en vastgesteld. Ze worden zonder naam gepubliceerd. De verantwoordelijkheid naar buiten toe ligt bij de hoofdredacteur.

Werkwijze

De redactie vergadert in beginsel eenmaal per maand. Tijdens de vergaderingen worden de aangeboden artikelen en het editoriaal besproken en beoordeeld op geschiktheid. Artikelen worden steeds onder naam gepubliceerd. Artikelen die reeds elders zijn gepubliceerd, worden alleen in heel bijzondere gevallen overgenomen. De beoordeling van de artikelen geschiedt door elke redacteur op grond van zijn persoonlijke visie. Desondanks worden enige algemene criteria gehanteerd.

Militaire geschiedenis, een thema dat regelmatig terugkeert in de Militaire Spectator (Bron: IMG/KL)

Artikelen worden onder meer beoordeeld op hun relevantie voor de doelgroepen, actualiteit, structuur, begrijpelijkheid, leesbaarheid, consistentie en taalgebruik.

Bij wetenschappelijke bijdragen vormen ook de methodologie en toegankelijkheid criteria. Daarnaast is het van belang dat een artikel niet strijdig is met de doelstelling; dat standpunten en/of meningen worden onderbouwd en dat het artikel niet beledigend of onnodig grievend is. Deze weliswaar niet uitputtend opgesomde criteria laten voldoende ruimte over voor diepgaande discussies tijdens een redactievergadering.

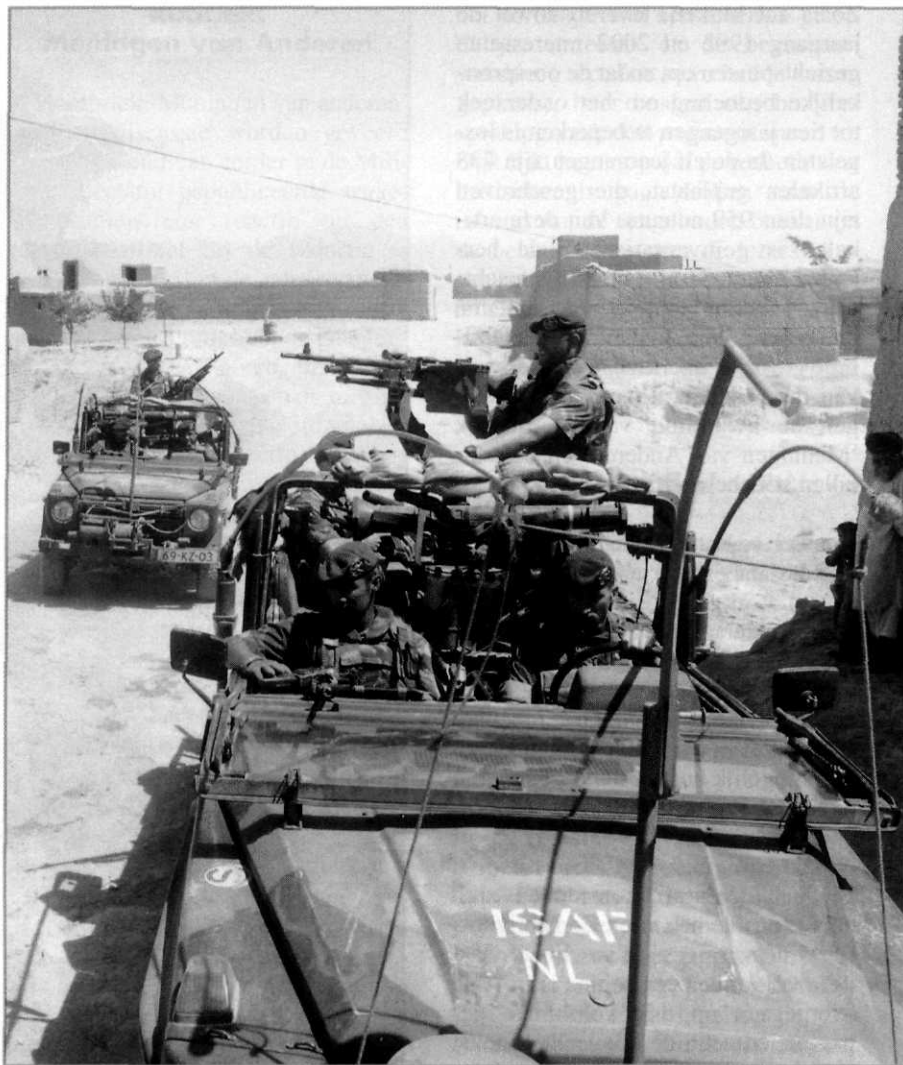
Mede door de vele beoordelende redacteuren en hun diverse achtergrond komt het wel eens voor dat:

een conceptartikel in de eerste ronde door de één de hemel in geprezen wordt terwijl de volgende redacteur nog nooit zo iets slechts gelezen heeft.

Wanneer de redactie op een artikel een inhoudelijke wijziging en/of aanvulling noodzakelijk acht, dan zal dit door zorg van de hoofdredacteur of één van de redacteuren ter kennis worden gebracht van de schrijver.

Indien de redactie een artikel niet geschikt acht voor publicatie, zal de hoofdredacteur zorg dragen dat de schrijver hiervan in kennis wordt gesteld en dat het artikel wordt gerecentreerd.

Artikelen worden soms op eigen initiatief aangeboden. In andere gevallen zoekt de redactie naar auteurs. Bij de eerste categorie valt op dat subalterne officieren minder tot schrijven komen. Bij de laatste categorie loopt de redactie niet alleen op tegen potentiële schrijvers met drukke tot zeer drukke banen. Soms is de betrokkene

Nieuwe taken: vredesoperaties (Foto: Mediacentrum KI)

terughoudend met kritische opmerkingen vanwege functionele betrokkenheid. Of omdat hij of zij het 'beleid' niet ter discussie kan of wil stellen.

Bureauredactie

Na goedkeuring van een artikel door de redactie neemt de bureauredactie het productieproces over. Artikelen worden zorgvuldig bekeken op taalgebruik en stijl, en er wordt passend illustratiemateriaal bij gezocht. De door de vormgever opgemaakte drukproeven worden – indien de tijd dit toelaat – aan de auteur voorgelegd, die vaak van deze gelegenheid gebruikmaakt om de actuele stand

van zaken toe te voegen. Nadat alle artikelen van een nummer zijn afgerond volgt het 'akkoord voor drukken' en zo'n twee weken later ligt de Militaire Spectator bij een ieder op de deurmat.

Methodie van onderzoek

Ik ben in de loop van 2002 met het onderzoek begonnen en het bevat oorspronkelijk de jaargangen 1992 tot en met 2001. Aangezien het dataonderzoek begin 2003 is afgesloten, is ook de jaargang 2002 alsnog bij het onderzoek betrokken. →

Zoals zal blijken, leveren zowel de jaargang 1992 en 2002 interessante gezichtspunten op, zodat de oorspronkelijke bedoeling om het onderzoek tot tien jaargangen te beperken is losgelaten. In de elf jaargangen zijn 738 artikelen geplaatst, die geschreven zijn door 959 auteurs. Van deze artikelen is geïnventariseerd: de herkomst (burger, militair, krijgsmachtdeel, geboorteland) van de auteurs, hun sekse, hun eventuele academische graad en uiteraard het onderwerp van de artikelen. Tevens is opgeslagen de kwantiteit van de rubriek 'Meningen van Anderen' en de aantallen boekbesprekingen.

Hoewel er statistische berekeningen op het databestand mogelijk zijn, zijn deze niet uitgevoerd omdat het in dit artikel meer om trends gaat dan om significante verschillen. Om de leesbaarheid te bevorderen gebruik ik in dit artikel zo min mogelijk tabellen. Tevens zal in dat kader in de tekst zo min mogelijk herhaald worden wat al in een tabel te zien is.

Beperkingen

Bij het inventariseren deden zich enkele problemen voor. Zo is bijvoorbeeld de vormgeving gewijzigd. Van twee kolommen per pagina is in 1995 overgegaan op drie kolommen per pagina, hetgeen de hoeveelheid tekst per pagina heeft veranderd, en daarmee een vergelijking tussen de verschillende jaargangen niet meer volledig mogelijk is.

Daarnaast zijn in 1999 samenvattingen in het Nederlands en het Engels ingevoerd. Een andere verandering betreft het plaatsen van een foto van de omslag van het gerecenseerde boek bij de boekbespreking.

Hoewel in de loop van de onderzochte jaargangen steeds meer de gegevens van een auteur bij het artikel worden geplaatst, is het niet altijd mogelijk om aan de hand van die gegevens te bepalen of de auteur een vrouw of een man is. Ook het bepalen van het onderwerp is niet volledig objectief en betrouwbaar uit te voe-

Personeel en organisatie of onderwijs en opleiding? (Bron: IMG/KL)

ren. Hetgeen bleek bij het opnieuw categoriseren van de onderwerpen van de artikelen als er een telfout was gemaakt.

Op zich is dat niet vreemd omdat sommige onderwerpen van artikelen multi-interpretabel zijn. Een artikel over het opleidingsverloop van een school kan bij verschillende hoofdonderwerpen worden ingedeeld, zoals bij onderwijs en opleiding, maar ook bij sociaal-wetenschappelijk onder-

zoek of bij personeel en organisatie.

Een artikel over de inzet van 806 Squadron boven het voormalig Joegoslavië kan worden ingedeeld bij het hoofdonderwerp operationeel, maar ook bij vredesoperaties of bij militaire geschiedenis. Vanwege deze indeelingsproblemen zal er in dit artikel wel aandacht worden besteed aan de onderwerpen van de artikelen maar niet in vergelijking tot de verschillende jaargangen.

Onderwerpen

Hiervóór is al ingegaan op de problemen om de onderwerpen van een artikel objectief te kunnen categoriseren. Overigens wordt de kwantiteit van de onderwerpen in een bepaalde jaargang sterk bepaald door het feit aan welk onderwerp een themanummer is besteed. Als voorbeeld kan daarbij genoemd worden het onderwerp Inlichtingen en Veiligheid.

Over het algemeen zijn er weinig artikelen die aandacht besteden aan het onderwerp Inlichtingen en Veiligheid totdat er in 2001 in een themanummer, dat zelfs nog doorliep in een volgend nummer, aandacht voor was. Zo is er wel een in de loop van de jaren redelijk constante bijdrage van de onderwerpen over operationele en tactische zaken (inclusief vredesoperaties), militaire geschiedenis, politiek en veiligheidsbeleid, en personeel en organisatie.

In de loop van de jaren is het aantal financieel-economische en logistieke artikelen geleidelijk afgenomen. De logistiek is in 2002 weer volop in de belangstelling gekomen door een themanummer. Met uitzondering van de jaargangen 1994 en 1997 verschenen er minimaal één en soms twee themanummers in een jaargang. Zo werd er in de loop van de jaren in een themanummer aandacht besteed aan de volgende onderwerpen:

- Nederlands-Indië vijftig jaar geleden;
- bedrijfsvoering in de KL;
- de toekomst van de krijgsmacht;
- de bevrijding van Nederland vijftig jaar na dato;
- 1 Divisie '7 december';
- genie;
- vijftig jaar NAVO;
- veteranen;
- Europese Defensie;
- Kosovo;
- personeel;
- inlichtingen en veiligheid;
- de epiloog van het Niod-rapport over Srebrenica, en
- logistiek (in 2002).

Rubriek: Meningen van Anderen

In de rubriek 'Meningen van anderen' kan een discussie worden gevoerd over de inhoud van eerder in de Militaire Spectator gepubliceerde artikelen. Indien een reactie op een geplaatst artikel bij de redactie is ingediend dan krijgt de auteur van het oorspronkelijke artikel de reactie voorgelegd en wordt hem de gelegenheid geboden om te reageren in de vorm van een antwoord op de mening van anderen. In beginsel worden reactie en antwoord in hetzelfde nummer geplaatst.

Ondanks dat in de redactie het idee postvatte dat er in de loop van de jaren minder wordt gereageerd door de lezers, is dat niet terug te vinden in de elf jaargangen geplaatste reacties (73 in totaal). Met uitzondering van twee uitbijters (1993 en 2001, waarin maar één reactie is geplaatst) blijft het aantal reacties per jaargang redelijk constant.

De jaargang 2002 doorbreekt met 13 geplaatste reacties de trend.

Hieraan hebben de kritische bijdragen van brigade-generaal De Vries in de rubriek 'Tegenwicht' zeker een bijdrage geleverd. Hieruit blijkt toch wel dat de Militaire Spectator na 171 jaargangen nog steeds kritisch wordt gelezen.

Rubriek: Boekbesprekingen

In de rubriek 'boekbesprekingen' worden recensies gepubliceerd. In de elf jaargangen zijn er 432 boekbesprekingen op 413 bladzijden geplaatst. Als je alle boekbesprekingen in de loop van de jaren beziet, vallen er twee dingen op. Ten eerste: het aantal recensies vermindert geleidelijk van 60 in 1992, via 94 in 1993 naar 19 in 2002. Ten tweede valt op

dat de lengte van een recensie geleidelijk toeneemt. In de beginjaren wordt een recensie soms in één kolom geplaatst, later beslaat een boekbespreking vaak één pagina of meer. Ook lijkt het er op dat de redactie wat kritischer is gaan kijken naar de inhoud van de aangeboden boeken en de belangstelling van de lezers. Aan een boek over bijvoorbeeld het uitgiftebeleid van de postzegels in Nederland in de laatste twee oorlogsjaren wordt in de laatste jaren in beginsel geen aandacht meer besteed.

Auteur-artikel ratio

In het Amerikaanse onderzoek van Ender en in ander Amerikaans onderzoek is geconstateerd dat in de laatste jaren het aantal auteurs per artikel stijgt. Het aantal auteurs per artikel is uit te drukken in een auteur-artikel ratio, waarin het aantal auteurs in een jaargang wordt gedeeld door het aantal geplaatste artikelen.

In de eerste vijf jaargangen van Armed Forces & Society bedroeg de ratio 1,28, terwijl in de laatste vijf jaargangen een ratio is bereikt van 1,45. De laatste twee jaargangen haalden zelfs ratio van respectievelijk 1,52 en 1,78. In de tabel op de volgende pagina zijn van de elf jaargangen van de Militaire Spectator het aantal artikelen, de auteurs en tevens het aantal pagina's (advertenties niet meegeteld) opgenomen.

Hoewel in de loop van de tijd een lichte stijging van de auteur-artikel ratio valt waar nemen, is deze stijging niet gelijkmatig en de ratio van de jaargangen 2000 en 2002 ligt weer beneden het gemiddelde.

Een stijging zoals in Amerika heeft zich bij de Militaire Spectator niet voorgedaan. Wel valt uit de tabel op te maken dat het aantal bladzijden per jaargang geleidelijk is toegenomen tot ruim boven de 600 die in het redactiestatuut worden genoemd. Met deze geleidelijke stijging van het aantal pagina's neemt ook het aantal artike-

Jaar	artikelen	auteurs	auteur-artikel ratio	pagina's
1992	65	89	1,369	551
1993	59	75	1,271	548
1994	65	79	1,215	567
1995	62	77	1,242	572
1996	69	91	1,318	562
1997	66	85	1,288	573
1998	68	93	1,367	625
1999	70	95	1,357	646
2000	77	91	1,182	705
2001	75	106	1,413	710
2002	62	78	1,258	645
Totaal	738	959	1,300	6704

Tabel 1 : Auteur - artikel ratio

len per jaargang, met uitzondering van 2002, toe.

De artikelen met vier auteurs zijn met name vanaf de jaargangen 1999 geplaatst. Toch is de auteur-artikel ratio niet opvallend gestegen omdat in diezelfde periode het aantal artikelen met twee auteurs is teruggelopen. In vergelijking met het Amerikaanse onderzoek van Ender op dit punt zijn er slechts marginale verschillen waarneembaar.

Aantal auteurs	n	%
1	566	76,69
2	133	18,02
3	29	3,93
4	10	1,36

Tabel 2 : Aantal auteurs per artikel

Herkomst van de auteurs

Militair versus burger

Van de 959 auteurs zijn er 607 militair en 352 burger. Een uitzondering op de trend dat militairen vaker artikelen schrijven is 1999. In dat jaar zijn er van de geplaatste artikelen 46 door burgers en 45 door militairen geschreven.

Ook het jaar 2002 vormt weliswaar in mindere mate een afwijking van de trend. In dat jaar was de verhouding militair - burger 43 - 35. De overige jaren volgden in grote lijnen de algemene trend. Van de 607 militairen waren er 33 afkomstig uit het buitenland en 58, op het moment van publiceren, buiten dienst.

Wat bij de militairen buiten dienst opvalt is dat er in de laatste vier jaargangen minder artikelen zijn geplaatst die door een militair buiten dienst zijn geschreven. 'Te druk' is

een bekende kreet, die de redactie regelmatig hoort van actieve militairen als zij worden benaderd met het verzoek een bijdrage te leveren. Je kunt dan verwachten dat er meer bijdragen komen van militairen buiten dienst, maar niets is minder waar.

Vrouwen

In de 11 jaargangen hebben 30 vrouwelijke auteurs een bijdrage geleverd. Hoewel er wel verschillen zijn per jaargang is er in het schrijven van artikelen door vrouwen niet een trend omhoog dan wel omlaag te ontdekken. Het aantal van 30 is overigens een ondergrens omdat het niet altijd goed mogelijk is geweest om te bepalen of een auteur een vrouw is. In de meeste gevallen is het wel bij het artikel vermeld, maar niet altijd.

Daar waar de onderzoeker de auteur kent, heeft hij de registratie alsnog uitgevoerd. Er is sprake van een ondergrens omdat het kan zijn voorgekomen dat er een artikel is geplaatst van een auteur waarvan de onderzoeker niet weet dat de auteur een vrouw is.

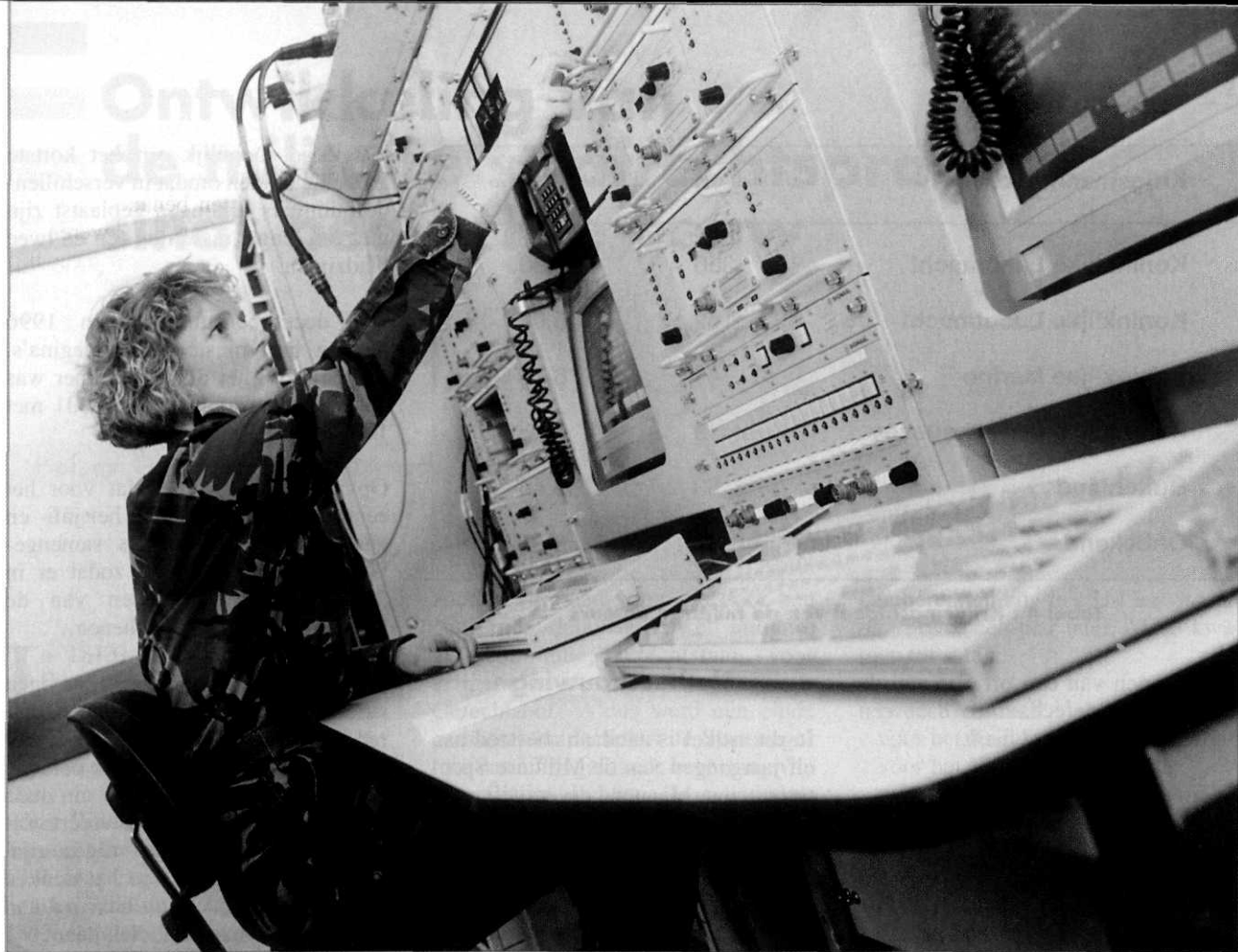
Land van herkomst auteur

Van de 738 geplaatste artikelen zijn er 686 geplaatst in het Nederlands, 50 in het Engels en 2 in het Duits.

Land	n	%
Nederland	891	92,90
USA	16	1,67
België	8	0,83
Duitsland	7	0,73
Rusland	6	0,63
Canada	6	0,63
Australië	4	0,42
Engeland	4	0,42
Frankrijk	3	0,31
Hongarije	2	0,21

Tabel 3 : Land van herkomst auteurs

Vervolgens zijn er nog 12 landen met één auteur te weten, Italië, Denemarken, Schotland, Zwitserland, Turkije, China, Israël, Noorwegen, Zweden, Bulgarije, Spanje en Roemenië.

In het aantal vrouwelijke auteurs is geen stijgende of dalende trend te ontdekken (Bron: IMG/KI)

Wat niet direct zichtbaar is in de tabel, is dat het aantal artikelen in een vreemde taal in de laatste vier jaargangen is toegenomen en dat daarmee ook het aantal auteurs van buitenlandse herkomst is gestegen. Soms wordt een buitenlandse auteur door de redactie gevraagd een bijdrage te leveren, maar vaker worden buitenlandse artikelen aangeboden aan de redactie met het verzoek tot plaatsing.

Academische graad

Voor een periodiek dat een bijdrage wil leveren aan de krijgswetenschap in de ruimste zin van het woord, is het interessant te bezien in hoeverre de auteurs met succes een wetenschappelijke opleiding hebben gevolgd. In het Amerikaanse onderzoek is Ender zover gegaan dat hij is nagegaan op welke universiteit betrokkenen de academische graad hebben behaald. Dat is voor Nederlandse begrippen niet opportuun.

Van de 959 auteurs hebben 504 auteurs op het moment van indienen van het artikel een academische graad. In 1993, 1994, 1996 en 1997 zijn er meer artikelen geplaatst van auteurs zonder academische graad dan mét.

Gezien de ruimere mogelijkheden om als militair in het laatste decennium een academische graad te kunnen halen, zal het geen verbazing wekken dat de verhouding wel of geen academische graad geleidelijk is veranderd in het voordeel van de academische graad.

Tevens is bij dit punt van belang in hoeverre een hoogleraar de Militaire Spectator een tijdschrift vindt om in te publiceren. In de 11 jaargangen zijn 72 bijdragen geleverd door hoogleraren. In de loop van de jaargangen vertoont het aantal bijdragen van hoogleraren met uitzondering van een enkele uitbijter (drie in 1994 en elf in

1995) een redelijk gelijkmatig beeld. Het zal geen verbazing wekken dat de meeste bijdragen geleverd worden door hoogleraren afkomstig van de KMA.

Krijgsmachtdeel van de militaire auteurs

In tabel 4 vallen twee zaken op en dat betreft het relatief grote aantal bijdragen van auteurs behorende tot de Koninklijke Marine, terwijl officieren van de Koninklijke Marine de Militaire Spectator in beginsel niet ontvangen, behalve als zij lid zijn van de KVVK.

Wel tot de doelgroep behoren militairen van de Koninklijke Marechaussee en in de tabel is te zien dat er door hen maar minimaal gepubliceerd wordt in de Militaire Spectator.

In 2002 is daar een lichte kentering in gekomen, en mogelijk dat het voor het eerst sinds eind 2001 in de redac-

Krijgsmachtdeel	n	%
Koninklijke Landmacht	366	60,30
Koninklijke Luchtmacht	152	25,04
Koninklijke Marine	41	6,75
Koninklijke Marechaussee	9	1,48
Buitenland	33	5,44
Onbekend	6	0,99

Tabel 4 : Krijgsmachtdeel van de militaire auteurs

tie opnemen van een officier van de Koninklijke Marechaussee daar een bijdrage aan geleverd heeft.

Rang van de militaire auteurs

Als laatste in deze paragraaf over de herkomst van de auteurs besteed ik aandacht aan de rangen van de militaire auteurs.

In tabel 5 worden de rangen genoemd zoals gebruikt door de KL en de KMar. Bij de inventarisatie zijn de militairen van de KLU en de KM bij de overeenkomstige rang ingedeeld.

De getallen in tabel 5 spreken voor zich en behoeven geen toelichting.

Slotbeschouwing

In dit artikel is aandacht besteed aan elf jaargangen van de Militaire Spectator, waarbij een diversiteit aan onderwerpen aan de orde is geweest. Het artikel sluit ik af met het vermelden van een aantal zaken die mij tijdens mijn onderzoek zijn opgevallen en die ik niet eerder in dit artikel kwijt kon.

Het langste artikel is geplaatst in het juninummer van 2002. Het artikel 'Srebrenica. Een veilig gebied. Epiloog' bevat het slotstuk van het derde NIOD-rapport over Srebrenica. Het is

Militaire rang	n	%
generaal	7	1,15
luitenant-generaal	17	2,80
generaal-majoor	25	4,12
brigade-generaal	30	4,94
kolonel	158	26,03
luitenant-kolonel	184	30,32
majoor	116	19,11
kapitein	34	5,60
eerste luitenant	13	2,14
tweede luitenant	14	2,31
(cadet)vaandrig	3	0,49
onderofficier	1	0,17
onbekend	5	0,82

Tabel 5 : Rang van de militaire auteurs

niet goed mogelijk om het kortste artikel te duiden omdat in verschillende nummers bijdragen geplaatst zijn met een lengte tussen de één en twee bladzijden.

Het decembernummer van 1996 bevatte het minste aantal pagina's, namelijk 37, het dikste nummer was het novembernummer van 2001 met 100 pagina's.

Opvallend was verder dat voor het eerst sinds 1970 in 2002 het juli- en augustusnummer weer is samengevoegd tot één nummer, zodat er in 2002 maar 11 uitgaven van de Militaire Spectator verschenen.

Het doel dat de minister voor ogen stond heeft niets aan actualiteit verloren. Daarbij mag niet worden vergeten dat de Militaire Spectator ook een naslagfunctie vervult. Wie in oude jaargangen bladert constateert dat vele ontwikkelingen te volgen zijn. Wie geïnteresseerd is in het denken over de krijgsmacht en haar rol kan moeilijk om deze periodiek heen.

Bij de redactie leeft de wens om de inhoud digitaal toegankelijk te maken. Dat zou voor velen belangrijk gedachtegoed beter toegankelijk maken.

Ik weet voor welke uitdagingen de redactie steeds staat. Ik weet ook dat er allerlei gedachten leven om artikelen door jongere medewerkers te laten schrijven.

Zoals ik aangeef richt de Militaire Spectator zich inhoudelijk al op alle krijgsmachtdelen en het defensie-apparaat in de nationale en internationale context. Het aantrekken van een redacteur uit de Koninklijke Marine zou dit beeld versterken.

Ik hoop dat de Militaire Spectator nog lang de rol mag spelen die ze in het verleden vervulde en in het heden vervult. Ter afsluiting van dit artikel mag niet onvermeld blijven dat de huidige hoofdredacteur als redactielid alle elf jaargangen heeft helpen verzorgen.

Ontwikkeling van de militaire strafrechtspraak sinds begin 19e eeuw

Prof. mr. G.L.Coolen - schout-bij-nacht b.d.*

Inleiding

In 1813, na het vertrek van de Fransen uit ons land, nam een driemanschap, onder leiding van Gijsbert Karel van Hogendorp, het algemeen bestuur over het land op zich, in afwachting van de komst van Prins Willem Frederik van Oranje-Nassau, de oudste zoon van de in 1795 naar Engeland uitgeweken stadhouder Willem V. Op 30 november 1813 zette de Prins voet aan wal in Scheveningen. Enkele dagen later nam hij als Souverein Vorst het bestuur van het driemanschap over en benoemde een commissie, die de opdracht kreeg met spoed een nieuwe Grondwet te ontwerpen. Van Hogendorp werd tot voorzitter van de commissie gekozen. Op 2 maart 1814 was het ontwerp gereed. Een vergadering van zeshonderd notabelen, bijeen in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, keurde nog dezelfde maand het ontwerp met bijna algemene stemmen goed. De nieuwe Grondwet bevatte op het punt van de militaire strafrechtspraak een belangrijke bepaling: militairen

zouden voortaan voor alle door hen gepleegde delicten, zowel militaire als commune, terechtstaan voor krijgsraden en een Hoog Militair Gerechtshof.¹ Aldus werd een einde gemaakt aan de sedert de Staatsregeling van 1798 geldende beperking van de militaire rechtsmacht tot uitsluitend militaire delicten.²

Na het herstel van de onafhankelijkheid, in 1813, moest niet alleen een nieuwe Grondwet tot stand worden gebracht, ook diende het militaire straf- en tuchtrecht, dat sterk was verouderd, geheel te worden herzien. Op 18 december 1813 benoemde Willem I een commissie, onder voorzitterschap van F.H. Moorrees, raadsheer in het toenmalige Hoog Gerechtshof, die de opdracht kreeg met spoed voor zowel het krijgsvolk te water als het krijgsvolk te lande, nieuwe straf- en tuchtwetten te ontwerpen. De commissie ging met voortvarendheid te werk. Reeds op 7 februari 1814 diende zij een zevental wetsvoorstellen in, die tezamen het gehele militaire straf- en tuchtrecht omvatten. Vijf ontwer-

pen bereikten nog in 1814 *het Staatsblad*, twee één jaar later. Aldus kwamen tot stand:

- twee Criminele Wetboeken, één voor het Krijgsvolk te Water en één voor het Krijgsvolk te Lande;
- twee Reglementen van Discipline, eveneens één voor het Krijgsvolk te Water en één voor het Krijgsvolk te Lande;
- twee Rechtsplegingen, die de organisatie van de militaire strafrechtspraak regelden en tevens het militaire strafprocesrecht vaststelden;
- een Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof.³

De militair-rechterlijke organisatie in de 19de eeuw

In 1814, ten tijde van inwerkingtreding van de Rechtspleging voor het Krijgsvolk te Lande, was het grondgebied van Nederland, ten behoeve van de organisatie van het leger in vreedstijd, verdeeld in tien 'provin-

* De auteur is emeritus hoogleraar militair recht Universiteit van Amsterdam.

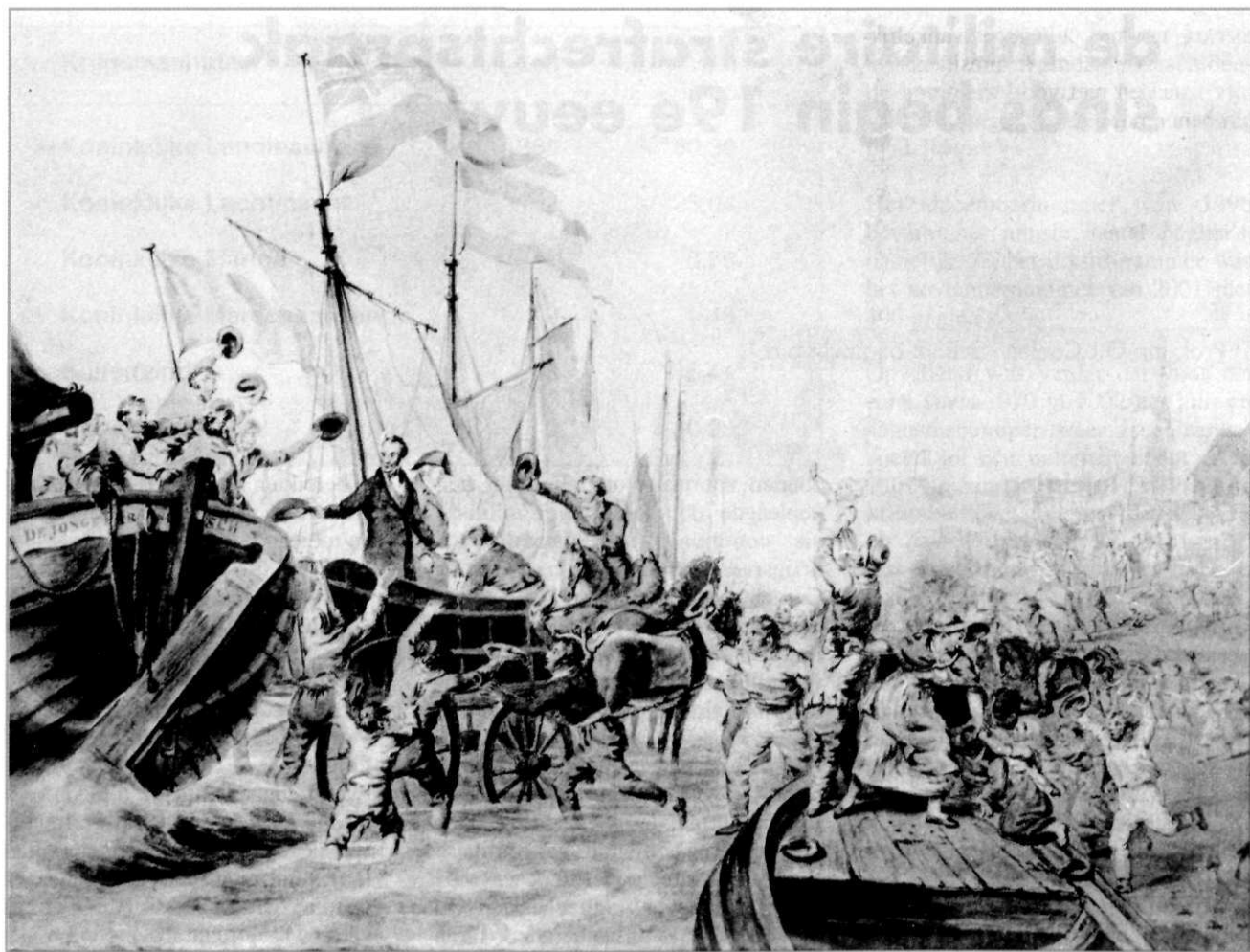
¹ Deze bepaling, neergelegd in artikel 115 Grondwet 1814, luidde: 'Er zal een Hoog Militair Gerechtshof zijn, voor hetwelk het krijgsvolk te water en te lande, wegens alle delicten, door hen gepleegd, zal worden te regt gesteld, volgens de nadere bepalingen bij de wet vast te stellen.' Het artikel noemde uitsluitend het Hoog Militair Gerechtshof, niet ook de krijgsraden. Dit hoefde niet, vonden men: de aanduiding 'hoog' (in Hoog Militair

Gerechtshof) hield in dat er ook (lagere) krijgsraden zouden zijn. Niettemin werd de bepaling in 1815 gewijzigd. Zij kwam te luiden (zie artikel 188): 'Het krijgsvolk te water en te lande wordt wegens alle delicten door hen gepleegd te regt gesteld voor krijgsraden en een Hoog Militair Gerechtshof, volgens de bepalingen bij de wet vast te stellen.' Zie omtrent een en ander nader MRT VII (1911/1912), p. 539 e.v.

² Artikel 298 Staatsregeling van 1798 bepaalde: 'Het Volk van Oorlog blijft, zonder onder-

scheiding van rang, in alle civile zaken, en voorts in commune delicten, alleenlijk onderworpen aan den Burgerlijken Regter.'

³ De Instructie droeg de titel *Provisionele Instructie* omdat, op advies van de Raad van State, met de vaststelling van een definitieve regeling zou worden gewacht totdat ook de hoogste burgerlijke rechtspraak wettelijk zou zijn geregeld. De hoogste militaire rechtspraak kon dan met deze burgerlijke rechtspraak in overeenstemming worden gebracht.

De landing van Koning Willem I aan de kust bij Scheveningen, november 1813 (Bron: IMG/KI)

ciale commandementen'.⁴ Deze indeling liep niet geheel gelijk met de staatkundige indeling. Zo vormden Drenthe en Groningen één provinciaal commandement. Elk provinciaal commandement telde een aantal garnizoensplaatsen, waarvan één was aangewezen als hoofdplaats. Daarin resideerde de provinciale commandant, die niet alleen het (opper)bevel over de aanwezige troepen voerde, maar ook verantwoordelijk was voor

de handhaving van de orde en tucht binnen het commandement. Hij werd in de Rechtspleging voor het Krijgsvolk te Lande aangeduid als 'commanderend generaal'. Elk provinciaal commandement beschikte over een eigen krijgsraad, waarvan de president en de zes leden door de commanderend generaal werden benoemd. Zij werden gekozen (ook de president) uit de officieren van het in de hoofdplaats gelegerde garnizoen. De

militair-rechterlijke organisatie sloot dus geheel aan bij de territoriale organisatie van het leger.

Dit bleef zo tot 1875.⁵ In dat jaar werd de militair-rechterlijke organisatie losgemaakt van de legerorganisatie. Uitsluitend ten behoeve van de militaire strafrechtspraak werd het grondgebied van Nederland verdeeld in vijf 'arrondissementen' en werd per arrondissement een militaire autoriteit aangewezen, die de functie van commanderend generaal zou vervullen.⁶

Later werd het aantal militaire arrondissementen teruggebracht tot drie, weer later tot één, met als hoofdplaats 's-Hertogenbosch. Dit bleef zo tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

⁴ De Rechtspleging voor het Krijgsvolk te Lande sprak van militaire arrondissementen, omdat – toen de commissie-Moorrees haar werkzaamheden begon – het grondgebied van Nederland nog was verdeeld in (acht) militaire arrondissementen. Deze militaire arrondissementen hebben echter slechts korte tijd bestaan.

⁵ Wel werden in 1860 de provinciale commandementen opgeheven en werd het grondgebied van het Rijk verdeeld in zeven militaire afdelingen, elk onder een eigen bevelhebber. Zie hieromtrent H.H.A. de Graaff, *De militair-rechterlijke organisatie 1795-1955*, SDU Den Haag 1957, p. 42.

⁶ Zie De Graaff, t.a.p. p. 206.

De krijgsraden hadden aanvankelijk een tijdelijk karakter: president en leden werden niet voor een bepaalde tijd benoemd, maar werden bij elkaar geroepen voor de behandeling van een bepaald aantal zaken. Na afloop van de zitting ging ieder zijns weegs. Pas in 1912 kregen de krijgsraden een meer permanent karakter, vooral door de invoering van een voor het leven benoemde rechtsgeleerde burgerpresident. De functie van openbaar aanklager bij de krijgsraden werd vervuld door een rechtsgeleerde burgerfunctionaris, benoemd door de Koning, die de titel droeg van 'auditeur-militair'. Ook de auditeur-militair resideerde in de hoofdplaats van het provinciale commandement (of, later, het militaire arrondissement).⁷

In zekere zin boven de krijgsraden stond het Hoog Militair Gerechtshof.⁸ Tot de taken van dit college behoorden de rechtspraak in hoger beroep en de rechtspraak in eerste (en enige) aanleg over hoofd- en opperofficieren.⁹ Het Hoog Militair Gerechtshof telde aanvankelijk negen leden: drie burgerrechters (onder wie de president), drie officieren van de zee-macht en drie officieren van de land-macht. In 1858 werd, uit bezuinigingsoverwegingen, het aantal *militaire* leden teruggebracht tot tweemaal twee. Later, in 1923, werd ook het aantal burgerleden teruggebracht

tot twee. Alle leden werden door de Koning voor het leven benoemd.¹⁰ Als openbare aanklager trad op de advocaat-fiscaal. Ook deze rechtsgeleerde burgerfunctionaris werd door de Koning benoemd.¹¹ Tegen uitspraken van het Hoog Militair Gerechtshof stond geen beroep in cassatie bij de Hoge Raad open. Het Hoog Militair Gerechtshof was voor militairen dus de hoogste strafrechter. Hierin kwam pas in 1979 verandering. Sedertdien gelden op dit punt voor militairen dezelfde regels als voor burgers.¹²

Gang van zaken in de 19de eeuw

Wanneer een militair zich schuldig had gemaakt aan een strafbaar feit, werd de zaak in de regel, zodra bekend geworden, door de commandant van de verdachte, met vermelding van alle bijzonderheden gerapporteerd aan de commanderend generaal.¹³ Deze besliste of de verdachte wel of niet naar de krijgsraad zou worden verwezen. Na verwijzing naar de krijgsraad heette de verdachte niet langer verdachte, maar 'beklaagde'. Ook bepaalde de commanderend generaal op welke dag de krijgsraad bij elkaar zou komen en of in de zaak wel of niet een vooronderzoek zou worden gehouden. De Rechtspleging sprak in dit verband van het houden

van 'informatiën'. De informatiën werden gehouden door de officier-commissaris die als zodanig werd benoemd door de commanderend generaal. Zodra de informatiën waren geëindigd, werd de zaak door de auditeur-militair door middel van een dagvaarding ter terechtzitting aanhangig gemaakt.

Bij de krijgsraden was aanvankelijk geen taak weggelegd voor de raadsman (wel overigens bij het Hoog Militair Gerechtshof). De raadsman deed bij de krijgsraden pas zijn intrede na de herziening van het militaire strafprocesrecht van 1912, althans *officieel*. In de praktijk werden al eerder raadsliden in de gelegenheid gesteld de beklaagde bij te staan.¹⁴

Een door de krijgsraad veroordeelde militair kon slechts in hoger beroep gaan indien het vonnis niet enkel op confessie berustte, dus niet uitsluitend berustte op een volledige bekentenis. In 1905 kwam hierin verandering. In dat jaar oordeelde het Hoog Militair Gerechtshof dat een veroordeling enkel op confessie, gelet op de geldende bewijsregels, juridisch niet mogelijk was.¹⁵ Dit betekende dat in feite tegen elk vonnis, mits het een veroordeling inhield, hoger beroep kon worden ingesteld. In 1912 werd de tekst van de wet met dit standpunt van de hoogste militaire rechter in overeenstemming gebracht.

⁷ Tot 1912 vervulde de auditeur-militair tevens de functie van secretaris van de krijgsraad. Als zodanig woonde hij de beraadslagingen na afloop van de zitting bij. Pas in 1912 werden de functies van auditeur-militair en secretaris gescheiden.

⁸ Tot 1925 was het HMG gevestigd te Utrecht. In 1924 werd in de *Provisionele Instructie* voor het Hoog Militair Gerechtshof bepaald dat de president en het andere rechtsgeleerde lid raadsheren zouden zijn, hetzij in de Hoge Raad, hetzij in het Gerechtshof te 's-Gravenhage. Tevens werd voorgeschreven dat de Procureur-Generaal bij het Haagse Hof ambtshalve zou optreden als advocaat-fiscaal. In verband hiermee kreeg het HMG met ingang van 1 januari 1925 's-Gravenhage als standplaats. Dit is zo tot het einde gebleven.

⁹ Het Hoog Militair Gerechtshof had nog andere taken, zoals de approbatie (goedkeuring) van de vonnissen van de krijgsraden en het

behandelen (in eerste en enige aanleg) van zaken van militairen die zich 'ter purge' hadden gesteld.

¹⁰ Aanvankelijk werden uitsluitend de drie rechtsgeleerde leden voor het leven benoemd. In 1815 werd echter in de Grondwet een bepaling (artikel 188 lid 2) opgenomen, die luidde: '(Het Hoog Militair Gerechtshof) zal uit een gelijk getal Regtsgeleerden, Zee-officieren en Land-officieren bestaan, die voor hun leven door den Koning worden benoemd.' In 1848 verdween de bepaling weer uit de Grondwet.

¹¹ Bij het HMG was slechts één advocaat-fiscaal werkzaam, voor de gehele krijgsmacht. Dit is zo tot het einde gebleven.

¹² In 1979 verscheen de Rijkswet tot invoering van de rechtsmiddelen van cassatie, cassatie in het belang der wet en herziening in het militair strafprocesrecht in het Staatsblad (Stb. 1979, 69). De nieuwe wet, veelal aan-

geduid als Militaire Cassatiewet, trad op 15 maart 1979 in werking. Voor de volledige parlementaire geschiedenis van de Militaire Cassatiewet wordt verwezen naar: MRT 1979, p. 345-484. Zie eveneens: Th.W. van den Bosch, *Cassatie in militaire strafzaken*, MRT 1977, p. 1-23.

¹³ Soms werd eerst ter plaatse een huishoudelijk onderzoek ingesteld. Indien werd beschikt over een proces-verbaal van de politie bleef in de regel een huishoudelijk onderzoek achterwege. Vóór 1940 maakte de Koninklijke Marechaussee deel uit van de (gewone) rijks-politie.

¹⁴ Zie voor de ontwikkeling van de rechtsbijstand in het militaire strafproces: Th.C. van Gelder, *De Raadsman in beide militaire Rechtsplegingen*, MRT 1972, p. 385-410.

¹⁵ Zie Resolutie HMG 21 maart 1905, MRT 1905 (deel I), p. 45-47.

Ook de auditeur-militair had aanvankelijk niet het recht van hoger beroep. Wel dienden alle vonnissen van de krijgsraden ter approbatie (goedkeuring) aan het Hoog Militair Gerechthof te worden voorgelegd. Op deze wijze kwamen de vonnissen vanzelf het hof onder ogen, dat vervolgens, indien nodig, kon ingrijpen. In 1925 werd de approbatie afgeschaft en tevens ook aan de auditeurs-militair het recht van hoger beroep toegekend.

Twee praktijgevallen

De eerste zaak betreft een zekere Wassellie Wannom, 32 jaar oud en geboren in Rusland. Hij dient als soldaat in de 1ste Compagnie van het 10de Bataljon West-Indische Jagers. Op 13 december 1815, als de compagnie op mars is van Beverwijk naar Hoorn, gaat het in de buurt van Alkmaar mis: Wannom weigert verder te lopen. Als een korporaal hem om opheldering vraagt, antwoordt Wannom, gekweld kijkend: 'Krank aan voet'. De sergeant-majoor wordt erbij gehaald, die Wannom opdracht geeft verder te lopen. Wannom antwoordt niet en begint uitdagend te fluiten. De sergeant-majoor wordt kwaad en geeft Wannom enkele tikken met een stok die hij kort tevoren in het bos heeft afgesneden. Wannom reageert met de vraag 'Waarom slaan?', maar begint toch weer te lopen. Na een pas of tien, draait hij zich echter plotseling om en geeft de sergeant-majoor met de kolf van zijn geweer een harde klap tegen het hoofd. Ten gevolge van deze klap verliest de sergeant-majoor – zo vermeldt het dossier – 'een stuk van zijn kakebeen met eene kies eraan'. Wannom wordt vastgegrepen en naar Alkmaar overgebracht. Daar wordt hij opgesloten in het Provoosthuis, een soort gevangenis waar de provoost-geweldige, in de regel een

oudere onderofficier, de scepter zwaait.¹⁶

De commandant van Wannom meldt de zaak aan de commanderend generaal van Noord-Holland, die Wannom vervolgens naar de krijgsraad ver-

wijst. Ook bepaalt hij dat informatiën zullen worden gehouden. Wannom bekend. Ter verontschuldiging voert hij aan dat hij 'beschonken' was en door de stokslagen van de sergeant-majoor 'balorig' geworden. Ook worden getuigen gehoord. En natuurlijk

Vrouwe Justitia (Bron: IMG/kl)

¹⁶ Later werd de aanduiding provoost-geweldige gebruikt voor de onderofficier (in de regel van de Koninklijke Marechaussee of het Korps Mariniers) die bij zittingen van de krijgsraad als deurwaarder optrad.

het slachtoffer, die zich in het geheel niet haatdragend toont. Tegenover de officier-commissaris verklaart hij, dat hij eigenlijk niets ten nadele van soldaat Wannom kan zeggen 'daar dezelfde integendeel zich altijd zeer wel, en zoo als een goed militair betaamt, heeft gedragen, en ook gedurende zijn diensttijd geen straf heeft ondergaan'. Op de vraag of Wannom ten tijde van het gebeuren beschonken was, antwoordt de sergeant-majoor dat het hem niet is opgevallen. Maar, voegt hij eraan toe, bij Wannom merk je niet gauw iets. Hij had eens meegemaakt dat Wannom binnen de tijd van drie uur vier flessen brandewijn had leeggedronken zonder ook maar een spoor van dronkenschap te tonen.

Uiteindelijk wordt Wannom door de krijgsraad – bestaande uit drie kapiteins en twee luitenants onder leiding van een majoor als president – veroordeeld wegens feitelijke insubordinatie, het misdrijf omschreven in artikel 100 van het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Lande. Dit artikel bepaalde dat elke onderofficier of soldaat die zich tegen zijn meerdere in rang met de daad verzette of een daad van geweld tegen hem pleegde, met de dood zou gestraft worden, tenzij verzachtende omstandigheden aanwezig waren, in welk geval een lagere straf mocht worden opgelegd. De krijgsraad acht verzachtende omstandigheden aanwezig en veroordeelt Wannom tot 'de straf van den kruiwagen' voor de tijd van zes jaar. Tevens verklaart de krijgsraad hem 'vervallen van den militairen stand door hem in dienst van het Rijk bekleed'.

De straf van de kruiwagen hield gevangenschap in en dwangarbeid, waarbij de gestrafte gedurende de arbeid was geketend, aan een kruiwa-

gen of op andere wijze, al naar gelang de werkzaamheden. Het vonnis werd uitgesproken op 27 januari 1816 (iets meer dan een maand na het plegen van het strafbare feit) en de volgende dag voorgelegd aan het Hoog Militair Gerechtshof, dat één dag later de gevraagde approbatie verleende.

Het kon in die tijd ook anders uitpakken. Op 21 juli 1862 begeeft Cornelis Broelman, 21 jaar oud en dienend bij het 2de Regiment Dragonders, geleerd te Haarlem, zich naar het bureau van opperwachtmeester Beumker en vraagt hem of hij de commandant te spreken kan krijgen: hij wil overplaatsing verzoeken naar de infanterie. De opperwachtmeester toont zich verbaasd en antwoordt Broelman dat hij nog maar kort geleden juist van de infanterie is overgeplaatst naar de dragonders (de lichte cavalerie). Broelman reageert geïrriteerd en zegt dat hij sterk de indruk heeft dat de opperwachtmeester hem zoekt. 'Ik zou maar oppassen,' zegt dan de opperwachtmeester. 'Je bent al vele malen gestraft; straks eindig je in de klasse van discipline.' Plaatsing in de klasse van discipline hield plaatsing in bij een eenheid waarvoor een zeer streng regime gold. De straf is later vervangen door de straf van plaatsing in de tuchtklasse, te ondergaan in het Depot voor Discipline te Nieuwersluis. De straf is per 1 januari 1974 afgeschaft. De opmerking van de opperwachtmeester maakt Broelman kwaad. Hij stapt op de opperwachtmeester toe en geeft hem een harde klap tegen het hoofd, onder het uitroepen van de woorden: 'Daar dan!' De aanvaller wordt overmeesterd, weggevoerd en vervolgens opgesloten in het Provoosthuis. Volgens getuigen roept hij nog, vlak voordat hij wordt afgevoerd: 'Als ik een mes had gehad, had ik gestoken.'

Als Broelman voor de krijgsraad komt geeft hij de klap toe, maar ontkent te hebben geroepen: 'Als ik een mes had gehad, had ik gestoken.' De krijgsraad gelooft echter de getuigen en veroordeelt Broelman op 1 oktober 1862 wegens feitelijke insubordinatie

tot 'de straffe des doods met den kogel', uit te voeren voor het front van de troep.¹⁷ Hevig geschrokken gaat Broelman in hoger beroep. Hij voert ter verdediging aan dat hij zich door de woorden van de opperwachtmeester bedreigd voelde. Ook blijft hij in alle toonaarden ontkennen geroepen te hebben: 'Als ik een mes had gehad, had ik gestoken.' Het Hoog Militair Gerechtshof toont zich mild en neemt, anders dan de krijgsraad, verzachtende omstandigheden aan. Weliswaar kunnen de woorden van de opperwachtmeester niet als een bedreiging worden aangemerkt, aldus het hof, maar in de opgewonden toestand waarin de veroordeelde verkeerde, kan hij de woorden verkeerd hebben begrepen en toch als een bedreiging hebben gevoeld. Vervolgens wijzigt het hof de door de krijgsraad opgelegde doodstraf in de straf van de kruiwagen voor de tijd van zes jaar. Tevens verklaart het hof Broelman vervallen van de militaire stand.

Welke andere straffen kende het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Lande?

Naast de doodstraf en kruiwagenstraf noemde het Crimineel Wetboek nog:

- de straf van cassatie;
- de straf van slagen;
- de straf van arrest of detentie.¹⁸

De straf van cassatie kon alleen aan officieren worden opgelegd. Het hield ontslag uit de militaire dienst in en kon gepaard gaan met de verklaring eerloos te zijn en mitsdien onbekwaam om in het vervolg enig militair en/of enig burgerlijk ambt te bekleden. De straf van slagen bestond in het geven van stok-, riet- of kling-slagen op de rug. Het Crimineel Wetboek bepaalde uitdrukkelijk dat de slagen 'nimmer en in geen geval' op de blote rug mochten worden gegeven, noch op het hemd. Ook mocht niet steeds dezelfde plek worden geraakt. Voor stok- en rietslagen gold een maximum van honderd; voor

¹⁷ De straf werd uitgevoerd met de kogel 'door een bekwaam getal militairen aan den veroordeelde, knielende en geblinddoekt'.

¹⁸ Deze straffen stonden naast de straffen die het commune strafrecht kende, zoals de doodstraf, uitgevoerd door de strop of het zwaard. In 1870 werd in het commune strafrecht de doodstraf afgeschaft.

De Krijgsraad der Schutterij in Amsterdam, 1826 (Bron: IMG/KL)

klingslagen een maximum van vijftieng. De straf van slagen kon gepaard gaan met het wegjagen uit de dienst als eerloze schelm.¹⁹ Het arrest of de detentie, werd ten uitvoer gelegd in het Provoosthuis, voor soldaten met of zonder sluiting aan handen en voeten (of aan één hand en één voet) en met gewone kost of op water en brood.

Met name tegen de straf van slagen

bestond destijds veel verzet. Reeds in 1819 diende de commissaris-generaal van oorlog bij Koning Willem I een voorstel in tot afschaffing ervan.

Zover kwam het niet.²¹ Wel werd later, in 1831, in het Crimineel Wetboek de straf in een groot aantal gevallen vervangen door de straf van verzwaarde detentie.²² Ook kregen, in 1839, de auditeurs-militair bij de krijgsraden van de advocaat-fiscaal

bij het Hoog Militair Gerechtshof de opdracht om voortaan – in plaats van de straf van slagen – verzwaarde detentie te eisen en, als de straf toch werd opgelegd, te bevorderen dat gratie zou worden verzocht.²³ In feite betekende dit dat de straf werd afgeschaft; en zo werd het destijds ook gevoeld. Uiteindelijk kwam het in 1879 tot afschaffing van alle lijfstraffen in de gehele krijgsmacht.²⁴

¹⁹ Stokslagen werden gegeven met een rieten rotting door de stokkeknachts van de provoost-geweldige. Rietslagen werden gegeven door twee korporaals 'met taaie rieten ter dikte van een gewonen mans kleinen vinger'. Ook klingslagen werden door twee korporaals gegeven, met een platte degenkling met stompe punt.

²⁰ Of met het afnemen van de kokarde (een onderscheidingsteken, gedragen aan het hoofddekse). Het afnemen van de kokarde

geschiedde voor het front van de troep, waarna de kokarde gedurende een bepaalde tijd niet meer mocht worden gedragen. De kokardestraf had als belangrijkste gevolg dat met het eerder gesloten dienstverband opnieuw moest worden begonnen. Ook mocht degene die geen kokarde droeg, het garnizoen niet verlaten.

²¹ Zie mr. M.S. Pols, Het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Lande, p. 54, 's-Gravenhage 1866.

²² Pols, t.a.p., p. 146.

²³ Pols, t.a.p., p. 146.

²⁴ Eerder waren, ter tegemoetkoming aan de algemene roep om humanisering, in 1854 bij de marine het kielhalen en het van de ra vallen afgeschaft. Het initiatief tot het afschaffen van beide straffen was uitgegaan van de marine zelf. Zie hieromtrent P.A. Kempen, Bijdrage tot de geschiedenis der militaire strafwetgeving, MRT 1918/1919, p. 29.

Klassenjustitie?

Voor officieren golden in de negentiende eeuw op een aantal punten andere (geschreven en ongeschreven) regels dan voor niet-officiëren. Zo werd, om een voorbeeld te noemen, aan officieren nimmer de straf van slagen opgelegd. Ook werden officieren, indien zij een strafbaar feit hadden begaan, door de krijgsraden op een geheel andere wijze benaderd. Dit maken van onderscheid tussen officieren en niet-officiëren liep geheel in de pas met de toen heersende standenmaatschappij waarvan ook de krijgsmacht deel uitmaakte. Een goed voorbeeld geeft de volgende zaak.

De zaak betreft jhr. Lodewijk Arend Robert Wolfgangh baron van Ittersum, 22 jaar oud en als tweede-luitenant dienend bij het 3de Regiment Huzaren, gelegerd te Amsterdam. Op 9 augustus 1867 staat luitenant Van Ittersum, in zijn rijtuig gezeten met de leidsels in zijn hand, te wachten voor een winkel in de Houtstraat te Haarlem. Hij wil een sigaar opsteken en vraagt een toevallige voorbijganger, een zekere Smeets, om een vuurtje. Hij doet dit op zo'n gebiedende toon dat Smeets er een opmerking over maakt. Niettemin overhandigt Smeets luitenant Van Ittersum de brandende sigaar die hij in zijn hand heeft. Tussen beide heren ontstaat een woordenwisseling die een einde vindt als Van Ittersum de sigaar boos op de grond gooit en Smeets een tik geeft met zijn zweep.

Tweede-luitenant Van Ittersum wordt vervolgd ter zake van het misdrijf mishandeling. Voor de krijgsraad geeft hij toe Smeets met zijn zweep te hebben geraakt, maar hij houdt vol dat dit niet opzettelijk geschiedde. De krijgsraad gaat met Van Ittersum mee, stellende 'dat het reeds op zichzelf onwaarschijnlijk te achten is dat iemand van den rang en stand van den beklaagde zich door zijn drift zoover zoude laten vervoeren, dat hij een daad zoude plegen, welke een zodanig gezelschap als waarin hij zich bevond, zoude blootstellen aan een

minstens hoogst onaangenaam voorval waarvan de gevolgen niet te berekenen zouden zijn'. Dat Smeets zelf en twee opgeroepen getuigen hebben verklaard dat de slag met de zweep wel degelijk opzettelijk werd gegeven, maakt op de krijgsraad weinig indruk. Deze verklaringen kunnen 'niet onvoorwaardelijk als gegrond worden aangenomen', aldus de krijgsraad. In het bijzonder aan de verklaring van Smeets hecht de krijgsraad weinig waarde, 'als zijnde die getuige blijkbaar in een toestand geweest, welke hem het voorgevallene zich niet duidelijk doet voorstellen'. Ook toont de krijgsraad begrip voor het verweer van de beklaagde dat, als hij Smeets met de zweep had willen treffen, de klap wel harder zou zijn aangekomen. Wat is er volgens de krijgsraad dan wel gebeurd? In de stand waarin partijen zich bevonden is het alleszins mogelijk, aldus de krijgsraad, dat de beklaagde met de zweep het paard lichtelijk heeft willen aanzetten en vervolgens, bij het terughalen van de zweep, per ongeluk Smeets heeft getroffen.

Tweede-luitenant Van Ittersum wordt vrijgesproken en het vonnis van de krijgsraad wordt ter approbatie naar het Hoog Militair Gerechtshof gezonden. Het Hof keurt het vonnis uiteindelijk goed, echter met de uitdrukkelijke toevoeging dat het niet geacht wil worden zich te hebben verenigd met al de beweegredenen die door de krijgsraad als gronden voor de vrijpraak zijn aangenomen en onder het beding dat de passage, waarin de krijgsraad overweegt dat in het bijzonder aan de verklaring van Smeets weinig waarde kan worden gehecht, in haar geheel zal worden geschrapt.

Diefstal in de 'chambree'

Een zekere Hendrikus Koning, 21 jaar oud en gelegerd te Hoorn, wordt ervan beschuldigd dat hij op 23 juni 1848 in de slaapzaal van de kazerne, uit een kistje toebehorend aan een mede-militair, een geldstuk van 25

cent heeft weggenomen. Aanvankelijk ontkent Koning met grote stelligheid, maar als bij fouillering het kwartje in zijn sok wordt gevonden, geeft hij de diefstal toe. Hij wordt door de krijgsraad van het provinciaal commandement Noord-Holland, gevestigd te Haarlem, wegens het misdrijf, omschreven in artikel 191 van het Crimineel Wetboek, veroordeeld tot de straf van de kruiwagen voor de tijd van één jaar. Tevens wordt hij vervallen verklaard van de militaire stand. Het vonnis wordt op 29 juli 1848 gewezen en enkele dagen later door het Hoog Militair Gerechtshof geaprobeerd. Artikel 191 van het Crimineel Wetboek bepaalde dat elke militair, die zijn kameraad in de slaapzaal (men sprak van *chambree*) bestal, gestraft zou worden, hoe gering het gestolene ook mocht zijn, met de straf van de kruiwagen voor ten minste één jaar en met weggagen uit de dienst als eerloze schelm.

Aan diefstal van kameraden werd destijds zwaar getild. Vermeldenswaard is in dit verband een brief, die de Minister van Oorlog op 10 december 1845 schreef aan de voorzitter van de Staatscommissie die zich in die tijd bezighield met de voorbereiding van een (uiteindelijk niet gerealiseerde) herziening van het militaire straf- en tuchtrecht.²⁵ In de brief klaagt de minister erover dat militairen vaak kleine diefstallen plegen, uitsluitend om aldus uit de militaire dienst te worden ontslagen, hetgeen in veel gevallen ook lukt. De minister vindt dat op dit punt een voorziening noodzakelijk is en voegt bij de brief een geschreven stuk dat hem 'van eene geachte hand' is toegezonden. Dit stuk bevat een aantal denkbeelden op het gebied van het militaire strafrecht. Deze denkbeelden hebben mij zeer getroffen, aldus de minister, hoewel

²⁵ Bedoelde Staatscommissie, onder voorzitterschap van jhr. mr. W.M. de Jonge van Campens Nieuwland, was in 1841 belast met 'de herziening, omwerking en wijziging' van alle militaire straf- en tuchtwetten. In 1848 werd de commissie ontbonden, zonder dat het tot een wetswijziging was gekomen.

106/35

Pro Justitia.

EXTRACT UIT HET REGISTER DER
RESOLUTIËN VAN HET HOOG MILITAIR
GEREGTSHOF.

Dij dag, den 4ten Augustus, 1840.

Het Vonnis, door den Krijgsraad in het Provinciaal Kommandement van
Noord-Holland, gewezen in de zaak van
Hendricus Koning, sluisbaas in het 11^e
bataillon, 1° Regiment Infanterie,

met de daartoe behoorende stukken geëxamineerd zijnde, is na deliberatie besloten,
hetzelfde Vonnis te approberen.

En zal hetzelfde, met de processale stukken en gewone geleidende missive, bij
extract dezer, ten fine van executie, aan voornoemden Krijgsraad worden terug
gezonden.

Accordeert met voors. Register.

A. A. van H. van H. van H.
7 Meester van de
[Handwritten signature]

36591

Vonnis in de zaak Hendricus Koning (Bron: Collectie Rijksarchief Noord-Holland)

men misschien kan beweren dat sommige wat ver gaan.

In het de minister van geachte zijde toegezonden stuk wordt als straf voor diefstallen in de 'chambree' voorgesteld: één jaar plaatsing in de klasse van discipline en, in plaats van ont-

slag, het opnieuw beginnen van het dienstverband. Bij het ten tweeden male bestelen van een kameraad dient volgens de steller van het stuk de straf te luiden: één jaar eenzame opsluiting en vervolgens zes jaar dienst in de koloniën. Hij merkt hierbij op: 'Gevaarlijk zullen zoodanige gestraf-

ten nimmer worden, nog bij het transport (naar de kolonie), nog in de kolonie zelfs, alwaar het klimaat de uitwerking van gevaarlijke energie genoegzaam weet te onderdrukken. Eenige zullen misschien spoedig na hunne aankomst door berouw of door het heimwee sterven. Welnu, de maatschappij zal er niet aan verliezen.'²⁶

Code Pénal
vervangen door het
Wetboek van Strafrecht

Ten grondslag aan de Criminele Wetboeken lag het oud-vaderlands recht. Naast deze wetboeken gold – voor burgers en militairen – een Nederlandse versie van de Code Pénal. Dit wetboek was na het vertrek van de Fransen voorlopig, totdat nadere voorzieningen zouden zijn getroffen, gehandhaafd.²⁷

Met het treffen van nadere voorzieningen wilde het echter in het geheel niet vlotten. Herhaaldelijk werden ernstige pogingen ondernomen om ook voor het *commune* strafrecht tot de samenstelling van een nationaal wetboek te komen, maar deze mislukten alle. Wel werd de Code Pénal een aantal malen gewijzigd en aangepast aan de behoeften van de tijd. Ook werden tal van nieuwe aanvullingswetten tot stand gebracht. Totdat, uiteindelijk, in 1886 de Code Pénal werd vervangen door het huidige Wetboek van Strafrecht.

Er was in die jaren ook een andere wind gaan waaien. Op 30 november 1886, in de late avonduren, staat Daniel Schraage, 18 jaar oud en tambour in de 4de Compagnie, buiten de poort van de kazerne in Haarlem in het donker met een meisje te praten. Zij krijgen ruzie en op een gegeven ogenblik geeft soldaat Schraage het meisje een klap in het gezicht. Twee voorbijgangers op weg naar de kazer-

²⁶ Zie MRT deel II, p. 242.

²⁷ Een handhaving overigens die met een ingrijpende wijziging gepaard ging.

ne, korporaal Hannaart en soldaat Kriek, zien wat er gebeurt. Hannaart roept naar Schraage: 'Je moest je schamen een meisje een klap te geven.' Ook soldaat Kriek doet een duif in het zakje en roept: 'Geef dan een flinke kerel een klap.' Beiden lopen door. Soldaat Schraage voelt zich beledigd. Hij rent de twee militairen achterna en geeft korporaal Hannaart een harde klap tegen het achterhoofd. Deze komt ten val. Pas dan ziet Schraage wie hij een klap heeft gegeven. Hij schrikt hevig en stamelt: 'Ik wilde soldaat Kriek slaan.' Hij smeekt korporaal Hannaart het voorval niet aan de commandant te rapporteren. Korporaal Hannaart doet dit toch en soldaat Schraage wordt naar de krijgsraad verwezen wegens feitelijke insubordinatie, het misdrijf dat ook de Rus Wannom en de dragonder Broelman ten laste was gelegd. Voor de krijgsraad geeft Schraage volmondig toe dat hij heeft geslagen, maar hij houdt vol dat sprake was van een vergissing: hij wilde soldaat Kriek een klap geven, niet korporaal Hannaart. Beiden worden als getuige opgeroepen. Zij verklaren dat het die avond erg donker was, 'vooral op plaats van het voorgevallene'.

En ziet: de krijgsraad acht niet bewezen dat soldaat Schraage het opzet heeft gehad een meerdere in rang te slaan. Hij wordt vrijgesproken van de tenlastegelegde feitelijke insubordinatie en vervolgens op 9 december 1886 wegens het commune delict mishandeling veroordeeld tot een gevangenisstraf van veertien dagen. Op 10 december 1886, precies tien dagen na het voorgevallene, wordt het vonnis door het Hoog Militair Gerechtshof geaprobeerd.

Criminele Wetboeken vervangen door Wetboek van Militair Strafrecht

Toen in 1886 de Code Pénal werd vervangen door het huidige Wetboek van Strafrecht, ontving de Leidse hoogleraar H. van der Hoeven van de minister van Justitie de opdracht een

nieuwe militaire strafwet te ontwerpen die bij dit wetboek zou aansluiten. Enkele jaren later, in 1889, droeg de minister hem tevens op een ontwerp op te stellen voor een nieuwe militaire tuchtwet. Beide opdrachten leidden in 1903 tot de totstandkoming van twee geheel nieuwe wetten: het Wetboek van Militair Strafrecht en de Wet op de Krijgstucht.²⁸

Voordat de nieuwe wetten konden worden ingevoerd, dienden de beide Rechtsplegingen (voor de zeemacht en voor de landmacht), alsmede de Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof op een groot aantal punten te worden aangepast. Dit geschiedde in 1912. Uiteindelijk traden het Wetboek van Militair Strafrecht en de Wet op de Krijgstucht op 1 januari 1923 in werking. Tegelijkertijd werden de oude Criminele Wetboeken en de beide Reglementen van Discipline ingetrokken.

Het nieuwe Wetboek van Militair Strafrecht noemde als hoofdstraffen: de doodstraf, de gevangenisstraf en de militaire detentie. De doodstraf, uitgevoerd met de kogel, kon in een beperkt aantal gevallen worden opgelegd en uitsluitend indien het misdrijf in tijd van oorlog (of onder vergelijkbare omstandigheden) was begaan. De doodstraf is tot 1 januari 1991 in het Wetboek van Militair Strafrecht gehandhaafd. Sedert 1983 verbiedt de Grondwet echter de straf op te leggen. De laatste keer dat de doodstraf op grond van het Wetboek van Militair Strafrecht werd opgelegd – en ook ten uitvoer gebracht – was in de meidagen van 1940. Toen werd een onder-

officier (sergeant Meijer) door de Krijgsraad te Velde bij het Tweede Legerkorps – in overeenstemming met de eis van de auditeur-militair – tot de doodstraf veroordeeld.²⁹ Hij had op 11 mei 1940 een onder zijn bevel staande post in de Grebbelinie zonder enige noodzaak eigendunkelijk verlaten en ontruimd, met medeneming van de manschappen over wie hij het bevel voerde.³⁰ Het vonnis werd uitgesproken op 12 mei 1940 en onmiddellijk ter goedkeuring voorgelegd aan de commandant van het Tweede Legerkorps, die op dezelfde dag het *fiat executie* verleende.³¹ De zaak is in het verleden enkele keren in de publiciteit geweest.

De militaire detentie is in 1903, naast de gevangenisstraf, in het Wetboek van Militair Strafrecht opgenomen, omdat men het wenselijk oordeelde 'de mannen die geroepen worden het vaderland te verdedigen en daardoor reeds zware verplichtingen hebben, zolang mogelijk buiten de gevangenis te houden'.³² De straf bestaat nog steeds en wordt thans ten uitvoer gelegd in het Militair Penitentiair Centrum Stroe, gevestigd op het terrein van de Majoor Mulderkazerne in Stroe (gemeente Barneveld).

De militair-rechterlijke organisatie na de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bestonden, wat de landmacht betreft, uitsluitend krijgsraden te velde. Het lag in de bedoeling, zodra de vijand zou zijn verslagen en de oorlog een

²⁸ Voor de volledige wordingsgeschiedenis van het Wetboek van Militair Strafrecht en de Wet op de Krijgstucht wordt verwezen naar H. van der Hoeven, Militair Straf- en Tucht-recht, delen I, II en III, 's-Gravenhage/Leiden, 1903/04.

²⁹ De krijgsraad bestond uit een majoor, als president, en twee leden, een kapitein en een eerste-luitenant.

³⁰ Zie Vonnis van 12 mei 1940, MRT 1940/41, p. 139; zie ook MRT 1968, p. 577. Het in tijd van oorlog zonder noodzaak eigendunkelijk ontruimen of verlaten van een post was des-

tijds (en is ook thans) strafbaar gesteld in artikel 84 WvMS.

³¹ Omdat tegen vonnissen van krijgsraden te velde geen hoger beroep openstond, diende elk vonnis ter goedkeuring te worden voorgelegd aan de commanderend generaal. De Rechtspleging bij de Landmacht sprak in dit verband van *fiat executie*.

³² Van der Hoeven Deel I, p. 280. De maximumduur van de detentie bedroeg aanvankelijk twee maanden en werd later (in 1963) tot zes maanden verhoogd.

einde zou hebben genomen, deze krijgsraden te vervangen door gewone krijgsraden en terug te keren naar de vredesrechtspleging. Dit was echter niet zonder meer mogelijk. Eerst diende met name de Rechtspleging bij de landmacht, die in het geheel niet meer aansloot bij de sterk gewijzigde structuur van het leger, ingrijpend te worden gewijzigd. Ter voorbereiding hierop werd een commissie benoemd, onder voorzitterschap van de toenmalige president van het Hoog Militair Gerechtshof, J.W.U. Doornbos. Als resultaat van het werk van deze commissie konden in 1958 twee wetsvoorstellen – één tot wijziging van het militaire strafprocesrecht en één tot wijziging van het materiële militaire strafrecht en het militaire tuchtrecht – aan de Tweede Kamer worden aangeboden. De ontwerpen leidden in 1963 tot twee Rijkswetten, die vervolgens op 1 juli 1965 in werking traden.

Met de inwerkingtreding van beide Rijkswetten was voldaan aan de voorwaarde voor terugkeer naar de vredesrechtspleging. De krijgsraden te velde werden opgeheven en vervangen door drie arrondissementskrijgsraden, gevestigd in Den Haag, Arnhem en 's-Hertogenbosch. Later, in 1971, werden de drie krijgsraden vervangen door één krijgsraad, gevestigd in Arnhem.

Einde van de krijgsraden en het Hoog Militair Gerechtshof

De per 1 juli 1965 in werking getreden Rijkswet tot wijziging van het militaire strafprocesrecht beperkte zich tot het oplossen van een aantal actuele problemen. Aan een *algehele* herziening van het militaire strafprocesrecht bestond echter dringend behoefte. Ter voorbereiding hierop zonden de ministers van Justitie en Defensie de Tweede Kamer op 16 augustus 1966 een uitvoerige nota toe, uitmondend in een vijftal vraagpunten, elk voorzien van een toelichting, alsmede van een voorlopig regeringsstandpunt. Deze standpunten

werden, met enkele kleine wijzigingen, op 22 juni 1972 door de Tweede Kamer als 'conclusies' aangenomen en vervolgens door de regering als

uitgangspunt genomen bij de totstandbrenging van een geheel nieuwe Rijkswet: de Wet militaire strafrecht-spraak. Deze wet zou in de plaats

3^e Regiment Infanterie
4^e Bataillon *3^e Compagnie*

EXTRACT uit het Strafregister van de hier onderstaande

NAMEN.	GRADEN.	DATUMS.	Door wien gestraft.	Met welke straffen.	Om welke redenen.
<i>Reinoud Hendricus Koning</i>					
				<i>Geene</i>	

Gezien door mij kommanderenden *3^e Bataillon* *18de Augustus 1866*
Officier van opgemeld Regiment. *De Kommandant van (3^e Compagnie)*
Van der Meer

Vonnis in de zaak Hendricus Koning (Bron: Collectie Rijksarchief Noord-Holland)

komen van de Rechtspleging voor de zeemacht, de Rechtspleging voor de land- en luchtmacht en van de Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof.

In 1983 werd het wetsvoorstel aan de Tweede Kamer aangeboden. Zeven jaar later, in 1990, verscheen de Wet militaire strafrechtspraak in *het Staatsblad*. Zij trad met ingang van 1 januari 1991 in werking.³³ Beide Rechtsplegingen en de Provisionele Instructie werden ingetrokken.³⁴

Met de inwerkingtreding van de Wet militaire strafrechtspraak verdwenen

de krijgswaarden en het Hoog Militair Gerechtshof en kwam een einde aan een stelsel dat eeuwenlang had bestaan en dat twee hoofdkenmerken bezat:

- de krijgsmacht zelf, en niet het openbaar ministerie besliste – binnen zekere grenzen – of militairen ter zake van door hen begane strafbare feiten wel of niet zouden worden vervolgd;
- werd tot vervolging besloten, dan stonden militairen terecht voor krijgswaarden, die grotendeels – onder bepaalde omstandigheden zelfs geheel – uit officieren bestonden.

Slot

Alles is betrekkelijk. Wie voor de eerste keer kennisneemt van het militaire straf- en strafprocesrecht, zoals dat in het begin van de negentiende eeuw van toepassing was, voelt weinig waardering. In zeer veel gevallen stond op het plegen van een misdrijf de doodstraf. Ook de andere straffen, dwangarbeid en stokslagen, logen er

niet om. En wat de beklagde betreft: hij had nauwelijks rechten. Een raadsman werd niet toegelaten en hoger beroep was slechts in een beperkt aantal gevallen mogelijk. Toch betekende de nieuwe wetgeving, die in 1814 en 1815 werd ingevoerd, een grote stap voorwaarts. Radbraken bijvoorbeeld kwam als straf niet meer voor, evenmin als geseling. Ook kon een niet bekende beklagde niet langer aan de pijnbank worden onderworpen.³⁵

De ontwikkelingen zijn doorgegaan. Thans zijn op militairen dezelfde straffen van toepassing als op burgers. Ook hebben verdachten, of zij nu militair zijn of burger, dezelfde rechten. Wel bestaan er nog steeds militaire misdrijven, inbreuken op gedragsregels die alleen voor militairen strafbaar zijn. Alle landen kennen bijzondere regels voor het gedrag van militairen. Deze regels hebben ten doel de krijgstuicht te handhaven. Zonder tuicht kan geen krijgsmacht bestaan. Dit geldt ook voor de Nederlandse krijgsmacht. ■

³³ Voor de parlementaire geschiedenis van de Wet militaire strafrechtspraak wordt verwezen naar: G.L. Lindner, *Parlementaire geschiedenis van het militaire straf-, strafproces- en tuchtrecht*, deel III, Arnhem 1992.

³⁴ Ook werd ingetrokken de Rijkswet tot invoering van de rechtsmiddelen van cassatie, cassatie in het belang der wet en herziening in het militair strafprocesrecht (Stb. 1979, 69).

³⁵ Artikel 36 van de Staatsregeling voor het Bataafse volk van 1798 bepaalde: 'De Pijnbank wordt afgeschaft door de gantsche Republiek.'

1000 woorden over: lezen

P.H. de Vries – brigade-generaal der cavalerie

Lezen. Vraag je aan een willekeurige militair of hij wel eens wat leest, krijg je – naast een blik van onbegrip over zo'n stompzinnige vraag – ongetwijfeld het antwoord dat hij natuurlijk zeer regelmatig leest. Vraag je vervolgens wat dan wel, krijg je meestal het zelfverzekerde antwoord: 'onze vaste orders'. Je kunt dan meteen teleurgesteld afhaken of doorgaan. We gaan door. Maar lees je ook wel eens een boek? Ja natuurlijk, komt prompt het nog steeds even zelfverzekerde antwoord. We laten ons echter niet met een kluit in het militaire riet sturen en vragen verder, welke boeken zoal. Met een triomfantelijke blik wordt vervolgens opgesomd welke titels tot de geestelijke bagage horen: de Landmacht Doctrine Publicatie 1 (militaire doctrine), 2 (gevechtsoperaties), 3 (vredesoperaties), 4 (nationale operaties) en de Leidraad Commandovoering. Trots en teleurstelling vechten in mijn gemoedstoestand om de eerste plaats. De teleurstelling wint uiteindelijk.

Ik doe een laatste poging. Maar lees je wel eens een gewoon boek, gewoon voor je plezier? Een stuk minder zelfverzekerd wordt aangegeven dat hij wel eens in een boek van Ludlum is begonnen, maar dat hij dat toch te moeilijk vond. Aarzelend wordt daaraan toegevoegd dat hij wel vaak naar Discovery Channel kijkt.

Ik geef het op. De militair is kennelijk geen lezer. Lezers zijn denkers. Militairen zijn doeners en doeners lezen niet. Laatst heeft zelfs een opperofficier nog met enige zelfgenoegzaamheid in een militair tijdschrift laten optekenen dat hij in geen twintig jaar een boek had gelezen. Met een dergelijk goed voorbeeld is het goed volgen natuurlijk erg eenvoudig.

Ik vind deze – soms ronduit anti-intellectuele – instelling verbazingwekkend. Deze instelling is vooral zo merkwaardig, omdat een moderne militair die zich zelf een professional vindt, zich niet kan permitteren naast de maatschappelijke hoofdstroom te staan. In de moderne tijd is isolement slecht! Je komt daarmee naast de maatschappij te staan en uiteindelijk sta je er zelfs buiten. Het is van belang steeds op de ons omringende maatschappij georiënteerd te blijven. Lezen vormt daarvoor een uitstekend instrument.

Door te lezen blijf je op de hoogte van wat er in de maatschappij leeft. Lezen prikkelt de fantasie. Met lezen blijf je op de hoogte van belangrijke ontwikkelingen. Lezen ondersteunt de beeldvorming en lezen is bovendien leuk. Natuurlijk vindt niet iedereen lezen even plezierig, bovendien zijn er zoveel andere dingen te doen. Maar helemaal niet lezen is naar mijn mening eerder een kwestie van gemakzucht dan van tijdgebrek.

Militairen moeten eigenlijk lezen. Voor militairen is lezen essentieel om hun vak te beheersen. Ik zal dit toelichten. Romans bieden inzicht in de geestesgesteldheid van mensen in de meest uiteenlopende omstandigheden. Dat helpt in je oriëntatie ten opzichte van de militairen met wie je samenwerkt, waaronder je ondergeschikten. Romans bieden inspiratie om concrete problemen op te lossen. Biografieën en andere historische werken scheppen een context voor je hedendaags handelen. Sciencefiction helpt je de grenzen van het hier en nu te overstijgen. Politieke en krijgshistorische boeken helpen je ook de actuele ontwikkelingen in perspectief te plaatsen. Operationele kennis wordt daarmee ver-

diept en het begrip verbetert. Lezen verbreedt je horizon! En de moderne militair moet een brede blik hebben. Lezen is dus niet een vrijblijvende hobby!

De noodzakelijke brede horizon vergt ook een brede belangstelling. Het is dus niet genoeg alleen krijgshistorie te lezen. De moderne krijger leest naast krijgshistorische en strategische werken ook boeken over andere onderwerpen. Ik heb het dan over bijvoorbeeld ontwikkelingseconomie, politieke en sociale kwesties, gedragswetenschappen, cultuurfilosofie, enzovoort. Met een dergelijke geestelijke bagage kun je je bovendien in elke kring bewegen en – nu komt het – serieus worden genomen!

Moderne militairen blijven niet langer binnen de veilige muren van de kazerne of binnen het vertrouwde isolement van het met prikkeldraad omgeven oefenterrein. Moderne militairen verrichten hun taken in het volle zicht van de maatschappij – en van de media. De problemen waarmee een moderne militair wordt geconfronteerd, hebben vaak veel meer dimensies dan uitsluitend een militaire. Vaak moet met uiteenlopende personen en instanties worden samengewerkt. Niet zelden is het succes van de militaire missie mede afhankelijk van al die niet-militairen die een rol spelen of opeisen. Militairen moeten in zulke situaties vertrouwen weten te winnen. Ze moeten als partner worden geaccepteerd.

Natuurlijk speelt militaire expertise daarbij een belangrijke rol. Maar daarnaast gaat het om empathie, om begrip. Dat betekent dat er veelvuldig met zeer verschillende personen en instanties moet worden gesproken. Om in dat

soort gesprekken te worden geaccepteerd en vertrouwen te winnen, is het belangrijk dat je ook over andere dingen kunt praten dan alleen de breedte van de doorbraaksector in het zwaartepunt. Kennis over een cultuur, over een beroemde romancier uit de streek, over de sociale kwesties waarmee wordt geworsteld, helpt een gesprek te starten en gaande te houden. Het helpt ook om diepgewortelde vooroordelen over de klassieke militair weg te nemen. Het helpt om als serieuze partner te worden geaccepteerd en het helpt het vertrouwen te winnen dat noodzakelijk is om de missie met succes te kunnen afronden.

Het probleem is hoe al die doeners aan het lezen te krijgen. Enthousiasmeren helpt. Vertel maar eens wat voor een buitengewoon spannend of interessant boek je laatst hebt gelezen en plaats dat dan eens in een militaire context. 'Als je dat verhaal uit dat boek vergelijkt met wat we nu moeten doen, dan valt wel op dat...' en 'Wist je dat als je naar Verwegistan gaat, je dan eigenlijk dezelfde problemen tegenkomt die tien, twintig, honderd jaar geleden ook al bestonden; vreselijk interessant hoe ze daar toen mee zijn omgegaan'. Chefs hebben meer mogelijkheden. Wijs een lezer van dienst aan: elke maand een andere subaltern (je moet immers jong beginnen). Laat die lezer van dienst voor de collega's een korte beschrijving van het boek geven en laat hem vervolgens vertellen wat de relevantie van dat boek voor zijn functioneren is. Het kan ook minder (of meer) indringend: 'Ik zou graag dan en dan eens met jullie willen praten over het boek...'. Kortom, er zijn genoeg mogelijkheden doeners te stimuleren tot lezen, want lezen moet.

MENINGEN van anderen

Tegenspreken

In augustus 2002 stelde brigade-generaal P.H. de Vries in de rubriek Tegenwicht: 'Het gaat niet om managen, maar om commanderen'. In MS 10 (2003) breekt De Vries nu een lans voor meer tegenspraak in het leger. Dat lijkt in tegenspraak met elkaar, maar dat is het niet. In het eerste geval ergerde hij zich aan het gebruik van in zijn ogen wollige en onbegrijpelijke managerstaal, nu legt hij de nadruk op de noodzaak en de voordelen van tegenspraak. Ik ben het daar helemaal mee eens en wil daar graag nog wat aan toevoegen.

Teken van loyaliteit

Als een militair het niet eens is met een besluit van een meerdere of niet tevreden is met de gang van zaken, zijn er de mogelijkheden van conformisme, het uiten van kritiek en als laatste een andere werkgever zoeken. Het is belangrijk om aan deze drie mogelijkheden tegelijkertijd het begrip loyaliteit te koppelen, wat beslist niet moet worden verward met volgzzaamheid.

Kritiek wordt vaak als negatief ervaren, maar dat is niet terecht. Het uiten van kritiek moet, in tegenstelling tot conformisme, juist worden gezien als een teken van loyaliteit aan de organisatie. Het geven van de kritiek moet namelijk worden beschouwd als een poging om de organisatie te verbeteren. En daarmee kan een meerdere zijn voordeel behalen. De Vries wijst er in zijn stuk dan ook terecht op dat een militaire meerdere het draagvlak voor zijn plannen vergroot door het gesprek aan te gaan met zijn personeel en daarbij ook gebruik te maken van de kennis en kwaliteit van zijn personeel.

De mate waarin militairen bereid zijn kritiek te uiten wordt sterk beïnvloed door drie factoren. Ten eerste is dat de verwachting omtrent de daadwerkelijke verandering die met de kritiek kan worden bereikt. Ten tweede maakt de militair een inschatting van zijn eigen invloed op de

organisatie. Hoe lager deze beide factoren worden ingeschat, hoe groter de kans is dat een militair ervoor kiest de organisatie te verlaten. De laatste factor wordt gevormd door de mogelijkheid van negatieve gevolgen voor de carrière, want, zoals De Vries ook stelt, tegenspraak kan ook duiden op een ontkenning van gezag, vakennis, gezond verstand en leiderschap. En niet elke meerdere weet dat te waarderen.

Nadelen van een uniforme organisatiecultuur

In veel managementliteratuur wordt een pleidooi gehouden voor een sterke en uniforme organisatiecultuur. Afgezien van de praktische onmogelijkheid om dat daadwerkelijk te realiseren, zijn er ook negatieve aspecten waarvoor het management beducht moet zijn. Ten eerste kunnen medewerkers zich formeel conformeren met de organisatiecultuur, maar dit slechts doen uit berekening, bijvoorbeeld vanwege carrièrebelangen. Het gevaar daarvan is dat belangrijke signalen het management dan niet meer bereiken. In de tweede plaats kan de organisatiecultuur gaan overheersen bij de besluitvorming, doordat de besluitvorming niet of slechts ten dele rationeel en doelgericht is en er daarbij te veel wordt geanticipeerd op mogelijke wensen van leidinggevendenden. De effectiviteit en efficiëntie worden op deze wijze (deels) opgeofferd aan de organisatiecultuur.

Ten derde kan een sterke organisatiecultuur verstikkend werken op de creativiteit van mensen, waarbij nieuwe ideeën slechts een kans krijgen als ze passen binnen de bestaande cultuur. Enthousiaste en vernieuwende mensen kunnen zich in zo'n situatie genoodzaakt voelen de organisatie te verlaten omdat voor hun ideeën geen ruimte is. Ten vierde wordt het aanpassingsvermogen van de organisatie verminderd. Elke aanzet tot verandering die ook de organisatiecultuur aantast, heeft weinig kans. Maar elke vorm van sociale verandering begint nu eenmaal met een afwijking van het bestaande. De kans op verandering van binnenuit neemt met een sterke organisatiecultuur af.

Tegenspraak *moet* dus, zonder dat dat overigens hoeft te leiden tot oeverloos

zeuren. De laatste zin van De Vries is erg (en naar mijn mening veel te) geruststellend: 'Als we zo met tegenspraak omgaan, verdwijnen de misverstanden vanzelf'. Helaas is de praktijk vaak weerbarstiger dan de theorie. Tegenspraak is een aspect van organisatiecultuur en voor een cultuurverandering is een veel actievere benadering noodzakelijk. Ik ben er dus nog niet zo gerust op.

drs. K.P. DE JONG - kolonel KLU

De nieuwe NAVO-commandostructuur

In Militaire Spectator 10-2003 stond een prima artikel van kolonel Wulffaert over de nieuwe NAVO-commandostructuur¹. In zijn bijdrage geeft Wulffaert een zeer volledig en gedetailleerd overzicht, waarbij bijna alle facetten worden aangesneden. In zijn verhaal ontbreekt echter een beschrijving van het proces waarmee de nieuwe structuur tot stand is gekomen, terwijl juist Nederland een belangrijke rol heeft gespeeld bij het behalen van het eindresultaat. Om deze reden en omdat wij als ondersteunende staf nauw betrokken zijn geweest bij de totstandkoming van de nieuwe structuur willen wij graag een aanvulling geven op het artikel van Wulffaert.

Voorwaarden voor snelle resultaten

Zoals Wulffaert terecht meldt, is de snelheid waarmee het voorstel voor de nieuwe commandostructuur is overeengekomen ongeëvenaard binnen de NAVO-traditie. Had de NAVO voor de vorige herstructurering nog ongeveer tien jaar nodig, nu ging het aanmerkelijk sneller. Na de Top van Washington in 1999 werd een uitvoerige studie opgezet om een nieuwe commandostructuur te ontwikkelen. Na de aanslagen van 11 september 2001 stelden de Amerikanen zich de vraag in hoeverre de NAVO nog relevant was voor haar bui-

¹ S.A.M. Wulffaert: De nieuwe NAVO-commandostructuur. Meer dan een nieuw jasje? In: MS 10 (jrg. 172)(2003) 497-507.

Tijdens de NAVO-top in Praag, op 20 november 2002, besloot het Bondgenootschap zijn commandostructuur te herzien (Foto: NAVO; bron: IMG/KL)

tenlandse beleid. Eén van de toetsstenen voor het meten van deze relevantie was de vraag of de NAVO het vermogen in zich had om daadwerkelijk te veranderen en zich aan te passen aan de veranderende eisen en omgeving.

Tijdens de bijeenkomst van Defensie-ministers in juni 2002 bracht Secretary of Defense Rumsfeld naar voren dat er voor het veranderen van de NAVO-commandostructuur een andere weg bewandeld moest worden. Hij gaf aan dat in zijn ogen het Militair Comité (MC) zeer daadkrachtig kan zijn, maar dat ook het MC uiteindelijk vastloopt als er vele politieke agenda's meespelen. Hij stelde voor een Senior Officials Group (SOG) op te richten die buiten de geëigende NAVO-kanalen politieke sturing aan het veranderingsproces zou moeten geven. Deze SOG, bestaande uit personen die direct toegang hebben bij hun ministers van Defensie, zou zeker moeten stellen dat er inderdaad snel resultaten worden geboekt. De ministers van Defensie stemden in met het idee van Rumsfeld. Het moge duidelijk zijn het MC niet stond te juichen bij de gedachte van een stuurgroep die zou opereren op een gebied dat tot dat moment het exclusieve domein van de militairen binnen de NAVO was geweest.

Geen NAVO-bureaucratie

Voor Rumsfeld was het duidelijk dat mocht de SOG daadwerkelijk resultaten willen bereiken, deze groep niet vanuit de NAVO-bureaucratie geleid zou moeten worden. Anderzijds voelde hij feilloos aan dat een Amerikaans voorzitterschap van de SOG teveel van het goede was. De voor de hand liggende oplossing was een ander (Europees) land te vragen om gezamenlijk het voorzitterschap van deze SOG op te nemen. Na nog wat bureaucratische strubbelingen ging in de zomer van 2002 de SOG van start onder co-voorzitterschap van Assistant Secretary of Defense J.D. Crouch en de Nederlandse Directeur Algemene Beleidszaken van het ministerie van Defensie Lo Casteleijn. Omdat de SOG buiten de NAVO-bureaucratie stond, was administratieve ondersteuning en dergelijke niet tot nauwelijks geregeld, vandaar ondersteuning door ondergetekenden en enkele Amerikaanse collegae. Anderzijds zorgde de aparte positie van de SOG voor korte communicatielijnen en daarmee ook voor een grote besluitvaardigheid.

Politieke druk

Bij het ontwikkelen van de commandostructuur is het merendeel van het werk uiteindelijk gedaan door de NATO

Military Authorities. In dit proces functioneerde de SOG als stok achter de deur voor het MC en heeft zij regelmatig voor politieke druk gezorgd. Waar het MC nog wel overeenstemming wist te bereiken over de basisstructuur van de commandofaciliteiten, lukte het niet om overeenstemming te bereiken over locaties van de hoofdkwartieren.

Door het feit dat landen in het algemeen op hoog niveau in de SOG vertegenwoordigd waren, door slim onderhandelen in de SOG, en door de nodige politieke druk, ging een aantal landen uiteindelijk akkoord met het opheffen van hoofdkwartieren op hun grondgebied. De uiteindelijke geografische verdeling is dan ook in de SOG uitonderhandeld.

Bilateraal overleg

Vergaderingen van de SOG kenmerkten zich dan ook door vele bilaterale overleggen tussen de co-voorzitters en separate landen, vaak die uit de zuidelijke regio. Daarnaast werd intensief gelobbyd bij de diverse NAVO-partners. Al vier maanden na de start van het proces werd tijdens de Top van Praag het aantal hoofdkwartieren vastgesteld. Een half jaar later is bij de bijeenkomst van Defensie-ministers in juni 2003 de definitieve structuur inclusief alle locaties vastgelegd. De SOG is zelfdertijd, na nog geen jaar te hebben bestaan, ontbonden.

Voor Nederland, met name natuurlijk voor Lo Casteleijn en de ondersteunende staf, kwam hiermee een einde aan een zeer intensief jaar, maar dit heeft er wel mede toe geleid dat onze ambassade in Washington het afgelopen jaar meldde dat hun ingangen bij het State Department en het Pentagon nog nooit zo goed zijn geweest.

De nieuwe NAVO-commandostructuur is zoals kolonel Wulffaert aangeeft inderdaad meer dan een nieuw jasje. En bovendien een jasje waarbij Nederland uitvoerig aan het ontwerp heeft meegedacht en meegewerkt.

J.T.M. DAMEN en R.E. HARMSMA,
beiden LKOL KL

BOEKEN bespreking

Nederland 1938-1948

Economie en samenleving in jaren van oorlog en bezetting, door Hein A.M. Klemann, 696 blz., geïllustreerd, Boom, Amsterdam 2002.
ISBN 90 5352 767 2
€ 39,50

Bij het lezen van *Nederland 1938-1948. Economie en samenleving in jaren van oorlog en bezetting* van de aan het NIOD verbonden economisch-historicus Hein Klemann kwam de herinnering aan wat mijn oma me vroeger telkens vertelde naar boven. Mijn oma had tijdens de oorlog een eigen kruidenierszaak in 's-Hertogenbosch. Ze vertelde dat ze mijn vader en haar andere kinderen in de bezettingsjaren voedselbonnen liet plakken.

Naarmate de oorlog voortduurde, nam de greep van de overheid op het economisch leven toe. Zo kreeg de middenstand te maken met distributie- en rantsoeneringmaatregelen, met als uitloeiisel het plakken van bonnen. Voor kruideniers was het bijhouden van de bonnenadministratie een tijdrovende klus. Meer dan eenkwart van zijn werktijd was de gemiddelde kruidenier hieraan kwijt.

Verder verliep het leven van mijn oma en haar gezin tijdens de oorlog niet veel anders dan daarvoor. Ik kreeg niet de indruk dat mijn grootouders en hun kinderen het slecht hadden tijdens de oorlog; de Duitsers gedroegen zich volgens mijn oma fatsoenlijk. Met de komst van de geallieerden, die 's-Hertogenbosch eind oktober 1944 na een heftige strijd bevrijdden, kwam de oorlog pas echt in hun leven.

Economische groei

Het hiervoor geschetste beeld weet Klemann treffend te beschrijven in zijn boek. Hij heeft als eerste een economisch-historische overzichtsstudie over de perio-

de tussen 1938 en 1948 geschreven, waarin hij alle economische sectoren overzichtelijk behandelt en controversiële onderwerpen als hongersnood en zwarte handel niet uit de weg gaat.

Tegelijkertijd schetst hij een beeld van hoe de meeste Nederlanders zich tijdens de bezetting door het dagelijks leven hebben geslagen. Klemann heeft voor zijn onderzoek de officiële CBS-cijfers herberekend waarbij hij tevens rekening heeft gehouden met opbrengsten van de zwarte handel. Dit leidt tot de bijstelling van het negatieve beeld dat velen over de economische ontwikkeling in de periode 1938-1948 hebben.

Opmerkelijk is dat de Nederlandse economie tijdens de Tweede Wereldoorlog volgens zijn analyse een duidelijke groei te zien geeft. De meeste Nederlanders namen de boodschap van hun naar Londen gevluchte regering om het leven zo gewoon mogelijk voort te zetten letterlijk, en zowel fabrikanten, landbouwers als ambtenaren gingen na de meidagen van 1940 vrijwel direct weer aan de slag. Dit heeft de Nederlandse economie tijdens de eerste oorlogsjaren geen wind-eieren gelegd.

Braafste jongetje van de klas

In tegenstelling tot in België en in Frankrijk aanvaardde de industriële sector in Nederland zonder slag of stoot opdrachten van de Duitsers. Overigens betaalde de Duitse bezetter de orders niet zelf, maar financierde ze uit de Nederlandse schatkist of door vergroting van de Nederlandse geldhoeveelheid. Nederland had als braafste jongetje van de klas alle voorraden netjes in de boeken staan, zodat het voor de industriële weinig zin had de Duitsers voor te liegen dat ze geen grondstoffen hadden.

De Franse en Belgische fabrikanten daarentegen waren in staat grote voorraden voor de Duitsers verborgen te houden. Dit laatste is overigens één van de verklaringen waarom de zwarte handel in die landen veel eerder begon en ook een veel grotere omvang heeft gekend. Daarnaast had de Nederlandse regering grote voorraden in het westen van het land aan laten leggen om in het geval van een Duitse inval vanuit de Vesting Holland enige

maanden stand te kunnen houden. Dit stelde Duitsland in staat grote orders te plaatsen.

Bovendien hadden Nederlandse industriëlen de Eerste Wereldoorlog niet meegemaakt en er geen weet van – dit in tegenstelling tot Belgische fabrikanten – dat er na de oorlog waarschijnlijk reper-cussies zouden volgen voor producenten die hadden meegewerkt aan het 'instandhouden' van vijandelijke oorlogsindustrie.

Helemaal ongelegen kwam de economische groei niet. Na de magere jaren dertig, zette tijdens de oorlogsjaren een economische groeispurt in met als gevolg dat de vooroorlogse werkloosheid verdween. Pas in de loop van 1943 kwam er aan de economische hoogconjunctuur een eind. De Duitsers verloren steeds meer terrein, werden zenuwachtiger en begonnen Nederlandse voorraden in te pikken om hun eigen oorlogsindustrie aan de gang te houden.

Ook de agrarische sector maakte tijdens de bezetting goede jaren door. De Duitsers waren aanvankelijk niet van plan voedsel aan Nederland te onttrekken. De Nederlanders moesten goed worden behandeld om hen voor de Duitse zaak te winnen. Een fatsoenlijk rantsoenering hoorde daarbij.

Goede voedselvoorziening

De Nederlandse autoriteiten wisten een goede voedselvoorziening op te zetten. Reeds voor de oorlog waren de plannen hiervoor gemaakt. Het uitgangspunt van de vooroorlogse plannen was dat het voedselexporterende Nederland zelfstandig in zijn eigen voedselvoorziening zou moeten voorzien in het geval het door oorlog van de buitenwereld zou worden afgesloten.

Door de uitstekend geregelde voedselvoorziening zijn er tot het najaar van 1944 landelijk geen voedseltekorten zijn geweest, zoals Gerard Trienekens in *Tussen ons volk en de Honger. De voedselvoorziening 1940-1945* (1985) al aantoonde. Hoewel Klemann beschrijft dat het voedselpakket tijdens de oorlogsjaren niet optimaal was en voedseltekorten door het haperende transportsysteem uiteraard

wel eens voorkwamen, hebben de Nederlanders – vooral in het westen – alleen tijdens het laatste halfjaar van de oorlog 'echt' honger geleden.

Terwijl het inkomen van de rest van Nederland vanaf 1942 daalde, wist de agrarische bevolking haar inkomenspositie te verbeteren. De autoriteiten stemden in met een beperkte inkomensverbetering om te voorkomen dat de boeren net als in België een groter deel van hun productie op de zwarte markt zouden verhandelen. Daarvan zou immers het minder draagkrachtige deel van de samenleving de dupe zijn geworden.

De boeren, die voor de oorlog nog een diepe landbouwcrisis hadden doormaakt, zagen tijdens de bezetting hun vermogen groeien en losten massaal hun schulden en hypotheek af, lieten hun boerderijen verbouwen en kochten nieuwe stukken land.

Weinig verzet tegen de Duitsers

Hoewel het zeker niet zijn hoofddoelstelling is, probeert Klemann in zijn studie aan te tonen dat zolang het de Nederlanders materieel gezien voor de wind ging, maar enkelen – de zeer principiële – zich verzetten tegen de Duitsers. Zolang hun gezin redelijk had te eten, een dak boven het hoofd had en het leven enigszins doorgang vond, was de gemiddelde Nederlander volgens Klemann niet bereid zijn eigen veiligheid en dat van zijn gezin op het spel te zetten.

Pas toen de materiële positie van de Nederlandse bevolking vanaf 1943 werd aangetast, koos een groter aantal Nederlanders alsnog de kant van het verzet.

Hoewel er verder vrijwel niets op de grootse studie van Klemann is aan te merken, gaat hij in zijn poging om een bijdrage te leveren aan de recente discussie over goed en fout tijdens de Tweede Wereldoorlog, waarvan *Grijs verleden. Nederland en de Tweede Wereldoorlog* (2001) van Chris van der Heijden het meest fameuze voorbeeld is, toch wat kort door de bocht. De gunstige economische ontwikkeling en de goed geregelde voedselvoorziening mag voor velen een belangrijke reden zijn geweest het leven te blijven leiden zoals altijd, maar is voor

grote groepen in de Nederlandse samenleving vast niet de enige overweging geweest om zich niet tegen de Duitsers te verzetten.

drs. J.T.W.H. VAN WOENSEL - IMG/KL

De onderofficier in het Nederlandse leger 1586-2001

Door Willem Bevaart, 400 blz., rijk geïll.,
SDU Uitgevers, Den Haag 2001.
ISBN 90 1209 286 8
€ 32,96

Centrale rol voor onderofficier

Wat hebben de Vrede van Münster, de Franse bezetting begin 1800, de moord op de Oostenrijkse troonopvolger in 1914 en Michail Gorbatsjov met elkaar gemeen? Het zijn alle vier onderwerpen van de eerste zin van één van de veertien hoofdstukken van het boek *De onderofficier in het Nederlandse leger 1586-2001*. Op zich zette elk van deze onderwerpen een ontwikkeling in gang die van grote betekenis zou zijn voor de positie van de onderofficier in het Nederlandse leger. In verschillende boeken speelt de onderofficier een rol, maar nooit de centrale rol die veelal weggelegd was voor de officier.

In zijn boek is Bevaart er op goede wijze in geslaagd te voorzien in een wetenschappelijke lacune. Het is het eerste boek dat een overzicht geeft van de rol die de onderofficieren van oudsher hebben gespeeld en nog steeds vervullen binnen het Nederlandse leger.

Taken en opleidingen

Het boek vertelt het verhaal van de beroepsonderofficier in het Nederlandse leger vanaf de zestiende eeuw. Hoe hij werd geworven en opgeleid, wat zijn taken waren in vredes- en oorlogstijd, hoe hij binnen de krijgsmacht en in de samenleving werd gewaardeerd, waaruit zijn beloning bestond en wat zijn vooruitzichten waren.

De instructie van de soldaten was en is nog altijd hun taak, evenals de aanvoering

van kleinere eenheden, de disciplinehandhaving bij de troep en de administratie van hun eenheden. In het tweede deel van het boek gaat de auteur uitvoerig in op de ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog.

In 1851 (honderdvijftig jaar voor het vijftigjarig bestaan van de KMS) begon het Instructiebataljon in Kampen als eerste gecentraliseerde kaderopleiding van de KL aan zijn bestaan. In 1924 werd deze opleiding weer opgeheven en het duurde tot 1951 voordat er weer een gecentraliseerde beroepskaderopleiding kwam.

Met de oprichting van de Onderofficiersschool eerst in Wezep en vanaf 1952 in Weert – sinds 1961 Koninklijke Militaire School – kende de KL weer een opleiding voor beroepsonderofficieren op professioneel niveau. Wel had het instituut het in de jaren zeventig en in de eerste helft van de jaren tachtig moeilijk door de vermaatschappelijking. Pas in de tweede helft van de jaren tachtig werd het evenwicht gevonden tussen ongedisciplineerdheid en de strakke discipline uit het verleden.

Thema's

In het boek lezen wij dat bepaalde thema's in de loop van de jaren telkens opnieuw de aandacht vragen. Deze thema's zijn: de (materiële) positie van de onderofficier, de ongelijkmatige opbouw van de personeelspiramide van de beroepsonderofficieren, de strijd om de kloof tussen de soldaten te vergroten en tegelijkertijd de kloof tussen de officieren te verkleinen (inclusief de mogelijkheid om officier te worden). Voorts het tekort aan militairen in het algemeen en dat aan onderofficieren in het bijzonder, bezuinigingen en maatregelen waardoor veelal de besten de KL verlieten en die daardoor hun doel misten en uiteindelijk geen verbetering van de positie van de onderofficier bewerkstelligden.

Positie van de onderofficier

Een aardige illustratie van het feit dat er in de loop van de tijden niet dramatisch veel veranderd is aan de positie van de onderofficier geeft Bevaart op bladzijde 377.

De functie van onderofficier ontstond in Europa omstreeks 1450. Door de hervor-

mingen van prins Maurits in het Staatse leger gingen onderofficieren een belangrijker rol spelen dan in de oude legers. Vakinhoudelijk veranderde er de twee daaropvolgende eeuwen weinig meer. De onderofficier vormde de verbindende schakel tussen de manschappen en de officieren. Hij was de leider van de kleinste vechtende eenheid. Zijn eenheid maakte deel uit van de linie.

Tot diep in de negentiende eeuw domineerde het liniegevecht. De troepen moesten tegelijkertijd tal van bewegingen uitvoeren. Daarom lag de kracht van een leger niet in de zelfstandigheid van de individuele soldaat, maar in de massaliteit van de troep. Maar om de troep als gedisciplineerde massa te kunnen doen bewegen, was in vredes tijd de drill en in oorlogstijd het toezicht van de onderofficier onontbeerlijk. Synoniem voor sergeant is het woord gelidsluiter. De onderofficier was zo belangrijk dat hij al vroeg de rug-gengraat van het leger werd genoemd. Dat was de positieve kant van het oude onderofficierschap.

De negatieve was dat de onderofficier slecht beloond en slecht behandeld werd. De beloning was nooit veel meer dan die van de soldaat en zij stond veraf van die van de officier. De onderofficier werd gerekruteerd uit de rijen van de gewone soldaten en hij zag zelden kans zich aan dat milieu te ontworstelen. De beloning was op die sociale positie afgestemd. Maar ook de behandeling die hij van de officieren ondervond, bewees dat.

Informatief

Al met al is Bevaart er in geslaagd om op een prettig leesbare wijze een schat aan informatie te ontsluiten. Informatie die een zodanige hoge dichtheidsgraad heeft dat de lezer het boek af en toe terzijde moet leggen om het geschrevene te laten bezinken. Ondanks het feit dat het boek een wetenschappelijk karakter heeft is de schrijver er toch in geslaagd het boek ook voor niet-wetenschappers toegankelijk te maken.

Het is een uitstekend initiatief van de KL om alle beroepsonderofficieren in het

bezit te stellen van dit voor de beroeps-onderofficieren zo belangrijke overzichtswerk. Daarnaast draagt de vertrouwde zeer goede verzorging door het IMG van het boek inclusief de vele foto's bij aan de toegankelijkheid van het boek.

Kanttekeningen

Zijn er bij al deze positieve geluiden nog kanttekeningen te plaatsen? Het antwoord is ja, maar als recensent bekruipt mij deze keer wat schroom om ze te vermelden. Kanttekeningen nemen in een boekbespreking vaak wat meer ruimte in dan de positieve geluiden, en dan loop je als recensent het risico dat je de vele goede resultaten van de schrijver te ver naar de achtergrond dringt. Echter, als er in een wetenschappelijk werk enkele weliswaar kleine details niet goed vermeld zijn, dan moeten zij worden vermeld.

Op de bladzijden 226 en 312 worden de resultaten van onderzoeken naar het hoge verloop van leerlingen op de KMS behandeld. Aan beide onderzoeken en de gevolgen ervan worden enkele bladzijden besteed, maar de rapporten zijn niet terug te vinden in de vermelde literatuur.

Enkele andere minimale tekortkomingen betreffen het op bladzijde 297 vermelden van Directeur SCKL in plaats van Commandant SCKL en de Directeur Personeel die een paar keer 'Hoofddirecteur' is genoemd. Het gebruik van voorletters bij personen geschiedt niet altijd consistent. Van de ene persoon worden alle voorletters genoemd, terwijl van anderen die ook meer voorletters hebben, de vermelding beperkt blijft tot één voorletter.

De auteur heeft in zijn boek de nadruk gelegd op de periode na de Tweede Wereldoorlog. Desondanks komen naar mijn mening de vredesoperaties er in die periode wat bekaaid vanaf. Op bladzijde 350 wordt weliswaar een overzicht gegeven van de belangrijkste operaties, waarna er in de volgende bladzijden aandacht wordt besteed aan de gevolgen van deze vredesoperaties voor de positie van de beroepsonderofficieren en de gevolgen voor zijn opleiding. Maar het blijft erg

summier. De gevolgen van het meemaken van traumatische ervaringen voor de onderofficier en zijn thuisfront blijven onderbelicht.

Het is in een overzichtswerk dat de onderofficier tussen 1568 en 2001 behandelt, onmogelijk om veel aandacht te besteden aan het individu. Het risico is dat het individu, ook in verklaringen voor het mislukken van veel maatregelen, niet de aandacht krijgt die het verdient. De Defensieorganisatie heeft het belang van het individu pas heel laat ingezien. Immers, de individualiteit van het personeel kreeg sinds de Eerste Wereldoorlog wel aandacht, maar alleen omdat dat de organisatie ten goede kwam. Vanuit 'Den Haag' werd gedicteerd dat de onderofficier in alles het *voorbeeld* moest zijn van zijn ondergeschikten, maar gaf 'Den Haag' ook zelf het goede voorbeeld?

De vraag stellen, is de vraag beantwoorden. Ondanks allerlei gedragswetenschappelijke theorieën over het belang en de motivatie van het individu, heeft het veel te lang geduurd voordat 'Den Haag' doordrongen raakte van het belang van het individu voor een goede functie vervulling en vulling van de KL.

De auteur gaat mee in de trend van de organisatie bij het zoeken naar verklaringen voor het mislukken van maatregelen ter verbetering van de positie van de beroepsonderofficier en voor het regelmatige tekort aan beroepsonderofficieren. Dit betekent dat er in die verklaringen door de auteur te weinig aandacht is voor het belang om de onderofficier als mens en als individu te waarderen.

Nieuwe inzichten

Zoals gezegd, nemen deze kanttekeningen niet weg dat het boek zeer lezenswaardig is, en leidt tot nieuwe inzichten in dit gebied dat tot nu toe onderbelicht is gebleven. Het leesgenot wordt nog eens versterkt door de heldere schrijfstijl en de doeltreffende woordkeus. Kortom, het boek verdient aanbeveling voor een breed lezerspubliek.

drs. J. TERPSTRA, kolonel b.d. MPSD

Editoriaal – Betrouwbaar leiderschap

Dienstvoorschriften, vaste orders, administratieve regelingen en 'beleid' zijn nodig om Defensie te laten functioneren. Een overdaad leidt tot bureaucratie, of erger nog: bureaucratisme. Een dergelijk klimaat bevordert het managen met behulp van papier en is dodelijk voor initiatief en creativiteit. Operationele commandanten moeten het daar juist van hebben. Zij moeten omgaan met onzekerheid; zij dragen een zware verantwoordelijkheid in potentieel gevaarlijke situaties en moeten een voorbeeldfunctie vervullen, ook waar de omstandigheden het risico van normvervaging met zich meebrengen. De organisatie moet zich nog eens op leiderschap bezinnen. We hebben behoefte aan een stijl die zich laat karakteriseren als transparant, rechtschapen, maar vooral: betrouwbaar.

M.J.H.M. Batin, W.C.G.J. Gerdson en C.J. Matthijssen – 11 Air Manoeuvre Brigade operationeel gereed

In oktober jongleden verwierf 11 Air Manoeuvre Brigade (11AMB) haar Operationele Gereedheids Status (OGS). Dit gebeurde tijdens de in Polen gehouden oefening 'Gainful Sword' die werd geleid door 1 (GE/NL) Corps in haar hoedanigheid van HRF (L)-HQ. De krijgsmacht beschikt met 11 AMB over een unieke, flexibele en snel inzetbare 'joint' capaciteit met vele inzetmogelijkheden. De auteurs zetten uiteen wat dit betekent en schetsen de weg die naar de OGS leidde. Zij werpen voorts een blik op de toekomst.

W.J.A. Gelissen, W.C.G.J. Gerdson en C.J. Matthijssen – Air Manoeuvre Doctrine

Het geslaagde optreden door 11 Air Manoeuvre Brigade bij de onlangs gehouden oefening 'Gainful Sword' valt ook toe te schrijven aan de gezamenlijke doctrine. De auteurs gaan in op de achtergronden en de totstandkoming van de betrokken 'joint' doctrinepublicatie. Aansluitend bespreken zij enkele sleutelbegrippen uit deze publicatie, zoals de verschillende vormen van 'Air Manoeuvre', de rol daarvan binnen het bredere operationele raamwerk en haar betekenis in diverse operationele omstandigheden.

J. Terpstra – Elf jaargangen Militaire Spectator

In de zomer van 2001 verscheen in het tijdschrift 'Armed Forces Society' een artikel van M.G. Ender. Hij analyseerde de eerste 25 jaargangen van dit tijdschrift. De auteur repliceert dit onderzoek op de jaargangen 161 (1992) tot en met 171 (2002) van de Militaire Spectator. Hij geeft niet alleen statistische informatie over artikelen (738), onderwerpen en auteurs (959 in totaal) en hun achtergrond, sekse, rang of schaal en status. Ook de positie van het tijdschrift en haar doelstellingen, het redactiestatuut en het functioneren van redactie en bureau-redactie komen aan de orde.

G.L. Coolen – De ontwikkeling van de militaire strafrechtspraak sinds het begin van de negentiende eeuw

Het militaire straf- en strafprocesrecht aan het begin van de negentiende eeuw was keihard. De straffen waren zwaar en de beklaagde had nauwelijks rechten. De nieuwe wetgeving in 1814 en 1815 betekenden een grote stap voorwaarts. Thans zijn op militairen dezelfde straffen toepasbaar als op burgers. Wel bestaan er nog steeds militaire misdrijven: inbreuken op de militaire gedragsregels. Deze regels zijn er om de krijgstucht te handhaven. Zonder discipline kan immers geen krijgsmacht bestaan. Dit geldt ook voor de Nederlandse krijgsmacht.

P.H. de Vries – 1000 woorden over: lezen

Militairen zijn kennelijk geen lezers. Lezers zijn denkers; militairen zijn doeners. De moderne militaire 'professionaal' kan zich dat echter niet permitteren. Lezen moet en moet meer omvatten dan de doctrinepublicaties. Romans bevorderen het inlevingsvermogen en stimuleren de verbeeldingskracht. Biografieën, politieke en historische boeken bieden een context en dragen bij aan begrip. Science-fiction helpt de grenzen van het hier en nu te overstijgen. Moderne militairen hebben een brede horizon en dito belangstelling nodig om te kunnen communiceren, om te handelen, om geaccepteerd te worden en om vertrouwen te winnen. Lezen is dus géén vrijblijvende hobby.

Summaries

Editorial – Reliable leadership

Rules, regulations and procedures are necessary for effective co-operation. Too many of them create bureaucracy or worse 'bureaucratism'. Such a climate hinders management by paper, and kills initiative and creativity. Operational leaders however, have to deal with uncertainty, bear real responsibility in potential dangerous situations and should be an example where norms might be blurred. The organization should rethink its leadership concept. What we need is leadership which can be characterized as transparent, honest and above all reliable.

M.J.H.M. Bastin, W.C.G.J. Gerdson en C.J. Matthijssen – 11 Air Manoeuvre Brigade operational ready

Last October 11 Air Manoeuvre Brigade (11AMB) obtained the 'Operational Readiness Status' as a result of the Field Training Exercise (FTX) 'Gainful Sword'. This FTX in Poland was directed by 1 (GE/NL) Corps as a HRF(L)-HQ. 11AMB presents a unique, flexible and ready-deployable 'joint' capacity with many potentialities. The authors discuss those potentialities. They also explain the history and recent developments before taking a quick glance at the future of 11AMB.

W.J.A. Gelissen, W.C.G.J. Gerdson en C.J. Matthijssen – Air Manoeuvre Doctrine

The successful completion of the recent exercise 'Gainful Sword' by 11 Air Manoeuvre Brigade is also based on the available doctrine. The authors explain the reasons behind this 'joint' doctrine and outline the creation of this doctrinal publication. Finally they discuss some key elements of this doctrine, such as the different forms of air manoeuvre, the role of air manoeuvre in the broader operational framework and the meaning of air manoeuvre in different operational settings.

J. Terpstra – Eleven volumes of the 'Militaire Spectator'

In the summer of 2001 M.G. Ender analyzed 25 volumes of 'Armed Forces Society'. The author replies this research to the 'Militaire Spectator', volumes 161 (1992) - up and including 171 (2002). His research of eleven volumes brings more than statistics, such as 738 papers by 959 authors and their background, rank or status and academic qualifications. He also informs about the position of this periodical and its objectives, the editorial regulations and how the editorial staff operates.

G.L. Coolen – The development of military criminal jurisdiction since the beginning of the nineteenth century

Military justice in the beginning of the nineteenth century was stone-hard. The penalties were severe; the accused hardly possessed any rights. Changes in 1814 and 1815 were positive steps. Nowadays military face the same penalties as civilians. Yet there still are 'military crimes'; violations of military rules. These rules are there to impose military discipline. Armed forces cannot function without discipline. This also applies to the Dutch armed forces.

P.H. de Vries – On reading

The military do not seem to be readers. Readers are thinkers, military are doers and doers do not read. The military professional however, should read and read much more than publications about doctrine. Novels stimulate imagination and inspiration; biographies, political and historical books offer context and understanding; science fiction helps to broaden scope and horizon. Modern soldiers need a broad horizon and many interests in order to communicate and operate; to be accepted and to gain the necessary trust to end a mission with success. We should activate our military to read. It is not a non-committal hobby, it is a necessary thing to do.